

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Γιώτη Ευθυμία

Λαογραφικά στοιχεία του Μαυρομματίου Καρδίτσας

Επιβλέποντες: Θεοδωράκης Ιωάννης
Δήμας Ιωάννης
Παπακώστας Χρήστος

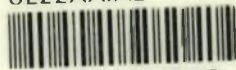
Τρίκαλα 2007

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 5593/1
Ημερ. Εισ.: 13-09-2007
Δωρεά:
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ-ΤΕΦΑΑ
2007
ΓΙΩ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000086566

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίδα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.1-Εισαγωγή	4
1.2 - Δομή της εργασίας.....	6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2.1 -Γενικά στοιχεία για το νομό και το χωριό.....	9
2.2 -Αρχαίοι χρόνοι – Ιστορικά στοιχεία.....	9
2.3 -Μετακινήσεις – Προέλευση του ονόματός του.....	10
2.4 -Ο οικισμός Μαυρομματίου.....	11
2.5 -Η κοινότητα Μαυρομματίου	12
2.6 -Τουρκοκρατία.....	13
2.7 -Ο πληθυσμός του χωριού.....	14
2.8 -Ενδυμασία.....	14
2.9 -Εργασίες.....	18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Ο Κύκλος της ζωής

3.1 -Η γέννηση.....	20
3.2 -Βάπτιση.....	22
3.3 -Προξενιό – Αρραβόνες ‘Σιβάσματα’	23
3.4 -Γάμος.....	26
3.4.1 Κάλεσμα.....	26
3.4.2 Προικιά – προζύμια.....	26
3.4.3 Νυφικό	27
3.4.4 Γλέντι Σαββάτου.....	30
3.4.5 Ντύσιμο νύφης.....	32
3.4.6 Ξύρισμα γαμπρού.....	33
3.4.7 Αναχώρηση από το σπίτι.....	34
3.4.8 Στέφανα.....	35
3.4.9 Γλέντι μετά τα στέφανα.....	35
3.4.10 Γυρίσματα – Πιστρόφια.....	37
3.5 -Θάνατος	

νεκρικές τελετές.....	38
-----------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Ο Κύκλος του χρόνου

4.1.1 -Φθινόπωρο	
21 Νοεμβρίου.....	45
4.1.2 -Χριστούγεννα.....	46
4.1.3 -Πρωτοχρονιά.....	48
4.1.4 -Παραμονή των Φώτων (του Σταυρού).....	49
4.1.5-Τα Φώτα ο μεγάλος αγιασμός των υδάτων.....	50
4.1.6 -Τα Λο(υ)γγασάρια.....	53
4.2 -Απόκριες	
4.2.1 Κυριακή των Απόκρεω.....	54
4.2.2 Καθαρή Δευτέρα.....	60
4.3 1 -Άνοιξη	
4.3.2 1 ^η Μαρτίου.....	61
4.3.3 9 Μαρτίου, Αγίων Μαρτύρων.....	62
4.3.4 25 ^η Μαρτίου.....	62
4.3.5 1 ^η Μαΐου – Τα Κλύδωνα.....	63
4.4 -Το Πάσχα	
4.4.1 Παρασκευή του Λαζάρου.....	64
4.4.2 Κυριακή των Βαΐων.....	66
4.4.3 Μεγάλη Εβδομάδα.....	66
4.4.4 Κυριακή του Πάσχα.....	68
4.5 -9 Μαΐου, το Μαρούλη (πανηγύρι).....	73
4.6 - Εκδηλώσεις	
4.6.1 Ονομαστική εορτή.....	75
4.6.2 Βερβερίτσα.....	76
4.6.3 Διοργανώσεις του Πολιτιστικού Συλλόγου.....	77

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

5.1 - Παζάρι.....	78
5.2 -Οικογενειακές – Φιλικές συγκεντρώσεις	
5.2.1 Φιλικές βραδιές.....	78
5.2.2 Νυχτέρια.....	79
5.2.3 Ξεφλούδισμα καλαμποκιού.....	79

5.3 -Πολιτιστικές εκδηλώσεις.....	79
5.4 -Θεατρικές παραστάσεις.....	81
5.5 -Παιχνίδια.....	83
5.6 -Τραγούδια.....	87
5.7 -Παράρτημα.....	114
-Βιβλιογραφία.....	117

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η έρευνα και η καταγραφή των λαογραφικών στοιχείων του Μαυρομματίου Καρδίτσας, που αποτελεί τόπο καταγωγής μου.

Μέλημά μου ήταν η μελέτη των μουσικοχορευτικών γεγονότων της κοινότητας στον κύκλο της ζωής και του χρόνου. Ως επί το πλείστον, οι αναφορές γίνονται στα χρόνια που πέρασαν. Παρατηρείται πως πολλά λησμονήθηκαν αφήνοντας για το σήμερα κάποια κατάλοιπα, αλλά και διαγράφοντας εντελώς κάποια άλλα, δεδομένου ότι τα πράγματα εξελίσσονται συνεχώς. «Η διαδικασία του πολιτισμού συνίσταται σε μια αλλαγή της ανθρώπινης συμπεριφοράς προς ορισμένη κατεύθυνση, απροσχεδίαστα πάντοτε, όχι όμως χωρίς την ύπαρξη μιας ιδιότυπης τάξης» (Δήμας, 1999). «Μια αλλαγή δηλαδή που κανένας μεμονωμένος άνθρωπος δεν είχε στις προθέσεις του, αλλά που ορίζεται όμως από την κατεύθυνση της κοινωνικής διαφοροποίησης»¹. «Κατά συνέπεια μια αλλαγή με σταθερότητα, συγκρότηση και δομή» (Δήμας, 1999). Από την έρευνα που έγινε διαπιστώθηκε πως αρκετές συνήθειες της κοινωνικής ζωής και των γιορτών συνεχίζονται με κάποιες μικρές αλλοιώσεις, τα περισσότερα όμως διατηρούνται μόνο στη μνήμη των μεγαλύτερων. «Έτσι οι βασικές προϋποθέσεις του παρελθόντος για τη διατήρηση των στοιχείων της μουσικοχορευτικής μας παράδοσης δεν υφίσταται πλέον» (Δήμας, 1999).

«Η σύγχρονη κοινωνική ζωή και οι διάφορες οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές που συντελέστηκαν στον ελλαδικό χώρο, μαζί με την τεχνολογική εξέλιξη που σημειώθηκε, περιόρισαν κατά πολύ τις μουσικοχορευτικές δραστηριότητες και μετέβαλαν τα στοιχεία της μουσικοχορευτικής μας παράδοσης»².

¹ Βλ. Νόρμπερτ Ελίας, *Η εξέλιξη του πολιτισμού, κοινωνιογενετικές και ψυχογενετικές έρευνες Τόμος Β' Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1997, σελ.261 (Μεταφ. Εμμ. Βαϊκούση)*

² Π.β και Κ.Γ. Σαχινίδη, *Κοινωνική λειτουργία του παραδοσιακού χορού στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Το παράδειγμα του Νομού Μαγνησίας, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1995, σελ.24-41*

«Η έξοδος από τον κλειστή παραδοσιακή ζωή της αγροτικής κοινότητας μετά τον δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, είχε ως αποτέλεσμα τον σταδιακό μετασχηματισμό, την τροποποίηση ακόμη και την εξαφάνιση διαφόρων μορφών του παραδοσιακού τρόπου ζωής»³.

Θύμησες παλιές λοιπόν, χαμένες μέσα στο χρόνο, τραγούδια και χοροί που τραγουδούσαν και χόρευαν στα αλώνια, στους μαχαλάδες, στο Μεσοχώρι. Ευκαιρίες για χορό (χορευτικές περιστάσεις), πέρα των λαϊκών δρωμένων, ήταν οι αρραβώνες, οι γάμοι, το πανηγύρι, οι ονομαστικές εορτές, οι συγκεντρώσεις στα σπίτια. Μερικά από αυτά τηρούνται ακόμη, γιατί «ο χορός περιλαμβάνει όχι μόνο τη χορευτική δραστηριότητα, αλλά και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες οργανώνεται, όπως επίσης και ό,τι συνδέεται με την οργάνωση και τους ανθρώπους που συμμετέχουν»⁴.

«Ο χορός λοιπόν, είναι ένα κοινωνικό-πολιτιστικό προϊόν, που σημαδεύεται από τον χρόνο και τον τόπο»⁵. «Γεννιέται σε μια συγκεκριμένη κοινωνία, επηρεάζεται από τα ήθη και έθιμά της και χαρακτηρίζεται από την εκάστοτε ιστορική πραγματικότητα»⁶. «Με τον όρο δημοτικός χορός δηλώνεται ένα σύνολο κινητικών, ηχητικών, λεκτικών και πολιτισμικών μορφών διαρθρωμένων σε ενότητες. Οι ενότητες αυτές δημιουργούνται, συντηρούνται και αναπτύσσονται από ένα οργανωμένο σύνολο ανθρώπων, συνδέονται άμεσα με τον υλικό, τον κοινωνικό και πνευματικό τους βίο και αποτελούν έκφραση των ψυχικών τους καταστάσεων, των ηθικών και κοινωνικών αξιών και των αισθητικών τους αντιλήψεων. Ο δημοτικός χορός είναι συγχρόνως προϊόν και διαδικασία. Είναι προϊόν μιας προφορικής κατά κανόνα παράδοσης αλλά και δυναμική διαδικασία εφ' όσον εξελίσσεται μέσα στο χρόνο μέσω των επιλογών των μελών της ομάδας, ενός οργανωμένου συνόλου ατόμων που μοιράζονται ένα σύστημα ιδεών, συμβόλων, τρόπων συμπεριφοράς και επικοινωνίας. Η ομάδα επιλέγει τα χορευτικά είδη που την εξυπηρετούν καθορίζοντας παράλληλα τους τρόπους χρήσης και λειτουργίας τους» (Λουτζάκη & Άντζακα, 1999). «Η συμμετοχή δε ομαδικές δραστηριότητες, οι συναλλαγές ή οι αυθόρμητες συναντήσεις για τις ανάγκες της ομάδας είναι συνηθισμένες διαντιδράσεις για τα μέλη μιας κοινότητας. Σε αυτές εντάσσεται και ο χορός, που ως κοινωνικό γεγονός αφορά το σύνολο της κοινότητας και έλκει την προσοχή των

³ Ζωγράφου Μ. *Ο χορός στην Ελληνική Παράδοση*, 2003 σελ.269

⁴ Ζωγράφου Μ. *Ο χορός στην Ελληνική Παράδοση*, 2003 σελ.269

⁵ Πρβλ. επίσης Guenther, sel. 51-62

⁶ Δρ. Κ.Μουρατίδου. *Ο χορός Τσακωνίκος και οι θεραπευτικές του ιδιότητες*, σελ.133

μελών της (χορευτών και μη-χορευτών), τονίζοντας βασικές αξίες και την οργάνωση της ομάδας. Η κοινότητα διαθέτει τα μέσα για να διδάξει τα άτομα ώστε να κατανοήσουν τους ρόλους του πολιτισμικού της συστήματος» (Λουτζάκη 1992)

Για την ολοκλήρωση της εργασίας προηγήθηκε μια θεωρητική προετοιμασία για το πεδίο της έρευνας. Αρχικά έγινε ανασκόπηση στις βιβλιογραφικές πηγές για τη συγκεκριμένη περιοχή και κατόπιν μέσω των προσανατολισμένων συζητήσεων, του πραγματολογικού υλικού και της συμμετοχικής παρατήρησης, συλλέχθηκαν στοιχεία από τις προφορικές αναφορές των κατοίκων της κοινότητας. Οι δυσκολίες που ανέκυψαν κατά τη διαδικασία της έρευνας, ήταν η σημαντική έλλειψη βιβλιογραφίας για τη συγκεκριμένη περιοχή, και η παράληψη κάποιων στοιχείων από τους πληροφορητές, λιγιστές βέβαια φορές, θεωρώντας, κάποια πράγματα αυτονόητα. Η προσέγγιση των ανθρώπων που με βοήθησαν ήταν εφικτή, καθώς πραγματοποίησα την έρευνά μου στον τόπο καταγωγής μου και στον οποίο μόνιμα κατοικώ. Έτσι ήταν ευκολότερο να με εμπιστευτούν και να βοηθήσουν. Το διάστημα που καλύφθηκε για την προσπάθεια της καταγραφής ήταν από τον Νοέμβριο του 2005 έως τον Νοέμβριο του 2006, με τακτικές επισκέψεις στις κατοικίες των πληροφοριοδοτών, σχεδόν σε εβδομαδιαία βάση.

Στη συνέχεια αφού ολοκληρώθηκαν οι φάσεις για τη συγκέντρωση του υλικού (έρευνα θεωρητικών ζητημάτων, επιτόπια έρευνα, συγγραφή δεδομένων), οργανώθηκε η δομή της εργασίας με τα ακόλουθα περιεχόμενα.

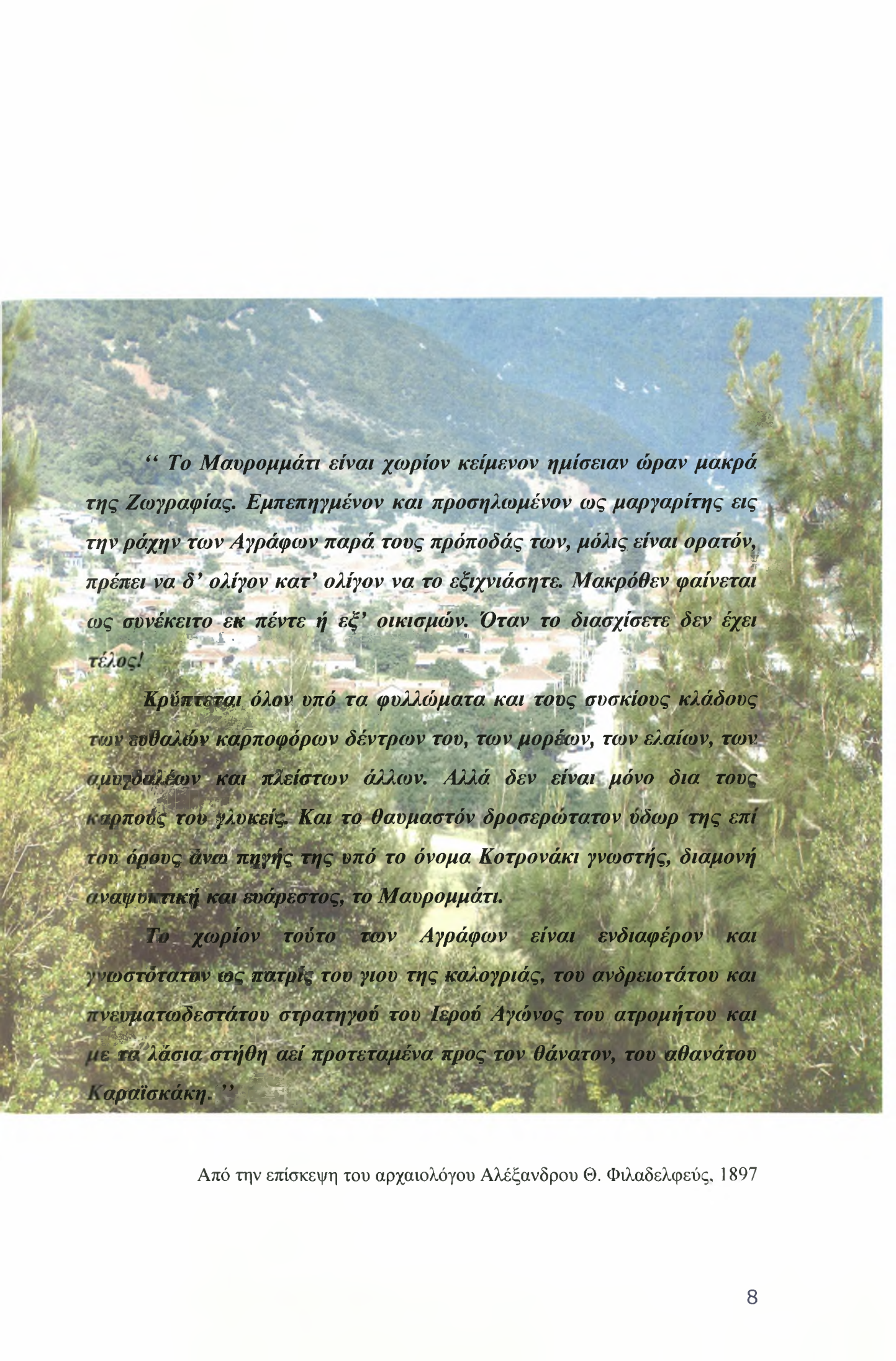
1.2 Η ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Στο 2^ο Κεφάλαιο παρατίθενται κάποια γενικά στοιχεία για το χωριό ,αναφορές για τον οικισμό του Μαυρομματίου και τον πληθυσμό του, τις ενδυμασίες και τις εργασίες. Το 3^ο Κεφάλαιο αναφέρεται στον «κύκλο της ζωής» με περιγραφές για όλες τις πτυχές της, από τη γέννηση έως το θάνατο. Στο 4^ο Κεφάλαιο και στον «κύκλο του χρόνου», μελετούνται όλες οι επίσημες γιορτές και αργίες που συμπεριλαμβάνονται στο θρησκευτικό ημερολόγιο του χρόνου, καθώς και οι άτυπες εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα με τις συγκεντρώσεις των κατοίκων. Τέλος στο 5^ο Κεφάλαιο παρουσιάζονται οι μη-τελετουργικές εκδηλώσεις, συμπεριλαμβανομένων και των οικογενειακών-φιλικών συγκεντρώσεων, τις πολιτιστικές εκδηλώσεις και θεατρικές παραστάσεις, τα παιχνίδια, τελειώνοντας με την παρουσίαση των τραγουδιών που

πλαισιώνουν όλες τις εκδηλώσεις-συγκεντρώσεις σε όλες τις πτυχές της καθημερινότητας του Μαυρομματίου.

Αυτό που ουσιαστικά με βοήθησε για τη διεκπεραίωση όλων αυτών που θα πρόκειται να παρουσιαστούν στη συνέχεια, ήταν η προθυμία και συνεργασία των κατοίκων. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους:

Τζιουβάρα Μελπωμένη,	ετών 71
Αλεξίου Θηρεσία,	ετών 76
Ματρακούκα Ευθυμία,	ετών 65
Γιώτη Σοφία,	ετών 75
Γιώτη Θωμά,	ετών 85
Γιώτη Δημήτριο,	ετών 50

“ Το Μαυρομμάτι είναι χωρίον κείμενον ημίσειαν ώραν μακρά της Ζωγραφίας. Εμπεπηγμένον και προσηλωμένον ως μαργαρίτης εις την ράχην των Αγράφων παρά τους πρόποδάς των, μόλις είναι ορατόν, πρέπει να δ’ ολίγον κατ’ ολίγον να το εξιχνιάσητε. Μακρόθεν φαίνεται ως συνέκειτο εκ πέντε ή εξ’ οικισμών. Όταν το διασχίσετε δεν έχει τέλος!

Κρύπτεται όλον υπό τα φυλλώματα και τους συσκίους κλάδους των ευθαλών καρποφόρων δέντρων του, των μορέων, των ελαίων, των αμυγδαλέων και πλείστων άλλων. Αλλά δεν είναι μόνο δια τους καρπούς του γλυκείς. Και το θαυμαστόν δροσερώτατον ύδωρ της επί του όρους άνω πηγής της υπό το όνομα Κοτρονάκι γνωστής, διαμονή αναψυκτική και ευάρεστος, το Μαυρομμάτι.

Το χωρίον τούτο των Αγράφων είναι ενδιαφέρον και γνωστότατον ως πατρίς του γιου της καλογριάς, του ανδρειοτάτου και πνευματωδεστάτου στρατηγού του Ιερού Αγώνος του ατρομήτου και με τα λάσια στήθη αεί προτεταμένα προς τον θάνατον, του αθανάτου Καραϊσκάκη. ”

Από την επίσκεψη του αρχαιολόγου Αλέξανδρου Θ. Φιλαδελφεύς, 1897

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο

2.1 ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΝΟΜΟ ΚΑΙ ΤΟ ΧΩΡΙΟ

Ο νομός Καρδίτσας, στον οποίο ανήκει το Μαυρομμάτι, βρίσκεται στο ΝΔ τμήμα της Θεσσαλίας. Συνορεύει με τους νομούς Τρικάλων, Λάρισας, Φθιώτιδας, Ευρυτανίας και Άρτας. Ο Νομός έχει έκταση 2636 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Καταλαμβάνει το 2% της συνολικής έκτασης της

χώρας. Το πεδινό τμήμα καλύπτει σχεδόν τη μισή έκταση του νομού (47,7%). Η υπόλοιπη έκταση είναι ορεινή (44,0%) και ημιορεινή (8,3%). Τα Άγραφα, κυριαρχούν στο τοπίο του ορεινού όγκου. Το Μαυρομμάτι βρίσκεται στις χαμηλές παρειές των Αγράφων, είναι ο τελευταίος θύλακας των μονοπατιών που οδηγούν στις αγέραστες φυσικές ομορφιές των ορεινών οικισμών της Αργιθέας, αποτελώντας μία βίγλα που παρακολουθεί τους σχηματισμούς του κάμπου της Καρδίτσας. Απέχει 28χμ από τη πόλη της Καρδίτσας και βρίσκεται σε υψόμετρο 160μ. Ανατολικά συνορεύει με τα χωριά Καππά και Μαγουλίτσα, δυτικά με το Μουζάκι, βόρεια με τη Γελάνθη, όπου και το σημείο αυτό διασχίζει ο ποταμός Πάμισος (Μπλιούρι) και τέλος Νότια με το Ελληνόκαστρο.

2.2 Αρχαίοι Χρόνοι-Ιστορικά Στοιχεία

Οι Θεσσαλοί κυριάρχησαν στον εκεί κάμπο κατά το τέλος της δεύτερης χιλιετηρίδας π.Χ. Ήταν πολεμική φυλή από τη Θεσπρωτία της Ηπείρου. Οι ντόπιες Θεσσαλικές φυλές Μάγνητες, Παραιβοί κ.α. δεν υποδουλώθηκαν ολότελα στους νέους κατακτητές. Αλλά οι έως τότε εγκατεστημένοι εκεί Βοιωτοί αναγκάστηκαν να φύγουν και να εγκατασταθούν στη περιοχή που αργότερα ονομάστηκε Βοιωτία. Το πολίτευμα των αρχαίων Θεσσαλών ήταν ολιγαρχικό. Στους Μηδικούς πολέμους η Θεσσαλία συμμάχησε με τους εισβολείς. Στον Πελοποννησιακό πόλεμο δεν έλαβε μέρος, πράγμα που ωφέλησε οικονομικά την αριστοκρατία, γιατί βρήκε την ευκαιρία να κάνει κερδοσκοπικές επιχειρήσεις.

Ο Φίλιππος Β΄ της Μακεδονίας νίκησε τους Θεσσαλούς Αλευάδες (ηγεμόνες) (353 π.Χ.) κι από τότε σιγά-σιγά η Θεσσαλία έγινε τμήμα της Μακεδονίας. Η παράδοση λέει πως ο Φίλιππος Β΄ είχε κτίσει έναν μεγάλο πύργο σε μια περιοχή γειτονικά του Μαυρομματίου (Άγιος Αθανάσιος). Στα ριζά του βουνού που ήταν ο πύργος κτίσθηκε και το Μαυρομάτι, με την ονομασία ‘Παλιοχώρι’. Αρχίζε από την ‘Ξεροράχη’ και τις αγριοκερασιές, και απλωνόταν ως τα ‘Αγιώργια’ της Γελάνθης (χωριό με το οποίο συνορεύει σήμερα το Μαυρομάτι). Ήταν χωρισμένο σε τρεις μεγάλους μαχαλάδες. Όλοι μαζί αποτελούσαν ένα χωριό που διοικούνταν από μια διοίκηση και ονομαζόταν ‘Γαία’.

2.3 Μετακινήσεις – Προέλευση του ονόματός του

Η πρώτη εκκλησία που χτίστηκε ήταν η Αγία Αικατερίνη η οποία έγινε και η πολιούχος της ‘Γαίας’ και αυτό γιατί, επειδή το χωριό Παλιοχώρι το έχτισε ο βασιλιάς Φίλιππος, έβαλαν τη βασίλισσα πολιούχο. Στην περιοχή ‘Πλατώνες’ έχτισαν την Αγία Μαρίνα.

Υπάρχουν κάποιες διηγήσεις για τις μετακινήσεις των κατοίκων και τη δημιουργία του χωριού. Ένα βράδυ, κάποιος επέστρεφε από το χωράφι του με τη βοϊδάμαξά του, ευχαριστώντας το Θεό για τα καλά που του είχε προσφέρει. Τότε βλέπει να ανεβαίνει μια ωραία κοπέλα πάνω στην άμαξά του, λέγοντάς του να πάρει την οικογένειά του και τους υπόλοιπους πιστούς και να φύγουν από τα σπίτια τους, γιατί μια φοβερή αρρώστια πλησιάζει. Τελειώνοντας του υποδεικνύει να πάρει και την ίδια μαζί του και εξαφανίστηκε.

Ο άνθρωπος αυτός αφού επέστρεψε σπίτι του, πήρε την οικογένειά του ειδοποίησε τους άλλους και ξεκίνησαν για το βουνό. Δεν ξέχασε να πάρει μαζί του τη εικόνα της Αγίας Αικατερίνης. Όσο ανηφόριζαν κάποια σκιά τους οδηγούσε. Στο μέρος που η

σκιά εξαφανίστηκε σταμάτησαν και αυτοί τη πορεία τους μέσα στο βουνό. Εκεί έχτισαν και την εκκλησία της Αγίας Αικατερίνης που υπάρχει έως σήμερα.

Δύο μέρες αργότερα έστειλαν κάποιον άντρα στη περιοχή 'Πλατώνες' που ζούσαν, για να μάθουν τι απέγιναν οι υπόλοιποι που έμειναν πίσω. Πλησιάζοντας τίποτα δεν ακουγόταν. Όλοι ήταν άρρωστοι και μέσα σε μια μέρα πέθαναν από την ασθένεια της χολέρας. Επιστρέφοντας τους διηγήθηκε ότι είχε δει, όμως είχε μεταδοθεί η ασθένεια και στον ίδιο, πεθαίνοντας μετά από δυο ημέρες σε κάποια βρύση που από τότε ονομάζεται 'βρωμόβρυση'.

Στη νέα τους τοποθεσία άρχισαν σταδιακά να πληθαίνουν. Εκεί έμειναν για τριάντα περίπου χρόνια. Άρχισαν να σκέφτονται πως έπρεπε να κατέβουν κάτω για να ασχοληθούν με τις παλιές τους εργασίες. Ήταν αγγειοπλάστες, σιδηρουργοί, κτίστες, γεωργοί.

Ένα βράδυ στο σπίτι του παπά αποφασίστηκε να κατέβουν πέντε αντρόγυνα, ο παπάς και ο άρχοντας, ώστε να επιλεγεί η τοποθεσία που θα κτιζόταν το χωριό για τρίτη φορά. Κατεβαίνοντας στα ριζά του βουνού σταμάτησαν σε μια πηγή που έμοιαζε με μαύρο μάτι αφού το χώμα γύρω ήταν μαύρο. Αποφασίστηκε να χτιστεί εκεί το χωριό με την ονομασία Μαυρομμάτι.

Δεν γνωρίζουμε αν το χωριό που ήταν χτισμένο στην Αγία Αικατερίνη είχε κάποιο όνομα. Σύμφωνα όμως με ένα τραγούδι λέγονταν τα εξής:

Κατέβηκαν οι Καριότες πάνω από την Καριά

για να στήσουνε ξανά χωριό.

Τρίτη φορά χτίζουνε χωριό,

ας δώσει ο Θεός να είναι παντοτινό.

2.4 Ο οικισμός Μαυρομματίου

Ο οικισμός είναι δημιούργημα της ύστερης Βυζαντινής εποχής, αφού αναφέρεται στη πρώτη Οθωμανική απογραφή του 1454/1455. Εάν ο οικισμός ήταν δημιούργημα της οθωμανικής κατοχής θα είχε Τούρκικη ονομασία. Το γεγονός ότι το τοπωνύμιο είναι Ελληνικό, σημαίνει πως προϋπήρχε της εισβολής των Οθωμανών νομάδων του Εβρεμνός Μπέη στα 1393 και των δυνάμεων του Τουραχάν Μπέη. Η γέννηση του χωριού ανάγεται στα 1240, ο ιστορικός Κώστας Σπανός όμως, αναφέρει στο Θεσσαλικό Ημερολόγιο πως προϋπήρχε 50 χρόνια νωρίτερα και το όνομά του είναι Ελληνικό.

Η περιοχή του σημερινού Μαυρομματίου αποτελούσε δύο τιμάρια, διαιρεμένο το 1610 από τους Τούρκους, τα οποία και τα ενοικίασαν. Το ένα τιμάριο στους Γάλλους αδερφούς Ορτο και Σουνί, με ετήσιο εισόδημα 1215άσπρα. Σε αυτό κατοικούσαν 31 οικογένειες και 5 χήρες, καλλιεργώντας δημητριακά, λινάρι, αμπέλια, τρέφοντας χοίρους, πρόβατα, μελίτσια και μεταξοσκώληκες. Το δεύτερο τιμάριο το νοίκιασαν στον Αλβανό Γκιόνη (=Γιάννη) Μαυρομάτη. Το επίθετό του το πήρε από το χωριό, αφού βαπτίστηκε χριστιανός. Στο τιμάριο αυτό κατοικούσαν 28 οικογένειες και 1 χήρα. Οι κάτοικοι ασχολούνταν με τις ίδιες εργασίες όπως και στο άλλο τιμάριο.

Κατά τον Γάλλο πρόξενο των Ιωαννίνων Πουκεβίλ, στο Μαυρομάτι γύρω στα 1800 κατοικούσαν 50 οικογένειες. Την περίοδο 1812-1818 ο Βελή Πασάς διέθετε ένα τσιφλίκι, το οποίο καλλιεργούσαν 48 ζευγίτες, Μαυρομματανοί, και ετήσια έσοδα με τους νερόμυλους 35.000 γρόσια.

2.5 Η κοινότητα Μαυρομματίου

Το χωριό έγινε κοινότητα το 1835 με Β. Δ. που υπέγραψε ο πρώτος βασιλιάς της Ελλάδας, Όθωνας. Αργότερα εγκαθιδρύθηκε, κατά τη μικρή διάρκεια πρωθυπουργίας του Χαρ. Τρικούπη (1875), συγκεντρωτικό σύστημα τοπικής αυτοδιοίκησης. Σύμφωνα με αυτό, το Μαυρομάτι υπάγονταν στο Δήμο Φαναρίου Καρδίτσας, με έδρα το Φανάρι, στο Νομό Τρικάλων (πίνακας 1,2,3).

Το 1914 ο Ελευθέριος Βενιζέλος διέλυσε το συγκεντρωτικό σύστημα του Όθωνα φέρνοντας την αποκέντρωση στη τοπική αυτοδιοίκηση και το Μαυρομμάτι αποτελεί κοινότητα.

Σήμερα σύμφωνα με το σχέδιο του Καποδίστρια, περί της συνένωσης Δήμων και Κοινοτήτων, το Μαυρομμάτι διοικητικά ανήκει στο δήμο Μουζακίου στο Ν.Καρδίτσας.

ΔΗΜΟΣ ΜΟΥΖΑΚΙΟΥ	ΑΜΥΓΔΑΛΗ - ΑΝΘΟΧΩΡΙ - ΒΑΤΣΟΥΝΙΑ - ΓΕΛΑΝΘΗ - ΔΡΑΚΟΤΡΥΠΑ - ΕΛΛΗΝΟΚΑΣΤΡΟ - ΚΡΥΟΠΗΓΗ - ΛΑΖΑΡΙΝΑ - ΜΑΓΟΥΛΙΤΣΑ - ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΙ - ΟΞΥΑ - ΠΕΥΚΟΦΥΤΟ - ΠΟΡΤΗ - ΜΟΥΖΑΚΙ
-----------------	---

Karditsa-net.gr © 2006

2.6 Τουρκοκρατία

Επί Τουρκοκρατίας οι συνθήκες ζωής ήταν αρκετά δύσκολες. Οι τότε κάτοικοι ήταν αμπελουργοί, γεωργοί, έτρεφαν κουκούλια (μεταξοσκώληκες). Καλλιεργούσαν πολύ σουσάμι, αλλά λίγα σιτηρά. Ασχολούνταν με παραδοσιακές τέχνες όπως την κεραμοποιία, τη σιδηρουργία και υπήρχαν πολλοί χτίστες. Το 1832 οι Τούρκοι καίνε το χωριό για πρώτη φορά και το 1872 για δεύτερη. Μετά τη πτώση του Σουλίου και τη έξοδο του Μεσολογγίου ήρθαν στο Μαυρομμάτι και εγκαταστάθηκαν εδώ με τις οικογένειές τους μια οικογένεια Σουλιωτών, Άρτα.

Οι νέοι για να αποφύγουν τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν με τους Τούρκους, μετανάστευσαν προς τη Μέση Ανατολή. Αυτό έκανε πολλούς κλέφτες να προσεγγίσουν το χωριό, οι οποίοι ζήτηγαν χρήματα από αυτούς που διέθεταν χρυσό από την Ανατολή.

Γραμματοδιδασκαλία

Ο παπάς που ήρθε από πάνω από την Αγία Αικατερίνη, μεγάλος πλέον στην ηλικία, μάζευε τα παιδιά στην εκκλησία και τους μάθαινε γράμματα.

2.7 Ο πληθυσμός του χωριού

Ο κάτοικοι του χωριού θεωρούνται ντόπιοι (Αγραφιώτες) και κάποιοι παλιότεροι ισχυρίζονταν πως είναι απόγονοι Μακεδόνων του Φιλίππου Β'. Στο χωριό εγκαταστάθηκαν και αρκετοί Βλάχοι από τις γύρω περιοχές (Γαρδίκι, Περτούλι). Δεν ήταν ενταγμένοι στον πληθυσμό του χωριού. Ήταν κτηνοτρόφοι, αγωγιάτες, και μικροπωλητές. Μετά τους Βλάχους που έφυγαν, άρχισαν να κατεβαίνουν στο χωριό οικογένειες από την Αργιθέα.. Σήμερα υπάρχει ένας αξιοσημείωτος αριθμός Αργιθεατών στην άκρη του χωριού, χωρίς να είναι και αυτοί επίσης, κατά ένα μεγάλο ποσοστό, ενταγμένοι στον πληθυσμό του χωριού. Στο Μαυρομματί υπάγονται οι οικισμοί Μαυρομματίου και συνοικισμού Γ. Καραϊσκάκη (Κηπούλια). (πίνακας 4)

2.8 Ενδυμασία

Μωρά

Κατά τη βρεφική ηλικία φορούσαν τη φασκιά, από μάλλινο ύφασμα και στο κεφαλάκι τους ένα μαντηλάκι έως ότου σαραντίσουν.

Παιδική ηλικία

Έως την ηλικία περίπου των 5-6 ετών φορούσαν μόνο τη 'σκούτα', επίσης μάλλινο, χωρίς εσώρουχο.

Τα αγόρια έως περίπου τα 6-7 τους χρόνια ντύνονταν με φουστανάκια, και τα κορίτσια με πλεκτά, χονδρά, βαμβακερά φορέματα, χρωματιστά. Στα πόδια τους φορούσαν 'προπόδια'.

Κοπέλες

Η καθημερινή φορεσιά των νεαρότερων γυναικών απαρτιζόταν από: Φούστα υφαντή στον αργαλειό, ‘μάρτηνη’ . Από πάνω φορούσαν τα ‘πουλκάκια’. Ήταν πολύχρωμα ή όχι, ριγέ κάποιες φορές, από βαμβακερό ύφασμα. Το καθημερινό μαντήλι ήταν η ‘βαμβακέλα’, λευκό, διακοσμημένο με πούλιες και χάντρες στις άκρες του. Η ποδιά ήταν και αυτή φτιαγμένη στον αργαλειό, με διάφορα χρώματα και κάποια διακριτικά σχέδια στις άκρες της. Οι κάλτσες ήταν χοντρές, πλεκτές με διάφορα σχέδια. Στα πόδια τους φορούσαν δετά παπούτσια (‘τσιεβρό’) ή μπαρέτα.

Γυναίκες

Φορούσαν σκούτινη φούστα και από μέσα λευκό λινό πουκάμισο. Οι κάλτσες ήταν χρώματος μπλε, λουλακί και στα πόδια τους φορούσαν σκαρπίνια. Για κεφαλόδεσμο είχαν μαντήλι (τσιπά) διακοσμημένο με κουκάκια, ή δαντέλα.

Παραδοσιακή
μαντήλα με
κουκάκια

Οι μεγαλύτερες σε ηλικία είχαν μαύρες ποδιές χωρίς κέντημα και στο κεφάλι τους καφέ μαντήλι πάνινο. Οι κάλτσες ήταν επίσης μαύρες και το παπούτσι ‘μαρκούπι’.

-Η καλή ενδυμασία ήταν σύνολα, ευρωπαϊκά, ‘ενσάμπλ’⁷.

-Τα κοσμήματά τους ήταν σκουλαρίκια, σταυρός, πεντόλιρα, καρφίτσες, βραχιόλια.

⁷ «Η μάνα μου είχε φόρεμα και ζακέτα, ήταν μαζί, ενσάμπλ τα ‘λεγαν τότε...» (Τζιουβάρα Μελπωμένη, 2006)

Νυφικό

Το νυφικό, έως τα 1800 περίπου, ήταν από λευκό μετάξι χοντρό και στο κάτω μέρος κεντημένο με χρωματιστές κλωστές. Στα μαλλιά τους είχαν πολλές πλεξίδες και πάνω έμπαινε ο 'τουπές' με μια αλυσίδα και το πέπλο από ψιλό μεταξωτό ύφασμα. Ο 'τουπές' ήταν ασημένιο στέμμα, που λίγες γυναίκες τον φορούσαν. Μόνο όσες ο σύζυγος είχε οικονομική άνεση.

Άντρες

Καθημερινά οι άντρες φορούσαν μαύρα ντρίλινα παντελόνια, πουκάμισα χωρίς γιακά και από πάνω γιλέκο ή ζακέτα τα οποία ήταν πλεχτά μάλλινα. Στο κεφάλι τους φορούσαν τον 'κούκο'. Από πάνω έπαιρναν τα 'φλουκάτα' και μέσα σε αυτά πολλές φορές 'ζαλίκωναν', κουβαλούσαν δηλαδή στην πλάτη τους, τα παιδιά.

Η λευκή φουστανέλα φοριόταν μόνο τις επίσημες ημέρες και όχι από όλους.

Στα πόδια τους οι ηλικιωμένοι φορούσαν τσαρούχια δερμάτινα, χωρίς φούντα και καθημερινώς συνηθιζόταν τα 'γουρνοτσάρχα' για όλες τις ηλικίες.

Επί Ζωγράφου άρχιζαν να φορούν τα 'Ευρωπαϊκά', τους Ρεμπουπλικάδες.

αντρόγυνο, 1912

2.9 Εργασίες

Την περίοδο που χτίστηκε το Μαυρομάτι οι κάτοικοι ασχολούνταν με την αμπελουργία, την γεωργία και την εκτροφή μεταξοσκωλήκων. Πολλές γέρικες μουριές που βρίσκονται διάσπαρτες σε όλο το χωριό το επιβεβαιώνουν. Καλλιεργούσαν πολύ σουσάμι αλλά λίγα σιτηρά. Ασχολούνταν με παραδοσιακές τέχνες όπως κεραμοποιία, σιδηρουργία και υπήρχαν αρκετοί κτίστες.

Το 1918 και μετά τι κίνημα του Κιλελέρ, έγινε διανομή γης της πρώην ιδιοκτησίας της οικογενείας Ζωγράφου. Πλέον με την αγορά δικής του γης, ο καθένας μπορούσε να αποκτήσει ότι ζώα ήθελε. Τα κοπάδια αιγοπροβάτων και βοδιών πλήθαιναν. Από τον κλήρο της γης παραχωρήθηκαν και εκτάσεις για τη βοσκή των ζώων.

Βοσκή αγελάδων στο «Νησί»

Τα χωράφια τους τα καλλιεργούσαν με σιτάρι, κριθάρι, σουσάμι, λίγες φακές και ρεβίθια, τριφύλλι, καλαμπόκι, φασόλια, κρεμμύδια και καπνά. Τα κρεμμύδια τα πουλούσαν στην αγορά των Τρικάλων και της Καρδίτσας και αργότερα έμποροι έρχονταν στο χωριό και τα αγόραζαν. Τα γάλα από τον συνεταιρισμό των 'Κτηνοτρόφων παραγωγής γάλακτος' το πουλούσαν στο εργοστάσιο Τρικάλων.

Το φύτεμα του καπνού

Σήμερα ο αριθμός αυτών που απασχολούνται στο πρωτογενή τομέα είναι μειωμένος, αν και συνεχίζει να κατέχει την πρώτη θέση στον ενεργό πληθυσμό κατά τη θέση του σε κάποιο επάγγελμα. Αρκετοί είναι αυτοί που καταλαμβάνουν σημαντική θέση σε κατασκευές, επισκευές, εμπόριο, μεταποιητικές βιομηχανίες, μεταφορές, αποθηκεύσεις και επικοινωνίες.

το μάζεμα του μαλλιού

ΚΥΚΛΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

3.1 Η γέννηση είναι ένα μεγάλο γεγονός στην οικογένεια, μεγάλη χαρά μέσα στο σπίτι. Όλη η διαδικασία για την προετοιμασία, γίνονταν μυστικά για να μη μάθει κανείς για τη γέννηση και κάνει μάγια, αλλά και για να μην κρεμάσει κανείς κόπανο ανάποδα και το παιδί ‘έρθει ανάποδα’, σύμφωνα με κάποια δεισιδαιμονία στην οποία πίστευαν. Η μαμή έπαιρνε ένα αυγό και το περνούσε τρεις φορές από τη γυναίκα που ήταν έτοιμη να γεννήσει. Ένα χέρι ασημένιο της Παναγίας, το είχαν πλάι στη γυναίκα για φυλαχτό.

Όταν γεννιόταν το παιδί η πεθερά έκανε δώρο τη φασκιά, φτιαγμένη από μάλλινο νήμα με διάφορα χρώματα. Στη κούνια του παιδιού κρεμούσαν ένα φυλαχτό, ένα μάτι, ή μια εικονίτσα του Χριστού. Η γιαγιά έφτιαχνε το χαϊμαλί, που το κρεμούσαν στη κούνια για να μη πιάνει η βασκανία. Όταν μεγάλωνε το παιδί το χαϊμαλί, του το φορούσαν κατάσαρκα έως ότου ενηλικιωθεί.

Η γιαγιά και η μάνα κοιμίζαν το μικρό παιδί στη κούνια σιγοτραγουδώντας:

Ελα ύπνε απ’ τα βουνά κι απ’ τα κρύα τα νερά

Ελα ύπνε ύπνωσέ το Παναγίτσα φύλαξέ το.

Ελα Χριστέ και Παναγιά που μερώνεις τα παιδιά

Ελα ‘δω στο προσκεφάλι, το παιδί μου να φυλάτε.

Εγώ έχω κι άλλα παιδιά, μου χρειάζονται κι αυτά.

Αντε Μάρω για να πάμε στα ψηλά ηβουνά, στα ψηλά ηβουνά

για να μάσουμε λουλούδια κι άγριο μάρανθο,

η, τη Μάρω τη Μαρία την αγέλαστη, την απλάνευτη,

δεν μπορούν να τη πλανέψουν χρόνια δώδεκα.

Κι ο Γιάννος ο Γιαννάκος, ο πλανόγιαννος,

που πλανεύει τα κορίτσια και τις έμορφες.

*Έλα ύπνε ύπνωσέ το Παναϊτσα μύρωσέ το,
μύρωσ' το κι άνοιζ' το κι έλα κι αποκοίμα το.
Ο Γιαννάκος μ' να 'ναι καλά κι ας ψοφήσουν χίλια αρνιά,
χίλια αρνιά χίλια σφαχτά και του Μπέη τ' άλογο.*

*Κοιμήσου και παράγγειλα στην Πόλη τα προικιά σου,
στη Βενετιά τα ρούχα σου και τα χρυσαφικά σου.
Ύπνε που παίρνεις τα παιδιά, έλα πάρε και τούτο,
μικρό, μικρό σου το 'δωσα μεγάλο φέρε μου το.
Μεγάλο σαν ψηλό βουνά ίσιο σαν κυπαρίσσι
κι οι κλώνοι ν' απλώνονται σ' Ανατολή και Δύση.*

Πριν από τον πόλεμο του 1940 υπήρχε στο χωριό, όπως και παντού, μεγάλη θνησιμότητα γυναικών κατά τη διάρκεια της γέννησης, από επιλόχειο πυρετό. Τις πρώτες μέρες της λεχώνας δεν της επέτρεπαν να κάνει βαριές δουλειές, ούτε να βγει έξω από το σπίτι, αλλά ούτε ξένο επέτρεπαν να την επισκεφτεί. Μόνο αποκλειστικοί συγγενείς πήγαιναν δώρα στη γυναίκα. Τα δώρα ήταν πίτα, κουλούρα , κοτόπουλο μαγειρεμένο και τηγανίτες. Για να περάσει κάποιος μέσα στο δωμάτιο της γυναίκας, έβαζαν σε μια κεραμίδα κάρβουνα αναμμένα και περνούσε ο επισκέπτης πάνω από αυτή, για να μη μεταφέρει από έξω κάποιο κακό. Όταν περνούσαν οι σαράντα μέρες, η γυναίκα έπαιρνε το παιδί και μαζί με την πεθερά της, πήγαιναν στην εκκλησία για να της διαβάσει ο παπάς ευχές μπροστά στην Παναγία, κάτι που τηρείται έως σήμερα.

Όταν το παιδί άρχιζε να στέκεται στα πόδια του, του έλεγαν κάποια τραγουδάκια:

*Τσάτσα μωρέ τσάτσα και καλή κυράτσα,
στρώσε μας μια ψάθα, μια παρδαλή βελέντζα,
να 'ρθω βράδυ να μείνω το πρωί να φύγω.*

*Τούμπουρ – τούμπουρ γέροντα, γέροντα καλόγερε
δομ' τη θυγατέρα σου
να τη πάω στα βουνά και στα κρύα τα νερά
να τη φέρω με παιδί και με παρδαλό βρακί.*

*Το παιδί μ' θέλει χορό και στον κόλο κανά δυό.
Το παιδί μ' θέλει χορό τα βιολιά δεν είναι εδώ.
Ποιος θα πάει να του φέρει;
Πέντε τάλιρα στο χέρι κι άλλα τόσα στο καρτέρι.
Το παιδί μου θέλει χάρδια στο λαιμό και στα ποδάρια,
το παιδί μου κάνει νάζια, πείνασε και θέλει γάλα.*

3.2 Βάπτιση

Η βάπτιση του παιδιού γινόταν πολύ νωρίς πριν ολοκληρώσει το πρώτο έτος, εξαιτίας της μεγάλης θνησιμότητας. Το πρώτο παιδί το βάφτιζε ο κουμπάρος που είχε στεφανώσει το ζευγάρι.

Η βάπτιση γινόταν στην εκκλησία του Αγίου Ιωάννη του Βαπτιστή. Οι γονείς του παιδιού καλούσαν τη μαμή για να το πάρει αγκαλιά μαζί με την πεθερά. Αν δεν υπήρχε πεθερά πήγαινε η μητέρα της συζύγου. Ο κουμπάρος πήγαινε στην εκκλησία, ενώ οι γονείς του παιδιού περίμεναν σπίτι τα συγχαρητήρια από κάποιο παιδί, το οποίο έτρεχε πρώτο για να τους το πει, καθώς θα έπαιρνε και μεγάλο φιλοδώρημα από τη μάνα του παιδιού. Στην εκκλησία τα έξοδα ήταν του κουμπάρου. Κερνούσε τα παιδιά χρήματα και διάφορα γλυκίσματα.

Όταν τελειωνε η βάπτιση, στο σπίτι ήταν έτοιμο το τραπέζι για τον κουμπάρο και τη μαμή. Η μάνα του παιδιού πρόσφερε στο κουμπάρο πουκάμισο, κάλτσες, μαντίλι και στη μαμή τσίπα και κάλτσες.

3.3 Προξενιό-Αρραβώνες ‘Σιβάσματα’

Παλιότερα όλοι σχεδόν οι γάμοι γίνονταν με προξενιό. Οι συγγενείς του γαμπρού και της νύφης έρχονταν σε διαπραγματεύσεις. Τα αγόρια παντρεύονταν μετά την ολοκλήρωση της θητείας τους στο στρατό και αν είχαν αδερφές έπρεπε να τις παντρέψουν πρώτα και έπειτα να ακολουθήσουν αυτοί.

Οι προξενητάδες έκαναν διαπραγματεύσεις όσον αφορά τη προίκα, δηλαδή συνήθως χρήματα και χωράφια. Η τελική συμφωνία γινόταν το βράδυ στο σπίτι της νύφης και του γαμπρού. Όλη η διαδικασία γινόταν κρυφά, ώστε να μη γίνει ευρέως γνωστό και εμπλακούν και άλλα άτομα δημιουργώντας κάποιο πρόβλημα. Όταν το συνοικέσιο είχε ευτυχές τέλος, τότε έδιναν οι συμπέθεροι τα χέρια για να ευχηθούν το νέο ζευγάρι. Η νύφη τότε έφερνε τσίπουρο και γλυκό για να τους κεράσει.

Σύντομα γίνονταν οι επίσημοι αρραβώνες στο σπίτι της νύφης, με τους κοντινούς συγγενείς της νύφης και του γαμπρού. Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία συμπέθεροι, περνούσαν τα δαχτυλίδια από τα γένια τους και μετά τα έβαζαν στα χέρια του ζευγαριού. Η νύφη έπαιρνε το δικό της δαχτυλίδι και το έδινε στον πεθερό να το περάσει στον γαμπρό, και ο πεθερός έβαζε το δαχτυλίδι του γαμπρού στη νύφη με την εξής ευχή: ‘Ν’ ασπρίσετε, να γεράσετε σαν τα ψηλά βουνά’’. Η νύφη κερνούσε γλυκό σε όλους και στη συνέχεια κουφέτα. Μετά ακολουθούσε φαγοπότι, χορός με τραγούδια με το στόμα.

Στο τραπέζι έτρωγαν και έλεγαν τραγούδια της τάβλας. Το πρώτο έπρεπε να το ξεκινήσει η νύφη, λέγοντας:

*Απόψε στο σπιτάκι μου έχω χαρά μεγάλη.
Τον άγγελο που φίλευα και τον Χριστό κερνούσα
και την Παρθένα Παναγιά την βαριοπροσκυνούσα.
Να μου χαρίσει τα κλειδιά, κλειδιά του Παραδείσου
να δω που είναι οι ακόλαστοι που είναι οι κολασμένοι.
Δεξιά μεριά οι ακόλαστοι, ζερβά οι κολασμένοι
κι από την πίσω τη μεριά όλοι οι προδομένοι.*

Στη συνέχεια άρχιζε ο γαμπρός το εξής τραγούδι:

*Εγώ στον ήλιο ορκίστηκα ποτέ μην τραγουδήσω
κι απόψε για τους φίλους μου και για τους συγγενείς μου
θα πω τραγούδι ευχάριστο να τους ευχαριστήσω.
Θα κάνω τα βουνά να κλαίνε τους κάμπους να ραγίζουν
θα κάνω την αγάπη μου να βγει στο παραθύρι φιλί για να μου στείλει.*

Αφού τελείωνε το τραπέζι άρχιζαν το χορό. Πρώτος έπρεπε να χορέψει ο πεθερός, τον οποίο έπιανε η νύφη. Άρχιζε τσάμικο τραγούδι:

*Να 'ταν τα νιάτα δυο φορές, τα γερατειά καμιά.
Να βάλω το φεσάκι μου να πάω στο παζάρι,
για να πουλήσω γερατειά και ν' αγοράσω νιάτα*

Μετά σειρά για χορό είχε ο νουνός που θα τους στεφάνωνε. Στη συνέχεια η νουνά ή ο νουνός της νύφης και μετά οι αρραβωνιασμένοι. Πρώτη η νύφη θα χόρευε, ενώ ο πεθερός με το γαμπρό θα έλεγαν το εξής τραγούδι:

Η όμορφη

*Εδώ σε τούτη τη γειτονιά δεν 'πρεπε να 'ναι φεγγάρι.
Γιατί έχω μια αγαπητικιά, που λάμπει σαν φεγγάρι.
Και με τον ήλιο έλεγε και με το φεγγάρι λέει:
Έβγα ήλιο μου να βγω, να λάμπεις και να λάμψω.
Οι ασημένιες ακτίνες σου μαραίνουν το χορτάρι
Κι εγώ με τη 'μορφάδα μου μαραίνω παλικάρι.*

Η νύφη έλεγε το εξής τραγούδι για να χορέψει ο αρραβωνιαστικός της:

Ο λεβέντης

*Λεβέντης είσαι μάτια μου, λεβέντικα χορεύεις
λεβέντικα πατάς στη γη και κουρνιαχτό δεν σηκώνεις.
Λεβέντη μου το φεσάκι σου μην το πολυστραβώνεις,
Μαραίνεις νιους, μαραίνεις γριούς, μαραίνεις παλικάρια,
μαραίνεις και μια λυγερή που σε αγάπησε πολύ.*

Τραγούδι που έλεγε ο γαμπρός στη νύφη, όταν εκείνη χόρευε:

Πέρδικα

*Πέρδικα, περδικούλα μου, πέρδικά μου γραμμένη
σ' όλον τον κόσμο ήμερη σε μένα στέκεις άγρια.
Πνίξε την αγριοσύνη σου κι έλα σιμά μου κάτσε
να σε βαστώ στα γόνατα, να σε κοιτώ στα μάτια
να σε γεμίσω με φιλιά να σε χορτάσω χάδια.*

Ο χορός κρατούσε ως το πρωί πίνοντας και τρώγοντας. Το πρωί που ετοιμάζονταν να φύγουν οι συμπέθεροι, η νύφη είχε έτοιμα τα μαντιλώματα. Αυτά ήταν μάλλινες κάλτσες πλεγμένες στο χέρι από τα νυχτέρια της κοπέλας, καθώς και μαντήλι. Άρχιζε με τη σειρά, πρώτα τον πεθερό και την πεθερά, μετά τον γαμπρό, τους κουμπάρους και τους υπόλοιπους συμπέθερους. Έβαζε τα μαντηλώματα στον δεξιό ώμο, τους φιλούσε το χέρι κι εκείνοι της έδιναν φιλοδώρημα χρήματα. Με αυτά η νύφη έπαιρνε ένα δώρο για ενθύμιο των αρραβώνων της.

Τα δώρα της νύφης που έφερνε ο γαμπρός στους αρραβώνες προπολεμικά, ήταν ελάχιστα. Πολύ παλιά ένα φέσι, ή τουπέ, ή ένα σταυρό κι ένα ζευγάρι γόβες. Μετά το 1940 σιγά-σιγά ήρθε η εξέλιξη και στα δώρα της νύφης. Της έπαιρναν ρολόι, σταυρό, μενταγιόν, βραχιόλια, ταγιέρ, φόρεμα παπούτσια, παντόφλες και οι συγγενείς διάφορα δώρα. Σήμερα και οι κοντινοί συγγενείς της νύφης κάνουν δώρα στον γαμπρό, διάφορα κοσμήματα.

3.4 Γάμος

Όταν η νύφη και ο γαμπρός ετοιμάζονταν, οριζόταν η ημερομηνία του γάμου. Ο γάμος άρχιζε από τη Δευτέρα και τελείωνε την επόμενη Δευτέρα.

3.4.1 Κάλεσμα

Τη Δευτέρα, δύο αγόρια μεγάλα με μια κόφα γεμάτη κρασί στολισμένη με λουλούδια κι ένα μαντήλι άσπρο δεμένο, γύριζαν όλο το χωριό, από σπίτι σε σπίτι, για τα καλέσματα του γάμου. Οι προσκεκλημένοι έπιναν από την κόφα κρασί και εύχονταν το νέο ζευγάρι. Αυτό γινόταν παλιά. Αργότερα γινόταν με στολισμένες από λουλούδια κανάτες και σήμερα με κουφέτα και προσκλητήρια.

3.4.2 Προικιά-Προζύμια

Τη Τετάρτη, στο σπίτι της νύφης πήγαιναν οι κοπέλες, οι οποίες θα έπρεπε να μην είναι ορφανές, για να πλύνουν την προικιά. Άναβαν φωτιά έξω από στην αυλή για να βάλουν το καζάνι να πλύνουν. Μέσα στο γεμάτο από νερό καζάνι έριχναν κέρματα, τα οποία έπαιρναν τα κορίτσια που έπλεναν. Το βράδυ γινόταν τα προζύμια στο σπίτι της νύφης όπου μαζεύονταν οι κοντινοί συγγενείς. Κοσκίνιζαν το αλεύρι οι κοπέλες που δεν ήταν ορφανές. Οι παραβρισκόμενοι έριχναν κέρματα μέσα στη σήτα και τραγουδούσαν:

Ανάγλια, ανάγλια το νερό κι αφράτα τα προζύμια.

Ευχήσου με πατέρα μου στα πρώτα προσκυνήματα.

Με την ευχή παιδάκι μου, να ζήσεις να προκόψεις.

Ευχήσου με μανούλα μου τώρα στα πρωτοκόσκινα.

Με την ευχή παιδάκι μου να ζήσεις να προκόψεις.

Στα προζύμια της νύφης παραβρίσκονταν και ο γαμπρός. Όλοι έπαιρναν αλεύρι και έριχναν στο πρόσωπό του. Του έλεγαν: “Να ζήσεις, να προκόψεις, ν’ ασπρίσεις, να γεράσεις μαζί με τη γυναίκα σου”. Άλλοι έτρεχαν να πάρουν το τηγάκι να γανώσουν το γαμπρό, αν βέβαια τον προλάβαιναν. Από αυτή τη βραδιά δεν ξαναπήγαινε στο σπίτι της νύφης, έως την Κυριακή που με τους άλλους καλεσμένους θα την έπαιρναν για την εκκλησία.

3.4.3 Νυφικό

Την Τετάρτη έραβε η μοδίστρα το νυφικό. Καθώς το έραβε, έριχναν λεφτά τα οποία έπαιρνε η μοδίστρα με το καλφούδι της (καλφόπουλο). Το Σάββατο πήγαινε το φόρεμα έτοιμο και το κρεμούσαν μαζί με την προίκα. Η κάθε κοπέλα έπρεπε να έχει το δικό της νυφικό γιατί το χρειαζόταν για ένα χρόνο, καθώς με αυτό θα πήγαινε στο χορό τις Απόκριες και το Πάσχα.

Την Πέμπτη το πρωί, στο σπίτι του γαμπρού πήγαιναν πολλά κορίτσια με τις τριχιές τους για να πάνε στο λόγγο. Έπρεπε να φέρουν ξύλα στο γαμπρό για να έχει το ανδρόγυνο για τη φωτιά το χειμώνα. Ξεκινούσαν όλα μαζί για το λόγγο με τη συνοδεία των μπράτιμων (βλάμηδων), τραγουδώντας. Στο σπίτι του γαμπρού οι γυναίκες μαγείρευαν κρέας, κοτόπουλο, έφτιαχναν πίτες κι όταν έρχονταν τα κορίτσια έτρωγαν, κι άρχιζαν χορό ως το βράδυ. Προπολεμικά δεν υπήρχε γραμμόφωνο στο χωριό. Τραγουδούσαν με το στόμα κάθε βράδυ. Μετά το 1940 συνήθιζαν στο τέλος να χορεύουν ‘ευρωπαϊκά’, κυρίως οι νεότεροι στην ηλικία. Οι χοροί που χόρευαν ήταν *φοξτρόκ (φοξ), ταγκό, χασάπικο και βαλς* λίγο αργότερα.

Την Παρασκευή τα κορίτσια πήγαιναν πάλι στο σπίτι της νύφης, όπου γινόταν το σιδέρωμα και ακολουθούσε η έκθεση της προίκας. Αφού έβαζαν τη προίκα γύρω-γύρω στα τραπέζια και στον τοίχο τα κορίτσια τραγουδούσαν:

*Ν' άσπρη κατάσπρη πέρδικα που 'χα στη γειτονιά μου,
τόρα μας την παντρέψανε τη δώσανε στα ζένα.
Ξείσκιωσε η γειτονιά κι ομόρφαιναν τα ζένα.
Γαμπρέ μ' τη νύφη που σε δώσαμε να μην τη μαλώνεις,
να μας την καμαρώνεις.*

Μόλις τέλειωνε η έκθεση της προίκας, όλοι έριχναν ρύζι και κέρματα για να είναι το ζευγάρι σιδερένιο.

Στη συνέχεια έπρεπε να ετοιμαστούν για το βράδυ, όπου ο γαμπρός θα έφερνε τα δώρα της νύφης με όργανα. (Τα όργανα τα κανόνιζε ο γαμπρός. Οι πιο γνωστοί μουσικοί που προτιμούνταν ήταν ο Καρακώστας, οι Φιλιπαίοι και οι Πλακαίοι. Κάποιες φορές έπαιρναν και ντόπιους Μαυροματιανούς. Τον Θωμά Παπουτσή – κλαρίνο, τον Βασίλη Σδράκα – λαούτο, τον Γιάννη Σδράκα – μπουζούκι, τη Θεοπίστη Α. Στεργίου – ακορντεόν.

Η αμοιβή τους γινόταν από το κέρασμα των συγγενών, των πρωτοχορευτών. Οι μουσικοί βρισκόνταν στο εσωτερικό του κύκλου, ακολουθώντας τον πρώτο στο χορό.)

Η παρέα του γαμπρού που θα ερχόταν μαζί του ήταν, τα όργανα, ο καλεστής με την κόφα, οι μπράτιμοι και ένα σεβαστό πρόσωπο, όπως ο θείος του γαμπρού. Τα δώρα τα έβαζαν σε ένα δίσκο και τα οποία ήταν: τα παπούτσια της νύφης, οι κάλτσες, οι καλτσοδέτες, τα εσώρουχα, η τσίπα της νύφης με τα κουκάκια, μαύρη μεταξωτή με κέντημα ή με δαντέλα μαύρη, παντόφλες, ομπρέλα, ρύζι, κουφέτα κι έναν μεγάλο καθρέφτη. Στον άλλο δίσκο έβαζαν τα δώρα των σπιτικών: φόρεμα για την πεθερά, παπούτσια για τον πεθερό, αν είχε κουνιάδες φορέματα, αν είχε κουνιάδους πουκάμισα. Και τα παπούτσια της νουνάς της νύφης, τα έπαιρνε ο γαμπρός.

Το βραδάκι ξεκινούσανε για να πάνε τα δώρα στο σπίτι της νύφης, με έναν μπράτιμο μπροστά κρατώντας τον καθρέφτη, μετά τα όργανα και πίσω ακολουθούσαν οι υπόλοιποι. Στο δρόμο για το σπίτι της νύφης τα όργανα έπαιζαν το εξής τραγούδι:

Εφταιξα συμπάθησέ με, ε! ρε κυρά – Γιώργαινα.

Πάρε πέτρα, χτύπα στο κεφάλι, ε! ρε κυρά – Γιώργαινα.

Κι αν με δείρεις τι θα καταλάβεις; ε! ρε κυρά – Γιώργαινα.

Όταν έφταναν στο σπίτι της νύφης, τους καλωσόριζαν και τους πήγαιναν στο δωμάτιο που ήταν η προίκα της νύφης. Η νύφη πλησίαζε τους μπράτιμους για να της δώσουν τα δώρα. Όμως αυτοί δεν τα έδιναν εύκολα, επειδή η νύφη έπρεπε να τους δώσει χρήματα. Για λίγα λεπτά γινόταν αυτή η συναλλαγή, ώσπου της έδιναν πρώτα τον καθρέφτη και μετά τους δίσκους με τα δώρα. Η νύφη κερνούσε τους μπράτιμους γλυκό και τσίπουρο και στη συνέχεια ακολουθούσε φαγητό. Τα όργανα άρχιζαν το τραγούδι της νύφης σε μελαγχολικό και αργό ρυθμό :

Μια Παρασκευή πρωί κι ένα Σαββάτο βράδυ,

μάνα μ' έδιωχνε από τα πατρικά μου.

Κι ο πατέρας μου κι αυτός μου λέει φεύγα.

Φεύγω κλαίγοντας, φεύγω παραπονιώντας.

Παίρνω ένα στρατί, στρατί και μονοπάτι,

Βρίσκω ένα δεντρί, δεντρί και κυπαρίσσι.

Στέκω το ρωτώ και το βαριαξετάζω,

*δεντρί μου που 'ναι οι κλώνοι σου;
Φύσηξε αέρας δυνατός και γκρέμισε τους κλώνους.
Δε μου λες δεντρί και που θα μείνω βράδυ;
Να οι κλώνοι μου, κρέμασε τα άρματά σου,
να και οι ρίζες μου να δέσεις το άλογό σου,
να και ο ίσκιος μου να πέσεις να πλαγιάσει.*

Αν δεν γνώριζαν το παραπάνω τραγούδι έλεγαν το εξής:

*Μάνα μου τα λουλούδια μου συχνά να τα ποτίζεις,
όπως τα πότιζα και εγώ και 'συ να τα δροσίζεις.
Μάνα μου έχε γεια*

Στο τέλος του τραγουδιού η νύφη έδινε χρήματα στα όργανα. Στη συνέχεια ακολουθούσε ο χορός. Έπρεπε να χορέψουν όλοι οι συγγενείς της νύφης. Κατά τη διάρκεια του χορού, οι μπράτιμοι προσπαθούσαν να βρουν την ευκαιρία να κλέψουν κάτι από την προίκα της νύφης και να το παραδώσουν στον γαμπρό, για γούρι.

Όταν τελείωναν όλοι το χορό, ήταν ώρα να φύγουν. Οι δίσκοι με τα δώρα του γαμπρού και των συγγενών ήταν έτοιμοι. Τους έδιναν στους μπράτιμους και η νύφη τους μαντίλωνε και τους φιλούσε το χέρι. Εκείνοι της κερνούσαν χρήματα. Τα δώρα του γαμπρού ήταν πουκάμισο, το οποίο έπρεπε να ήταν λευκό επειδή θα το φορούσε στο γάμο και κάλτσες. Για την πεθερά και τον πεθερό έδιναν πουκάμισο και κάλτσες μάλλινες, για τους κουνιάδους πουκάμισα και τις κουνιάδες κάλτσες μάλλινες. Τα αδέρφια του πεθερού και της πεθεράς έπαιρναν μάλλινες κάλτσες.

Μετά το 1950 άλλαξαν τα δώρα του γαμπρού. Έπαιρναν πουκάμισο, κάλτσες, μαντίλι, πιτζάμες, παντόφλες. Επίσης τα δώρα περιορίζονταν μόνο στους σπιτικούς. Σήμερα μόνο ο γαμπρός και η νύφη αλλάζουν δώρα.

Τα όργανα και οι μπράτιμοι γύριζαν στη συνέχεια στο σπίτι του γαμπρού. Εκεί θα χόρευαν και οι καλεσμένοι του γαμπρού.

Η αμοιβή τους γινόταν από το κέρασμα των συγγενών, των πρωτοχορευτών. Οι μουσικοί βρισκόνταν στο εσωτερικό του κύκλου, ακολουθώντας τον πρώτο στο χορό.

3.4.4 Γλέντι Σαββάτου

Το Σάββατο από πολύ πρωί έπρεπε να ετοιμάσουν τα σφαχτά στο σπίτι του γαμπρού. Την ίδια μέρα μετά το μεσημέρι, άρχιζαν να πηγαίνουν τα δώρα οι καλεσμένοι του γαμπρού και της νύφης. Το βράδυ θα γινόταν το τραπέζι. Θα καλούσαν το νουνό που θα στεφάνωνε το ζευγάρι, καθώς κι όλους τους καλεσμένους για τραπέζι. Πριν όμως βάλουν τραπέζι, ο γαμπρός, οι μπράτιμοι, μερικοί συγγενείς καθώς και τα όργανα, πήγαιναν να καλέσουν το νουνό με ένα κανάτι κρασί, για να παραβρεθεί στο τραπέζι. Χόρευαν λίγο στο σπίτι του και στη συνέχεια επέστρεφαν στο σπίτι του γαμπρού. Ο νουνός θα έφερνε κάποιο μεζέ, όπως κρέας ψητό ή κότα και μια νταμιτζάνα με κρασί. Έβαζαν πρώτα το μεζέ του νονού στο τραπέζι και γέμιζαν πρώτα από το κρασί του τα ποτήρια για να ευχηθούν. Το φαγητό ξεκινούσε με τραγούδια της τάβλας έως την ολοκλήρωσή του. Το πρώτο τραγούδι που έλεγαν ήταν:

Χίλιοι τρακόσοι άρχοντες αντάμα τρων και πίνουν.

Έχουν τραπέζι αργυρό, σοφρά μαλαματένιο

Έχουν και μοσχόλαφο στη τάβλα λιανισμένο.

Έχουν και γλυκό κρασί στη βρύση που κρυνώνει,

Έχουν και ένα κλεφτόπουλο που τους κερνάει και πίνουν.

Αφού τελείωνε το φαγοπότι και τα τραγούδια της τάβλας, έβαζαν τα τραπέζια στην άκρη με κρασί και μεζέ, και άρχιζε ο χορός, ο οποίος διαρκούσε έως τα ξημερώματα της Κυριακής. Όλη την εξυπηρέτηση της βραδιάς την έκαναν οι μπράτιμοι.

Το Σάββατο το βράδυ, στο σπίτι της νύφης συνήθως μετά τις έντεκα η ώρα το βράδυ, άρχιζαν οι κοπέλες να μαζεύουν τα προικιά της. Γινόταν το “μπαούλωμα”. Έβαζαν όλα τα προικιά στο μπαούλο, εκτός από τα χονδρά στρωσίδια και σκεπάσματα. Μέσα στο μπαούλο έμπαινε ένα παιδί, το οποίο δεν έπρεπε να είναι ορφανό, για να τοποθετήσει το πρώτο αντικείμενο. Στη συνέχεια έριχναν ρύζι και κέρματα όλοι οι παρευρισκόμενοι. Οι κοπέλες τραγουδούσαν και η μάνα έδινε την ευχή στην κόρη της: “Κόρη μου όλα τα μυστικά και τα παράπονά σου στο μπαούλο να τα κλειδώνεις. Έτσι θα προκόψεις”. Η μάνα κλείδωνε το μπαούλο και έδινε το κλειδί στη κόρη.

Την Κυριακή μετά τη λειτουργία οι συγγενείς του γαμπρού θα πήγαιναν να πάρουν την προίκα από το σπίτι της νύφης. Ένα ή δύο κάρα με άλογο με μαντήλι άσπρο δεμένο στο λαιμό, όπως και ο καροτσέρης θα μετέφεραν την προίκα. Μπροστά πήγαιναν τα όργανα με τους μπράτιμους και άλλοι νέοι χορεύοντας. Ο καλεστής ήταν πάντα παρόν με την κόφα. Πιο παλιά άντρες μόνο πήγαιναν να πάρουν την προίκα, αργότερα μετά το 1970, πήγαιναν και κορίτσια. Όταν έφταναν στο σπίτι, οι συμπέθεροι κερνούσαν τσίπουρο στους μπράτιμους, στη συνέχεια πήγαιναν στο “γίκο” με τα προικιά της νύφης για να τα πάρουν και να τα βάλουν στο κάρο. Οι κοπέλες που δούλεψαν όλες αυτές τις μέρες για να ετοιμαστεί η προίκα ζητούσαν αμοιβή, την οποία πλήρωνε ο γαμπρός. Γίνονταν λοιπόν ένας χαρούμενος καυγάς, αφού ούτε οι κοπέλες αλλά ούτε και οι συμπέθεροι έδιναν εύκολα την προίκα.

Αφού τελικώς τους τα δώσουν, τα έβαζαν πάνω στα κάρα πραγματοποιώντας μια επίδειξη της προίκας περνώντας μέσα από το χωριό. Στο δρόμο έβγαιναν όλοι να δουν την προίκα και έριχναν ρύζι λέγοντας: “Άντε καλά στέφανα και καλορίζικα”. Τα δώρα της νύφης τα μετέφεραν στα χέρια τα παιδιά έως το σπίτι του γαμπρού.

Μπροστά πήγαινε το παιδί με τον καθρέφτη, το οποίο θα έπαιρνε και μεγαλύτερο φιλοδώρημα από τον γαμπρό.

3.4.5 Ντύσιμο νύφης

Εντωμεταξύ, η νύφη άρχισε να ντύνεται. Παλιά την έντυνε η μοδίστρα. Την έβαζαν μέσα σε καινούργιο ταψί από τα δώρα της και μέσα έριχναν ρύζι και λεφτά τα οποία έπαιρνε η μοδίστρα. Ο μεγάλος αδερφός ξεκρεμούσε το νυφικό για να της το φορέσει. Πριν της φορέσει και τα παπούτσια, οι κοπέλες έγραφαν το όνομά τους κάτω από το δεξί παπούτσι της νύφης για να φέρει σε αυτές γούρι και να παντρευτούν γρήγορα. Όταν θα έμπαινε στην εκκλησία, στη πόρτα, θα έσερνε το πόδι της και όποιο όνομα θα έσβηνε αυτή η κοπέλα θα παντρευόταν τον ίδιο χρόνο. Όταν έντυναν τη νύφη, στη μασχάλη της έβαζαν ένα θερμομότρο ραμμένο μέσα σε ένα σακουλάκι, για να μην την πιάνουν τα μάγια. Έβαζαν επίσης σκόρδο, καρφίτσες και άλλα παρόμοια. Οι κοπέλες γύρω τραγουδούσαν:

Ν' άσπρη κατάσπρη πέρδικα που 'χα στη γειτονιά μου,

τόρα μας την παντρέψανε τη δώσανε στα ξένα.

Ξεϊσκίωσε η γειτονιά κι ομόρφαιναν τα ξένα.

Όταν τελείωνε το ντύσιμο της νύφης την έβαζαν στο χορό. Χόρευε τραγούδι στα τρία, ενώ οι άλλες κοπέλες ακολουθούσαν πίσω της.

3.4.6 Ξύρισμα του γαμπρού

Το ίδιο γινόταν και στο σπίτι του γαμπρού. Ερχόταν ο κουρέας για να τον ξυρίσει. Έβαζαν και εκείνον μέσα στο ταψί, ρίχνοντας ρύζι και λεφτά για να πληρωθεί ο κουρέας. Γύρω του άρχιζαν να τραγουδούν:

*Ξυράφι από τα Γιάννενα, ακόνι από την Πόλη,
κοίτα καλά κουρέα μας, μην κόψεις τον γαμπρό μας
και τον γελάνε τα χωριά, πεθερός και πεθερά.*

3.4.7 Αναχώρηση από το σπίτι

Όταν ετοιμάζονταν, ο γαμπρός ξεκινούσε με τους μπράτιμους, τα όργανα κι άλλους να πάνε στο σπίτι του νουνού για να τον πάρουν μαζί με την οικογένειά του και να επιστρέψουν σπίτι του. Οι νουνοί έπρεπε να είναι σε μονό αριθμό.

Όλοι μαζί τότε ξεκινούσαν για το σπίτι της νύφης. Παλιά μπροστά πήγαινε το φλάμπουρο, στολισμένο με λουλούδια και την εικόνα του Αγίου Γεωργίου, οι μπράτιμοι, τα όργανα, ο γαμπρός, ο νουνός και πίσω οι συμπέθεροι.

Εκεί στο σπίτι της νύφης, περίμεναν το γαμπρό στη πόρτα με γλυκό και ένα ποτήρι κρασί στολισμένο με λουλούδια. Έτρωγε το γλυκό, έπινε τρεις φορές κρασί από το ποτήρι και πενούσε μέσα για να πάρει τη νύφη. Καθώς τον περίμεναν για το γλυκό τραγουδούσαν:

*Ξύπνα περδικομάτα μου και ήρθα στη γειτονιά σου
χρυσά πλεξούδια σου 'φερα να πλέξεις τα μαλλιά σου*

*κι ένα χρυσό σταυρό να βάλεις στο λαιμό σου.
Οι άλλοι φιλούνε το σταυρό και εγώ το μάγουλό σου.
Βάλε τα παπουτσάκια σου και έβγα στο καραούλι,
να δεις το γάμο που 'ρχεται, να δεις τους συμπεθέρους,
να δεις και τον καλό γαμπρό πως παίζει το άλογό του.*

Η νύφη μόλις θα έβγαινε έξω στην πόρτα του σπιτιού για να προσκυνήσει θα έριχνε πίσω της ένα μήλο, το οποίο το έδινε η μητέρα της και μέσα έβαζαν χρήματα. Συναγωνίζονταν όλοι για το ποιος θα πάρει το μήλο. Ανάλογα με το πόσο προκομμένος θα ήταν αυτός που θα έπιανε το μήλο, θα ευτυχούσε και το ζευγάρι. Όλοι μαζί ξεκινούσαν για την εκκλησία, μπροστά ο γαμπρός και πίσω η νύφη, την οποία συνόδευαν τα αδέρφια της πιασμένη αγκαζέ.

3.4.8 Στέφανα

Μπροστά στη πόρτα της εκκλησίας την παρέδιδαν στο γαμπρό. Εκείνος τη συνόδευε μπροστά στο ιερό που περίμενε ο ιερέας για να αρχίσει το μυστήριο. Πίσω από τους νεόνυμφους στεκόταν ο κουμπάρος που θα άλλαζε τα στέφανα και ο σύντεκνος τα δαχτυλίδια. Πίσω από το ζευγάρι κάποιες γυναίκες τους έραβαν με βελόνι, χωρίς όμως κλωστή, για να μην τους κάνουν μάγια. Για το ίδιο λόγο κάποιοι φύλαγαν έξω από τις πόρτες της εκκλησίας για τυχόν ύποπτες κινήσεις. Ο κουμπάρος έβαζε πίσω από την πλάτη της νύφης ένα φόρεμα.

3.4.9 Γλέντι μετά τα στέφανα

Όταν τελείωνε το μυστήριο και περνούσαν όλοι για να χαιρετήσουν τους νεόνυμφους, έβγαιναν στο προαύλιο της εκκλησίας ή στη πλατεία για χορό. Γύρω-γύρω ήταν ο χορός και στη μέση ένα τραπέζι με τσίπουρο και λουκούμια. Οι μπράτιμοι ήταν εκεί για να προσφέρουν τσίπουρο στους άντρες και λουκούμι στις γυναίκες. Στη συνέχεια άρχιζε ο χορός, με τον νουνό πρώτο να τον σύρει και μετά η νύφη, ο γαμπρός, οι άλλοι κουμπάροι και οι συμπέθεροι.

Χωρίζονταν, κάποιες φορές, σε δυο κύκλους για να προλάβουν να χορέψουν όλοι. Όταν έμπαινε η νύφη στο χορό, όλοι πήγαιναν να κεράσουν τα όργανα. Η πεθερά της κρεμούσε ένα σταυρό. Σήμερα χρήματα καρφίτσωνουν στο νυφικό ή στο κοστούμι του γαμπρού. Ο χορός διαρκούσε ως το ηλιοβασίλεμα. Όλοι οι συμπέθεροι γύριζαν μετά στο σπίτι του γαμπρού για να συνοδέψουν το αντρόγυνο.

Στο σπίτι του γαμπρού, στο κατώφλι, τους περίμενε ο πατέρας του ή η μάνα με γλυκό του κουταλιού και ένα ποτήρι κρασί με λουλούδια στολισμένο, για να κεράσουν τη νύφη στη πόρτα. Οι γυναίκες περίμεναν τη νύφη τραγουδώντας:

*Έβγα μανίτσα πεθερά να δεις τη νύφη που 'ρχεται
πως σειέται, πως λυγίζει κι απ' το μαργαριτάρι
σαν τον καθάριο αυγερινό ολόγιομο φεγγάρι.*

Όταν τελείωνε το κέρασμα της νύφης μαντίλωνε η ίδια τον πεθερό ή την πεθερά πουκάμισο, κάλτσες, μαντήλι. Ο πεθερός της έδινε στο χέρι το τσεκούρι να χτυπήσει τρεις φορές το κατώφλι και να απαντήσει σε ότι θα τη ρωτούσε:

-Τι κόβεις;

-Κόβω “τον αστέρα” της νύφης και τη “ζάντζα” του γαμπρού.

Τότε ο πεθερός την έπαιρνε την έπιανε από το μπράτσο και την έπαιρνε μέσα στο σπίτι. Την πήγαινε σε μια γωνιά του δωματίου, που είχε βάλει ένα σεντόνι στον

τοίχο και μια καρέκλα για να καθίσει η νύφη και να ξεκουραστεί. Η πεθερά της πήγαινε ένα μικρό αγόρι στη αγκαλιά της, το οποίο δεν έπρεπε να είναι ορφανό. Η νύφη το έπαιρνε, το φιλούσε και το χαιρόταν για να της δώσει κι εκείνη ο Θεός παιδιά. Στην συνέχεια το μαντίλωνε κάλτσες και μαντήλι και στα χέρια του έβαζε λεφτά.

Αφού θα ξεκουράζονταν όλοι για λίγο μετά θα έβαζαν το τραπέζι με τα φαγητά που είχε έτοιμα ο μάγειρας. Στο τραπέζι το βράδυ ερχόταν και οι συγγενείς της νύφης, οι “μπουχτσιάδες” όπως τους έλεγαν και έπρεπε να είναι μονός αριθμός. Αυτό το πρώτο βράδυ που η νύφη πήγαινε στο σπίτι του γαμπρού έλεγαν το τραγούδι:

*Εχθές είχα καλή καρδιά κι απόψε δεν την έχω.
Ξεχώρισα απ' το σπίτι μου και τα καλά αδερφάκια μου,
φίλους και συγγενείς μου κι απ' τις καλές γειτόνισσες.
Τα μήλα μες στο πιάτο τα τρών' οι παπαδιές
και τα δικά μου νιάτα τα τρων' οι κοπέιες.*

Άρχιζε πάλι ο χορός μετά το φαγητό. Οι κουμπάροι καθόταν ως τις δώδεκα περίπου, μετά άρχιζαν να τους πειράζουν. Έπαιρναν το σαμάρι από τον γάιδαρο για να τους σαμαρώσουν για αυτό φρόντιζαν να φύγουν πιο νωρίς. Η νύφη θα τους μαντίλωνε στον ώμο, θα τους κερνούσε και μετά θα έφευγαν. Τα μαντηλώματα ήταν του γαμπρού. Έως το πρωί παρέμεναν τα όργανα, οι μπράτιμοι και οι αποκλειστικοί συγγενείς.

Το πρωί τα όργανα και οι μπράτιμοι θα πήγαιναν τη νύφη στη βρύση για να πάρει νερό με τη στάμνα ή τη βαρέλα. Εκεί θα προσκυνούσε τρεις φορές και θα γέμιζε τη στάμνα λέγοντας τα εξής:

*Βρύση μου, βρυσούλα μου που 'χεις γάργαρο νερό,
έτσι και 'γώ να 'χω ξεκάθαρο μυαλό,
να τιμήσω πεθερά και πεθερό.
Λουλούδι να μ' έχουνε στο σπιτικό.*

Γύριζαν πάλι όλοι μαζί στο σπίτι. Τα όργανα θα έφευγαν αφού πρώτα τα μαντίλωνε η νύφη κάλτσες και μαντήλι και την κερνούσαν. Η υπηρεσία των μπράτιμων θα τελείωνε αφού τους φτιάξει πίτα η νύφη. Της έδιναν πετρόβεργο από παλιούρι. Όταν εντέλει την έφτιαχνε ακολουθούσαν πειράγματα από τους μπράτιμους

σχετικά με την προίκα της νύφης που βρισκόταν στο μπαούλο. Η ανταμοιβή των μπράτιμων για τις υπηρεσίες και το κόπο όλης της βδομάδας τελείωνε αφού φάνε και τους μαντηλώσει η νύφη για να τους ευχαριστήσει.

3.4.10 Γυρίσματα-Πιστρόφια

Το άλλο Σάββατο μετά το γάμο, το ανδρόγυνο πήγαινε στα “γυρίσματα” στο σπίτι της νύφης, για να τους κάνουν το τραπέζι το βράδυ. Μαζί με τους νεόνυμφους θα πήγαιναν οι μπράτιμοι και ένας κουνιάδος. Εκεί στο σπίτι ακολουθούσε χορός. Όταν ήταν έτοιμοι να φύγουν, η μάνα είχε έτοιμο ένα πιάτο όπου μέσα είχε ένα πορτοκάλι, κουφέτα, ρύζι, βαμβάκι και λεφτά. Το πιάτο το πρόσφερε στη κόρη της, ενώ στο γαμπρό έδινε στο χέρι ένα κόκορα ζωντανό. Έτσι τελείωνε η βραδιά.

Την Κυριακή το πρωί, η πεθερά της νύφης έπρεπε να πάει τους νεόνυμφους στην εκκλησία. Όλη η οικογένεια έπρεπε να τους συνοδέψει. Καλούσαν και τους γονείς της νύφης. Οι επίτροποι της εκκλησίας ετοίμαζαν ένα μπουκέτο λουλούδια για τους νεόνυμφους, το οποίο τους το έδιναν όταν περνούσε ο δίσκος με την κολόνια. Μετά την εκκλησία γύριζαν στο σπίτι για φαγητό όλοι μαζί. Το φαγητό ήταν ο κόκορας που έδωσε η πεθερά. Μετά από αυτή την Κυριακή άρχιζαν τα καλέσματα από τον νουνό που τους στεφάνωσε, το νουνό της νύφης και άλλους συγγενείς. Φεύγοντας μετά από κάθε επίσκεψη, έδιναν όλοι ένα πιάτο γυάλινο. Αυτό γινόταν για ένα χρόνο.

Ο γάμος γινόταν με την ίδια διαδικασία, κι όταν η νύφη ήταν από άλλο χωριό.

3.5 Θάνατος

Νεκρικές τελετές

Ο θάνατος συγκλόνιζε και συγκλονίζει τη μικρή κοινωνία του χωριού. Η καμπάνα της εκκλησίας διέδιδε, όπως γίνεται και σήμερα, τη θλιβερή είδηση στο χωριό. Όταν πέθαινε κάποιος πήγαιναν όλοι στο σπίτι. Ηλικιωμένες γυναίκες άλλαζαν και ετοιμάζαν τον νεκρό. Του έβαζαν, συνεχίζοντας και τώρα να το κάνουν, κυδώνια, μήλα, πορτοκάλια και χρήματα για να πάει χαιρετίσματα σε αγαπημένα τους πρόσωπα. Στο σπίτι του νεκρού κάλυπταν όλους τους καθρέφτες του σπιτιού με μεγάλα υφάσματα και στα παράθυρα, τη πόρτα και το τραπέζι έβαζαν μαύρες κορδέλες. Οι συγγενείς και οι χωριανοί ξενυχτούσα τον νεκρό. Οι γυναίκες ντυμένες στα μαύρα άρχιζαν τα μοιρολόγια. Αν ήταν νέος του έλεγαν τραγούδια ξενιτιάς. Τα μοιρολόγια συνεχίζονταν και το πρωί της άλλης μέρας, από τις χήρες γυναίκες και τις μάνες που έχαναν τα παιδιά τους. Ο ιερέας θα “ρίξει” το πρώτο τρισάγιο και όταν φτάσει η ώρα για την κηδεία το δεύτερο. Στη τελετή που ακολουθούσε διάβαζε πάλι τρισάγιο, έριχνε λάδι και κρασί και όλοι περνούσαν να ρίξουν λίγο χώμα. Έξω από την εκκλησία μοιράζουν κόλλυβα.

Στη συνέχεια γύριζαν όλοι σπίτι για να συλλυπηθούν την οικογένεια και να πιουν τον καφέ της παρηγοριάς. Έξω στη πόρτα της αυλής δυο κοπέλες με μια κανάτα νερό στο χέρι και μια πετσέτα, περίμεναν για να περάσουν όλοι και να πλύνουν τα χέρια τους πριν μπουν στο σπίτι. Ερχόταν και ο ιερέας για να “ρίξει” το τελευταίο τρισάγιο. Σ’ ένα τραπέζι υπήρχε ένα πιάτο με σιτάρι βρασμένο, μια φέτα ψωμί και ένα ποτήρι κρασί για να φτιάξει ο ιερέας την “παρηγοριά” και να δώσει και στους υπόλοιπους συγγενείς να πιουν από αυτή.

Ακολουθούσε φαγητό, φασόλια, ρύζι, ελιές και κρασί, από το οποίο έπρεπε όλοι να φάνε για να συγχωρέσουν τη ψυχή του πεθαμένου.

Για το θάνατο παντρεμένου

Θέλετε δέντρα ανθίστε, θέλετε μαραθείτε,

Στον ίσκιο σας δεν κάθομαι, ουδέ και στη δροσιά σας.

Όταν θ’ ανθίσει ο ξέρκας τότε θα κάτσω στη δροσιά του.

*Άνοιξε θλιβερή καρδιά και πικραμένα χείλη,
Άνοιξε, πες μας τίποτε και παρηγόρησέ μας.
Παρηγοριά έχει ο θάνατος κι ελεημοσύνη ο κόσμος,
χωρίζει η μάνα απ' το παιδί και το παιδί απ' τη μάνα,
χωρίζει κι ένα αντρόγυνο το πολυαγαπημένο,
που το στεφάνωσε ο Χριστό με τα ' άγιο το ' βαγγέλιο.*

Σε κόρη

*Τρεις αντρειωμένοι κίνησαν να 'ρθουν στον πάνω κόσμο.
Κανένα δεν κατάλαβε από τους πεθαμένους.
Μια κόρη τους κατάλαβε και κίνησε κοντά τους
τραβάτε αντρειωμένοι μου να βγω στον πάνω κόσμο.
Κόρη μ' βροντά τα λύσια σου και τρίζουν τα μαλλιά σου.
Εγώ τα λύσια τα πετώ και τα μαλλιά τα κόβω,
να βγω να δω τη μάνα μου τη δόλια αδερφή μου.*

Για το μνήμα

*Μάστοροι που δουλεύετε και φτιάνετε το σπίτι,
φτιάζτε πλατύ, φτιάζτε φαρδύ,
και στη δεξιά μου τη μεριά αφήστε παραθύρι.
Να βγαίνουν μπαίνουν τα πουλιά, την Άνοιξη τ' αηδόνια
να κελαηδούν τον πόνο μου, να καιν για τον καημό μου.*

Το μνήμα

*Μάστοροι που δουλεύετε και φτιάχνετε κιβούρι,
φτιάζτε πλατύ φτιάζτε φαρδύ, να πιάνει δυο νομάτους.
Στη δεξιά μεριά αφήστε παραθύρι,
να μπαينوβγαίνουν τα πουλιά, την άνοιξη τ' αηδόνια.
Να 'ρχεται η μανούλα μου δύο βολές το χρόνο.*

Παράπονο νεκρού

Θέλετε δέντρα ανθίσετε, θέλετε μαραθείτε,
στον ίσκιο σας δεν κάθομαι, ουδέ και στη δροσιά σας.
Θα κάτσω Μάη και Θεριστή, ούλου τον Αλωνάρη.
Και σας αφήνω για να πάω μακριά στα ξένα.
Θα κάνεις χρόνους μάνα μ' να με δεις, χρόνους να μ' ανταμώσεις.
Μια Πασχαλιά και μια Λαμπρή επίσημη ημέρα
θα πας μάνα μ' στην εκκλησιά, θα πας να προσκυνήσεις,
θα δεις γυναίκες με παιδιά, γυναίκες με τα αμαύρα,
θα δεις και το στασίδι μου που στέκει μαραμένο.
Μέρα και νύχτα θλίβεται, μέρα και νύχτα κλαίει.

Θάνατος της λυγερής

Μου γέλασαν τα πουλιά, της άνοιξης τα αηδόνια,
Μου 'παν ποτέ δεν αρρωστώ ποτέ δεν θα πεθάνω.
Πάω φτιάχνω το σπίτι μου ψηλό κι ανωισμένο,
Τα παραθύρια με γυαλιά, τις πόρτες μαρμαρένιες.
Στο παραθύρι κάθομαι, στον κάμπο αγναντεύω.
Βλέπω κομμάτι σύννεφο, βλέπω κομμάτι αντάρα
άλλοι το Χάρο που 'ρχεται στο άλογο καβάλα.
Καλημέρα σου λυγερή, καλώς τον χάρο που 'ρθε.
Απ' τα μαλλιά την άρπαξε στη γη την γονατίζει.
Άσε με Χάρε μ' απ' τα μαλλιά και πάρε με απ' το χέρι.
Έχω δυο λόγια να σου πω, τρία να σου μιλήσω.
Μ' έχει μανούλα μοναχή κι άλλο παιδί δεν έχει.

Ο θάνατος του γιου

Κλάψε με μάνα μ' κλάψε με ήλιο με φεγγάρι
και την αυγούλα με δροσιά ώσπου να βγει ο ήλιος.
Να βγουν τα λάφια στη δροσιά να βγουν κι ελαφίνες.
Όλα τα λάφια βγήκαν κι ούλες οι ελαφίνες.
Και μια λαφίνα ταπεινή δεν πάει μαζί με τ' άλλα.
Όλο τ' απόσκια περπατεί τ' από ζερβά διαβαίνει,

Όπου εύρει γάργαρο νερό θολώνει και το πίνει.
Πανάθεμά σε κυνηγέ, και 'συ και το κυνήγι σ'
Μου 'ριζες και μου σκότωσες το χρυσομοσχαράκι,
το 'χα το βράδυ συντροφιά και το πρωί κουβέντα.

Ο πόνος του χωρισμού

Θέλουν ν' ανθίσουν τα κλαδιά και ο πάγος δεν τ' αφήνει
Θέλω και 'γω να σ' αρνηθώ κι ο πόνος δε μ' αφήνει.
Να 'μουν πουλί να πέταγα, να πήγαινα τ' αψήλου
να 'βλεπα το σπιτάκι μου να καίγεται για 'μένα.

Ο χωρισμός

Ηρθε καιρός δίσεκτος και χρόνος οργισμένος,
Ηρθε και μας ξεχώρισε εσένα από 'μένα.
Στον κόσμο αυτό δεν είδα καλό, δεν είδα άσπρη μέρα.
Το 'χω πικρό παράπονο για τα πικρά μου χρόνια.

Θέρος

Γίναν τα στάρια γίνανε και ποιος θα τα θερίσει;
Ποιος θα τα μάσει θεμωνιές και ποιος θα τ' αλωνίσει;
Έχω παιδιά μικρά και ορφάνια δεν τα πρέπει.
Να 'μουν πουλί να πέταγα, να γύριζα στο σπιτικό μου.
Να 'βλεπα τα παιδάκια μου που κλαίνε και φωνάζουν,
να 'βλεπα τη γυναίκα μου σαν καλιακούδα μαύρη,
σαν το παπί μαζεύεται, σαν του κοράκου τα φτερά
μαυρίζει η φορεσιά της, κλαίει και χλιμιντρίζει.

Παράπονο νεκρού

Με γέλασαν τα πουλιά της άνοιξης τα 'αηδόνια,
και μου 'παν πως δεν αρρωστώ ποτέ δεν θα πεθάνω.
Βάνω και φτιάχνω το σπίτι μου, ψηλότερο από απ' τα άλλα.
Βγήκα ψηλά και έκατσα κι αγνάντεψα τον κάμπο,
βλέπω τον κάμπο πράσινο και τα βουνά γαλάζια.
Βλέπω το Χάρο που 'ρχεται καβάλα στ' άλογο του.
Άσε με Χάρε μ' άσε με και μη με παίρνεις τώρα,
Έχω παιδιά πολύ μικρά κι ορφάνια δεν τα πρέπει.
Αύριο Σάββατο θα λουστώ, τη Κυριακή θα αλλάξω,
και τη Δευτέρα θα 'ρθω μοναχός μου.
Ο Χάροντας δεν άκουσε και ήρθε και με πήρε.

- Μαρί καλέ γειτόνισσες, καλέ γειτονοπούλες
το τι κακό σας έκανα και σεις με ζυμπροβοδάτε.
- Εμείς καλέ γειτόνισσα δεν θέλουμε να φύγεις,
ο Χάρος σε περίμενε στο δρόμο που πηγαίνεις,
άφησες παιδιά ανήλικα και άντρα μορφονιό.

- Παιδί μου τι στολίστηκες και ντύθηκες κι αρματώθηκες;
Μήνα σε γάμο πήγαινες, μήνα σε πανηγύρι;
- Ουδέ σε γάμο πήγαινα ουδέ σε πανηγύρι,
ο Χάρος με περίμενε να πάω να με φιλέψει.
Έχει τραπέζι αργυρό, σοφρά μαλαματένιο.
Έχει και 'να μοσχόλαφο στην τάβλα λιανισμένο
έχει κι ένα γλυκό κρασί στη βρύση που κρυνώνει
έχει κι ένα σκλαβόπουλο, μας κερνάει και πίνουν.

Μοιρολόγια

- 1) Λιθάρ' έχω στη θάλασσα και σκάλα μες τον Άδη
ανέβαινα κατέβαινα το Χάρο χαιρετούσα.

Δείξε με Χάρε, δείξε με το πότε θα πεθάνω,
την Κυριακή που 'ρχεται; Την άλλη παραπάνω.

- 2) Θέλω ν' ανέβω σε βουνό σ' ένα μαρμαροβούνι,
να βρω κλαράκι φουντωτό στον ίσκιο του να κάτσω.
Να κάτσω να συλλογισθώ της ξενιτιάς τα πάθη.
Κι αγνάντεψα κατακαμπής, κατακαμπής στον κάμπο
βλέπω το Χάρο που 'ρχεται καβάλα στ' άλογό του.
Γυαλίζει το τουφέκι του και λάμπει το σπαθί του.
Απ' τα μαλλιά τον άρπαξε στη γης τον γονατίζει.
Άσε με Χάρε από τα μαλλιά και πάρε με απ' το χέρι.
- 3) Η ξενιτιά κι ο ορφάνια, ο πόνος και η αγάπη
τα τέσσερα ζυγίστηκαν, βαρύτερα τα ξένα
κι ο ζωντανός ο χωρισμός παρηγοριά δεν έχει,
χωρίζει η μάνα απ' το παιδί και το παιδί απ' τη μάνα.
Για 'λάτε 'δω παιδάκια μου να γλυκοφιληθούμε
γιατί θα πάω στη ξενιτιά πολύ μακριά στα ξένα.
'Έχω στρατούλες να διαβώ γεφύρια να περάσω.
- 4) Παίρνω ένα κατήφορο έναν ανήφορο
να βρω κλαράκι φουντωτό στον ίσκιο του να κάτσω.
Για να του πω τον πόνο μου και τα παράπονά μου,
να χύσω δάκρυα πικρά-πικρά φαρμακωμένα
και το δεντρί μαράθηκε από τα δάκρυά μου.
- 5) Που θες να πας μανούλα μου και ντύθηκες στολίστηκες;
Μήτε σε γάμο κίνησε μήτε σε πανηγύρι;
Ουδέ σε γάμο κίνησα μήτε σε πανηγύρι,
ο Χάρος με παρήγγειλε να πάω να με φιλέψει,
θα πάρω δρόμο μακρινό και πίσω δεν γυρίζω.
- 6) Με γέλασαν τρία πουλιά και τρία λελέκια
μου 'παν ποτέ δεν αρρωστώ ποτέ για δεν πεθαίνω.

Ἦρθε καιρός κι αρρώστησα καιρός για να πεθάνω.
Αφήνω γεια στο σπίτι μου και γεια στους συγγενείς μου,
αφήνω στα παιδάκια μου τρία γυαλιά φαρμάκι
το ἕνα το πίνουν το πρωί τα ἄλλο το μεσημέρι.
Το τρίτο το φαρμακερό να πίνουν βράδυ – βράδυ.

- 7) Δεντρί που ἔχα στην πόρτα μου τρανόν ἴσκιο κρατούσε.
Τρανός αέρας τράβηξε και ξεριζώθη ο δέντρος,
θέλετε δέντρα ανθίστε, θέλετε μαραθείτε,
στον ἴσκιο σας δεν κάθομαι ούτε και στη δροσιά σας.
Ο Χάρος της με κάλεσε να πάω να με φιλέψει.

ΚΥΚΛΟΣ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

4.1.1 ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ

21 Νοεμβρίου

Τα Εισόδια της Θεοτόκου, η γιορτή της Παναγίας της Αποσπορίτισσας, ήταν και η γιορτή των γεωργών. Οι γυναίκες τη μέρα αυτή ευχαριστούσαν τη Παναγία, φτιάχνοντας δώρα από δημητριακούς καρπούς. Πίτες, κουλούρες κεντημένες με το πρόσωπο της Παναγίας, ψωμί, πλαστούς, μπατζίνες (πίτα με κολοκύθι και αλεύρι), μπακλαβάδες, τηγανίτες, παξιμάδια, χαλβά. Τα τοποθετούσαν στην ωραία πύλη, μπροστά στη εικόνα της Παναγίας και όταν τέλειωνε η λειτουργία ο ιερέας τα ευλογούσε. Κατόπιν, η κάθε μία έπαιρνε αυτό που πήγαινε και έβγαιναν έξω μοιράζοντάς τα σε όλους. Οι άντρες ευχαριστούσαν τις γυναίκες για τη προσφορά αυτή και περνώντας από μπροστά τους έκαναν μια υπόκλιση, φιλώντας το χέρι τους. Ανεξαρτήτως ηλικίας έδειχναν τον σεβασμό τους.

Ακολουθούσε χορός, λίγα τραγούδια “για το καλό της ημέρας” από τις γυναίκες.

1) *Σήμερα γιορτάζει Παναγιά,
μέσα στη ποδιά της έχει όλα τα καλά της.
Σήμερα οι μάνες χαίρονται, έχουν χαρά μεγάλη,
κυρά Παναγιά.
Σήμερα η κυρά μας Παναγιά
στην εκκλησιά μας μπαίνει
κυρά Παναγιά,
μες την ποδιά της κράταγε τα καλά της μάνας γης,
κυρά Παναγιά.
Βοήθα κυρά μας Παναγιά
οι καρποί ν' ανθίσουν, να καρπίσουν,*

τ' αμπάρια να γεμίσουν έξω να ξεχειλίσουν.

Να φάει όλη η οικογένεια,

να φαν και οι φτωχοί,

οι χήρες τα ορφανά και όλα τα ζωντανά.

2) *Κάτω στο χρυσαφένιο κάμπο*

Θερίζουν θεριστάδες,

τα στάχνα να θερίσουνε

στ' αλώνια ν' αλωνίσουνε.

Στο μύλο για να πάνε

για να αλέσουνε,

ψωμάκι να ζυμώσουν

πίτα για να φτιάξουνε.

Να φτιάξουν τηγανίτες

να φτιάξουν τις δίπλες τους,

να φτιάξουν μπακλαβά,

να μοσχομυρίσει η γειτονιά.

4.1.2 ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ

Τα Χριστούγεννα αποτελούσαν και αποτελούν μεγάλη γιορτή της Χριστιανοσύνης και της οικογένειας. Μια εβδομάδα πριν από τη μεγάλη γιορτή άρχιζαν οι προετοιμασίες στο σπίτι, οι οποίες αφορούσαν κυρίως τη γαστρονομική όψη των ημερών. Παρασκευάζονταν τα πρόσφορα, οι αυγοκουλούρες, οι κουκοσοκουλούρες, τα οποία δίνονταν στα παιδιά που έλεγαν τα κάλαντα. Μαζεύονταν όλη η οικογένεια και πολλές φορές βοηθούσαν και οι γείτονες για να σφάξουν τα γουρούνια.

Ανήμερα των Χριστουγέννων γίνεται ο εκκλησιασμός. Παλιότερα όταν τελείωνε η λειτουργία ήταν ακόμη νύχτα. Γυρίζοντας σπίτι έτρωγαν σούπα και το μεσημέρι υπήρχε τηγανιά και γουρουνόκεφαλο.

Τα παιδιά σε παρέες τραγουδούσαν τα κάλαντα συμμετέχοντας μόνο τα αγόρια. Παλιότερα έψαλλαν τα εξής:

Χριστούγεννα, Πρωτούγεννα, πρώτη γιορτή του χρόνου.

Για βγείτε για να μάθετε που ο Χριστός γεννάται.

Γεννιέται κι αναθρέφεται με μέλι και με γάλα,

Το γάλα τρων' οι άρχοντες, το μέλι οι αφεντάδες.

Άνοιξε αφέντη μ' άνοιξε, την αργυρή σακούλα,

κι αν έχεις γρόσια δώσε μας, φλουριά μην τα λυπάσαι.

Τέλειωναν με τη φράση “και του χρόνου”. Η νοικοκυρά έδινε στα παιδιά χρήματα, αυγοκουλούρες, κουκοσοκουλούρες.

Τα σημερινά κάλαντα που λένε τα παιδιά είναι:

Καλήν ημέρα άρχοντες, σαν είναι ορισμός σας

Χριστού τη θεία γέννηση να μπω στ' αρχοντικό σας,

Χριστός γεννάται σήμεραν εν Βηθλεέμ τη πόλη,

οι ουρανοί αγάλλονται χαίρει η κτίσης όλη.

Εν τω σπηλαίω τίκτεται, εν φάτνη των αλόγων,

ο ποιητής των ουρανών και βασιλιάς των όλων.

Πλήθος αγγέλων ψάλουσι το δόξα εν υψίστοις,

και τούτο άξιον εστί η των ποιμένων πίστις.

Εκ της Περσίας έρχονται τρεις μάγοι με τα δώρα.

Άστρο λαμπρό τους οδηγεί χωρίς να λείψει ώρα.

Και 'φθάσαν στην Ιερουσαλήμ, με πόθο ερωτώσει,

που εγεννήθη ο Χριστός να παν να τον ευρώσει.

Την πρώτη παρέα παιδιών που πήγαινε στο σπίτι, η νοικοκυρά την έπαιρνε μέσα για ποδαρικό, για το καλό του χρόνου. Έριχναν αλάτι στη φωτιά και έλεγαν κάποιες ευχές: “Φέρνω γεια, φέρνω χαρά, φέρνω νύφες και γαμπροί, πεθερές και πεθεροί. Φέρνω και πολλά παιδιά για να φτιάξουνε πολλά χωριά. Φέρνω αρνιά, φέρνω κατσίκια, φέρνω κι όμορφα κορίτσια”. Η παρέα αυτή περιποιούνταν από τη νοικοκυρά, δίνοντας σε όλα τα παιδιά μέλι με καρύδια στο πιάτο να φάνε, κουλούρες καθώς και χρήματα.

Οι κοπέλες και οι νέες γυναίκες, έβγαιναν στους δρόμους για παιχνίδι και χορό. Αυτό το μικρό πανηγύρι του παιχνιδιού και του χορού διαρκούσε μέχρι τα Φώτα ⁸.

4.1.3. ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ

Την παραμονή της Πρωτοχρονιάς οι γυναίκες έφτιαχναν τη βασιλοκουλούρα. Τη διακοσμούσαν με διάφορα σχέδια. Αν η οικογένεια είχε πρόβατα σχεδίαζαν πάνω έναν τσοπάνο με το κοπάδι του και την έδιναν δώρο σε αυτόν. Μία δώριζαν στο ζευγά το πρωί της Πρωτοχρονιάς στολίζοντάς τη με έναν γεωργό, το αλέτρι του και τα ζώα. Αυτός στη συνέχεια την έκοβε πάνω στα κέρατα του ζώου δίνοντας να φάνε και αυτά. Η κουλούρα του σπιτιού ήταν διακοσμημένη με διάφορα σχέδια. Πάνω της είχε τριαντάφυλλα με αμύγδαλα, σταυρούς, ένα κλήμα με σταφύλια και διάφορα άλλα.

Επίσης έφτιαχναν τη βασιλόπιτα, με τυρί, λίγο γλυκό τραχανά, αυγά, γάλα, για να είναι πλούσια αυτή η μέρα. Μέσα έβαζαν ένα νόμισμα, ένα κομμάτι κλήμα, τριφύλλι, άχυρο, πουρνάρι, φιλίκι. Το μεσημέρι, ο νοικοκύρης έκοβε τη πίτα σε κομμάτια. Πρώτα του Χριστού, μετά του φτωχού και στη συνέχεια του σπιτιού και της οικογένειας. Η κατανομή των κομματιών στην οικογένεια ξεκινούσε από το μεγαλύτερο και τελείωνε στο μικρότερο μέλος της οικογένειας. Όποιος έβρισκε το νόμισμα ήταν ο τυχερός της χρονιάς, όποιος το κλήμα θα φρόντιζε περισσότερο τα αμπέλια, όποιος το άχυρο και το τριφύλλι θα φρόντιζε τα βόδια και τα πρόβατα και τέλος όποιος το πουρνάρι ή το φιλίκι θα περιποιούνταν τα γίδια.

Τα αγόρια, ξημερώνοντας η Πρωτοχρονιά, πήγαιναν συγκεντρωμένα σε παρέες και τραγουδούσαν τα κάλαντα σε όλα τα σπίτια :

*Αρχιμηνιά κι αρχιχρονιά κι αρχή καλός μας χρόνος,
εκκλησιά με τα' άγιο θρόνο.*

*Αρχή που βγήκε ο Χριστός, άγιος και πνευματικός,
στη γη να περπατήσει και να μας καλοκαρδίσει.
Άγιος Βασίλης έρχεται και δεν μας καταδέχεται,
από την Καισαρεία 'συ εισ' αρχόντισσα κυρία.*

⁸ Για παιχνίδια βλ. σελ. 83

*Βαστάει πένα και χαρτί, χαρτί και καλαμάρι.
Το καλαμάρι έγγραφε και το χαρτί μιλούσε:
-Βασίλη μ' πόθεν έρχεσαι, Βασίλη μ' που πηγαίνεις;
-Από τη μάνα μ' έρχομαι και στο σχολειό πηγαίνω.
-Βασίλη μ' ζέρεις γράμματα,
πες μας την αλφαβήτα κι έλα κόψε μας την πίτα.
Στην πατερίτσα ακούμπησε να πεις την αλφαβήτα.
Και η πατερίτσα ήταν χλωρή κι απόλυσε κλωνάρι.
κλωνάρι, χρυσοκλώναρο, χρυσοκομποδιασμένο,
που το κομπόδιασε ο Χριστός με το δεξί το χέρι.
Με το δεξί με το ζερβί με τα' άγιο το 'βαγγέλιο.
Θα πάω στην Αγια-Σοφιά, να μεταλάβω μια φορά
κι εκεί θε να πεθάνω, στον περίβολο επάνω.*

Την Πρωτοχρονιά το πρωί έπρεπε να μπει στο σπίτι ένα παιδί, που να μην είναι μοναχοπαιδί, “τσιροπούλι”, και ορφανό, για να κάνει ποδαρικό και να πάει καλά η χρονιά. Δεν προτιμούσαν τα μοναχοπαιδια, γιατί πίστευαν πως και οι κλώσες δεν θα βγάλουν πολλά πουλιά, αλλά κάποιο που η οικογένειά του είχε πολλά παιδιά. Η νοικοκυρά το οδηγούσε κοντά στο τζάκι βάζοντάς το να καθίσει σταυροπόδι, ώστε και οι κλώσες όταν κλωσούσαν τα αυγά τους να μη σηκώνονται. Του πρόσφερε γλυκό και χρήματα, και στη συνέχεια έφευγε με τη παρέα του που τραγουδούσαν τα κάλαντα.

4.1.4. Παραμονή των Φώτων (του Σταυρού)

Την ημέρα αυτή ο ιερέας με την αγιαστούρα του και με ένα “μπακράτσι” με αγιασμένο νερό στο χέρι, γύριζε σε όλα τα σπίτια ψάλλοντας “Έν Ιορδάνη βαπτιζομένου σου Κύριε...”. Έτσι έδιωχνε τα παγανά και τους καλικάντζαρους που πίστευαν πως περιπλανιούνται από την παραμονή των Χριστουγέννων έως τη γιορτή του Αγίου Ιωάννη, καθώς τρέμουν τον παπά, τη φωτιά, το φως και το πρωινό λάλημα του πετεινού που φέρνει τη μέρα. Ο ιερέας παλιότερα γύριζε το χωριό για να μαζέψει τα δώρα του. Είχε ένα δισάκι

που έβαζε μέσα σιτάρι, καλαμπόκι, λουκάνικα και ξεχωριστή “Φώτα” που ήταν για αυτόν. Μέσα στο “μπακράτσι” έριχναν κέρματα.

Σήμερα εξακολουθεί να γίνεται αγιασμός στα σπίτια του χωριού, προσφέροντας στον ιερέα κέρματα και “Φώτες”.

Την παραμονή των Φώτων οι νοικοκυρές έφτιαχναν τις “Φώτες”, κάτι που τηρείται ως τις μέρες μας, για να δώσουν στα παιδιά που θα τραγουδούσαν τα κάλαντα. Αυτή τη μέρα καψάλιζαν και τον καλικάντζαρο στο τζάκι, δένοντας ένα μεγάλο πουρνάρι με σύρμα και ανεβοκατεβάζοντάς το για να φύγει ο καλικάντζαρος και να πέσει και η κάπνα του τζακιού.

4.1.5. ΤΑ ΦΩΤΑ ο μεγάλος αγιασμός των υδάτων

Τη μέρα αυτή στον εκκλησιασμό, γινόταν και το νυφοδιάλεγμα. Τα κορίτσια στέκονταν από τη μια πλευρά της εκκλησίας και τα αγόρια από την απέναντι. Οι κοπέλες που ήταν έτοιμες για γάμο έμπαιναν πιο μπροστά συνοδευόμενες από τη μάνα ή από τη θεία.

Όλοι περνούσαν, χαιρετούσαν το σταυρό και έπαιρναν αγίασμα στο μπουκάλι, όπως και σήμερα, ρίχνοντας από αυτό το νερό στο σπίτι, στα χωράφια, για καλή σοδειά.

Ξημερώματα των Φώτων τα παιδιά πήγαιναν να τραγουδήσουν τα κάλαντα:

*Σήμερα ειν’ τα Φώτα και ο Φωτισμός
και χαρά μεγάλη κι ο αγιασμός.*

*Εις τον Ιορδάνη τον ποταμό, η κυρά μας η Παναγιά
τον Αϊ Γιάννη παρακαλεί.*

Αϊ Γιάννη αφέντη και πρόδρομε, έλα να βαπτίσεις Θεού παιδί.

*Ν’ αγιαστούν οι κάμποι και τα βουνά,
ν’ αγιαστεί ο αφέντης με την κυρά.*

*Σήμερα ειν’ τα Φώτα και ο φωτισμός
κι αύριο ειν’ η κυρά μας η Παναγιά.*

Είναι κι ο Αγιάννης ο Βαπτιστής, με τα δαχτυλίδια στα δάχτυλα.

Σε κάθε σπίτι που πήγαιναν έλεγαν και το ανάλογο τραγούδι:

Στη νοικοκυρά

Κυρά μ' όταν στολίζεσαι στην εκκλησιά να πάγεις,
τον ήλιο βάζεις πρόσωπο και το φεγγάρι στήθη,
και τον καθάριο αυγερινό κουμπιά στο φόρεμά σου.

Στον αφέντη του σπιτιού

Αφέντη μου στην τάβλα χρυσή καντήλα φέγγει.
Φέγγει εσένα αφέντη μου, φέγγει και την κυρά σου,
κι από τα παραθύρια σου φέγγει τη γειτονιά σου.

Στην κόρη για παντρεία

Εδώ έχουν κόρη για παντρεία, θέλουν να την παντρέψουν.
Τη τάζουνε το βασιλιά, τη τάζουνε το ρήγα.
-Δε θέλω 'γώ το βασιλιά, δε θέλω 'γω το ρήγα.
'Γω θέλω τα ' αρχοντόπουλο με τρεις χιλιάδες λίρες.
-Κυρά μ' τη θυγατέρα σου τη μικροκαμωμένη,
την έλουζες, τη χτένιζες στην εκκλησιά να πάει.
Στα σύννεφα την έκρυβες στ' αστρί και στο φεγγάρι
έπλεκες τα μαλλιά της.
Κι εσάλεψαν τα σύννεφα και φάνηκε η κόρη,
φάνηκαν τα σγουρά μαλλιά κι αρχοντικά πλεξούδια.

Στο παλικάρι

Παλικαράκι μ' όμορφο με το στριφτό μουστάκι,
εσένα πρόπον τ' άρματα και τα χρυσά τσαπράζια,
εσένα πρέπει τ' άλογο να περπατάς καβάλα.
Σαν κίνησε το ρηγαριό να πάει ν' αρραβωνιάσει,
χίλιοι κρατούν τη σέλα του χίλιοι το χαλινάρι
κι αυτός δε καταδέχεται στη σέλα να πατήσει.

Στους νιόπαντρους

Κρατεί ο δέντρος τη δροσιά, κρατεί κι ο νιος την κόρη.

Στα γόνατα την κράταγε στα μάτια την κοιτούσε.

Κόρη μου είσαι ρόδινη, κόρη μου είσαι άσπρη,

άσπρη σαν τριαντάφυλλο και κόκκινη σαν μήλο.

Στον τσέλιγκα

Εδώ σε τούτες τις αυλές τις μαρμαροστρωμένες,

εδώ έχουν χίλια πρόβατα και τρεις χιλιάδες γίδια

σαν κάνουν τον ανήφορο γεμίζ' ο λόγγος ούλος,

σαν κάνουν τον κατήφορο γεμίζουν κάμπους ούλους.

Να ζήστε να τα χαίριστε του σπίτι να ν' γεμάτο.

Δώστε κι μας λίγο τυρί σήμερα τ' Άγια Φώτα.

Και του χρόνου.

Στο μικρό παιδί

Ένα μικρό μικρούτσικο, του βασιλιά τ' αγρόνι

τριγύρω-τριγύρω έφερνε βασιλικό μαζώνει,

βασιλικό και βάλσαμο άνθη και καρυόφυλλα.

Στο μαθητή

Κυρά μ' το μαθητούδι σου το πολυαγαπημένο,

το έλουζες, το χτένιζες και σε σχολειό το στέλνεις.

Ο δάσκαλος το καρτερεί με μια χρυσή βεργούλα,

με μια χρυσή, με μια λιανή με μια μαλαματένια.

Που 'χει το μάτι σαν ελιά το φρύδι σαν γαϊτάνι

που 'χει και τα ξανθά μαλλιά σαράντα πέντε πήχες.

Στον ουρανό τα ίδιαζαν, στη θάλασσα τα πλέγουν.

Στη μέση πλέγουν το Χριστό, στην άκρη το Αϊ-Βασίλη

Κι από τα κλωναρίτσια του πλέγουν τον Αϊ-Γιάννη.

Στον γέροντα

*Αφέντη μ' πρωτογέροντα με το στριφτό μουστάκι
για πάρε την πατερίτσα σου κι έβγα στο Μεσοχώρι.
Αν βρεις χήρες κι ορφανά κάτσε συμβούλεψέ τα.
Δωσ' τους λεφτά στα χέρια τους και γρόσια στο μαντήλι.*

Στο σπίτι που είχε ξενιτεμένο

*Ξενιτεμένο μου πουλί και παραπονεμένο.
Η ξενιτιά σε χαιρείται κι εγώ έχω τον καημό σου.
Καλά να πας, καλά να 'ρθεις, καλά να καζαντίσεις.
Να φέρεις γρόσια στο σακί και τα φλουριά στην τσέπη.*

Στο νεόχτιστο σπίτι

*Εδώ είναι τα σπίτια τα ψηλά τα μαρμαροχτισμένα,
που 'χουν αφέντη βασιλιά και κόρη αρχονοπούλα.
Σ' αυτό το σπίτι που 'ρθαμε πέτρα να μην ραγίσει
Κι ο νοικοκύρης του σπιτιού χρόνους πολλούς να ζήσει.
Και του χρόνου*

4.1.6. ΤΑ ΛΟΥΓΓΑΤΣΑΡΙΑ

Τα Λουγγατσάρια ήταν μεγάλοι άντρες ή παιδιά που γίνονταν μια παρέα. Ένας μεταμφιεζόταν σε νύφη, κάποιος άλλος σε γαμπρό και μερικοί σε μπράτιμους οι οποίοι προστάτευαν τη νύφη. Γύρω από τη μέση τους κρεμούσαν κουδούνια και στο πρόσωπό τους έβαζαν γάνα από κάρβουνα, κρατώντας στα χέρια τους ξύλα, για δικιά τους προστασία. Τη νύφη την πήγαιναν σε όλα τα σπίτια, της έδιναν χρήματα, που έβαζε σε μια τσάντα που είχε μαζί της, κι εκείνη προσκυνούσε και τους φιλούσε τα χέρια. Επίσης τους έδιναν 'λίπα' (λίπος γουρουνιού), λουκάνικα και Φώτες. Πάντα η Φώτα για τα Λουγγατσάρια ήταν μεγάλη. Τα κάλαντα που έλεγαν στα σπίτια που επισκέπτονταν, ήταν τα ίδια με αυτά που έλεγαν και τα παιδιά. Αν είχαν χρόνο συνήθιζαν να πηγαίνουν και στα γύρω χωριά να τα πουν.

4.2. ΑΠΟΚΡΙΕΣ

4.2.1. ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΑΠΟΚΡΕΩ

Αυτή τη βδομάδα, κάθε βράδυ υπήρχε χορός και τραγούδι. Νέοι, γέροι και παιδιά, συμμετείχαν όλοι και μερικοί από αυτούς ντυμένοι μασκαράδες.

Σ' όλες τις γειτονιές στήνονταν χοροί. Οι μεγαλύτεροι γίνονταν στην εκκλησία, στο "Μεσοχώρι", στην πλατεία και μετά πιο κάτω στις γειτονιές. Την Κυριακή μαζεύονταν όλοι στη πλατεία όπου γινόταν ο μεγάλος χορός. Στη μέση της πλατείας υπήρχε ένα τραπέζι με μια κανάτα κρασί, ποτήρια και μπόλικο τυρί, δωρεά από τους αμπελουργούς και τους τσέλιγκες.

Πρώτοι στο χορό έμπαιναν οι γέροντες. Ακολουθούσαν οι νιόπαντροι, διακρίνοντας τις νύφες καθώς φορούσαν το νυφικό τους φόρεμα, με το οποίο ντύνονταν για ένα χρόνο στους χορούς και ακολουθούσαν ανάλογα με την ηλικία τους οι νέοι. Τα τραγούδια τα έλεγαν πρώτα οι άντρες και επαναλάμβαναν οι γυναίκες χωρίς τη συνοδεία μουσικών οργάνων.

Ο Γιάννος

*Εγές με την αστροφεγγιά με το λαμπρό φεγγάρι
κίνησε ο Γιάννος για νερό στη βρύση για να πάρει,
τραγουδώντας και σφυρίζοντας και ψιλοτραγουδώντας
και ζύπνησε τα 'ννιά χωριά, τα δέκα βιλαέτια.
Εύπνησε τη δράκαινα που 'χει αγκαλιά το δράκο
κι ο δράκος αναστέναξε βαριά του κακοφάνει.
η ας είναι, ας είναι Γιάννη μου κι αν δεν σε ζεματίσω
κι αν δε σε βάλω στο σουφλί σαν ο παχύ κριάρι.
Το άκουσε και η μάνα του και τρέχει από κοντά του.*

Γιάννου μ' γιατί ναι τραγουδάς, Γιάννη μ' γιατί σουρίζεις;

Θα σε ακούσει ο δράκοντας και θα σε ζεματίσει.

Άκου μάνα μου τι θα σου πω και τι θα μολογήσω,

εξεσηκώθη ο ραγιάς και λευτεριά φωνάζει.

Δώσ' μου μανούλα το σπαθί, δώσ' μου το καριοφίλι,

να , πάω κάτω στο Μοριά κάτω στην Αγία Λαύρα,

να πάω και 'γω να ορκιστώ με τ' άλλα παλικάρια.

Η αγάπη

Σαν μπάτε αγόρια στο χορό, κορίτσια στα τραγούδια,

να δείτε και να μάθετε πως πιάνεται η αγάπη.

Από τα μάτια πιάνεται στα χείλη κατεβαίνει

και στη καρδιά ριζώνει.

Σαν δέντρος πάει και ρίζωσε, σαν κυπαρίσσι 'στάθη.

Ο Μπουκουβάλας

Ο Μπουκουβάλας πολεμάει με Τούρκους,

με Ρωμαίους, με τους γενιτσαρέους.

Πάψε Κώστα μ' το πόλεμο, πάψε το τουφεκίδι

να κατακάτσει ο κουρνιαχτός να σηκωθεί η αντάρα

να μετρηθεί τ' ασκέρι μας να δούμε πόσοι λείπουν.

Μετριώνται οι Τούρκοι τρεις φορές και λείπουν τρεις χιλιάδες,

μετριώνται και οι Έλληνες και λείπουν τρεις νομάτοι.

Λείπει ο Γιάννος ο μικρός το άξιο παλικάρι.

Τον είχε η μάνα τ' μοναχό και μικροχαϊδεμένο,

τον είχε και ο αρχιστράτηγος το άξιο παλικάρι,

τον είχαν και οι Έλληνες, το 'χαν κρυφό καμάρι.

Ο Τόλιος

Δεν έχω άδεια να βγω να δω τον Τόλιο πως διαβαίνει,

τον Τόλιο απ' τα Γιάννενα τ' άξιο παλικάρι,

πως πάει πάνω στη Βλαχιά να μάσει παλικάρια.

Χίλια παίρνει απ' τη Λεβαδιά κι άλλα τόσα απ' τη Θήβα

κι άλλα χίλια κλεφτόπουλα παίρνει απ' την Αγία Λαύρα.

Φερμάνι

Από πάνω απ' τ' Άγραφα κατεβαίνει ένας πασάς,
γράφουν τα φερμάνια του για να παντρευτούν οι γριές.

Κι οι γριές σαν τ' άκουσαν λούστηκαν, χτενίστηκαν
στο γυαλί γυαλίστηκαν, στο χορό πιαστήκανε.

Και μια γριά που ήταν μουγκή στο χορό είχε κατεβεί,

 'κείνη την ώρα της ήρθε η φωνή

 βγάζει μια φωνή στο χωριό για ν' ακουστεί.

Αχ πάλι το ζαγάρι μ' ένα απλό φερμάνι θα μαζέψει παιδομάνι.

 'Κείνες τις Απόκριες που ξεμυαλίστηκαν οι γριές

 θα τις θυμούνται γενεές τις πληρώσανε οι νιές.

Μια κόρη κοντούλα

Μια κόρη κοντούλα λουλουδάκι μου,
μια κόρη κοντούλα εδώ στη γειτονιά
που 'χει μαύρα μάτια λουλουδάκι μου,
που 'χει μαύρα μάτια και ζανθά μαλλιά.

Μάνα της τη δέρνει λουλουδάκι μου
μάνα της τη δέρνει και την τυραννά.

Να της μαρτυρήσει λουλουδάκι μου,
να της μαρτυρήσει ποιος τη φίλησε.

Ούτε ξένος ήταν λουλουδάκι μου
ούτε ξένος ήταν ούτε αλαργινός.

Γιος του παπα-Γιώργη λουλουδάκι μου
γιος του παπα-Γιώργη ο γραμματικός.

Αδιάσμος και βασιλικός

*Ν' αδιάσμος κι ο βασιλικός και το μακεδονήσι
παν' τα ματάκια μ' βρύση.*

Αυτά μ' αποκοιμίσανε και μου 'φυγε η αγάπη κοντούλα και γιομάτη.

*Παίρνω τα όρη ψάχνοντας και τα βουνά ρωτώντας
το Θεό παρακαλώντας.*

*Ποιος είδε την αγάπη μου τη αγαπητικιά μου
Τα σπλάχνα της καρδιάς μου;*

*Εγές, προψές την είδαμε στον αργαλειό να υφαίνει,
της κρένω δεν μου κρένει.*

*Γιατί καλή μου δεν μιλάς, δεν θες να μου μιλήσεις;
Έχω τσικρίκι κι αργαλειό και υφαίνω τα προικιά μου.
Φτιάχνω τις κάλτσες του γαμπρού, της πεθεράς φουστάνι.*

Ένας μεγάλος βασιλιάς

Ένας μεγάλος βασιλιάς σαν τον αϊτό διαβαίνει.

Μπροστά πααίνει ο βασιλιάς και πίσω οι τσολιάδες.

Όσο να μπουν κι όσο να βγούν στη Σαλονίκη μπαίνουν.

Από την Πόλη ως τη Σαλονίκη

χρυσός αϊτός βγήκε να γκιζερίσει,
να γκιζερίσει και να σεργιανήσει,
δυο μαύρα μάτια ν' αγαπήσει.
Δυο μαύρα μάτια και χαμηλωμένα
το πώς κοιμάσαι αχώρια από τη 'μένα.
Το πώς κοιμάσαι αχώρια από τη 'μένα
εγώ 'μαι ξένος και κάναν δεν έχω.
Εγώ 'μαι ξένος και κάναν δεν έχω
μια αγάπη έχω και σ' αυτήν παντέχω.

Μεριά χορεύουν οι όμορφες, μεριά οι μαυρομάτες
και βασιλιάς διαβαίνοντας και ρήγας επερνούσε.
Να μην είχα γένει βασιλιάς, να μην είχα γένει ρήγας,
να πιάνομαν να χόρευα και 'γω ανάμεσά σας.
Γιατί μας βρίζεις βασιλιά, γιατί μας βρίζεις ρήγα;
Εγώ είχα άντρα καλύτερο από την αφεντιά σου.

Μες τη Θήβα μες στον κάμπο, μες της Λιβαδειάς τον άμμο,
Μπέης ήταν ζαπλωμένος και στο αίμα βουτηγμένος
-Σήκω πάνω Μπέη αφέντη σε γυρεύει τ' άλογό σου.
-Πώς να σηκωθώ ο καημένος που 'μαι μαχαιροσφαγμένος;

Τούτο το γλυκό το κάμα άντε

Νια μ' να πάμε αντάμα.
Σκιάζουμε μωρέ λεβέντη μ'
Μη με φλίσεις και μ' αγκαλιάσεις
και στη στράτα καμπουριάσεις
σαν το φίδι στο προσήλιο
κάνοντας σαράντα κύκλες.

Ο Δήμος

Αυτά τα μάτια Δήμο μ' τα όμορφα τα φρόδια σ' τα γραμμένα γεια σ' αγάπη μου.

γεια σ' αγάπη μου.

Αυτά με κάνουν Δήμο μ' κι αρρωστώ
με κάνουν και πεθαίνω, σε κλαιν τα μάτια μου.
Για πάρε Δήμο μ' δίπλα τα βουνά, δίπλα τα κορφοβούνια
κι αν εύρεις Δήμο μ' λάφια σκότωσ' τα, περδίκια λάβωσέ τα
γεια σ' αγάπη μου.

Κι αν εύρεις Δήμο μ' την αγάπη μου
Ρίξε και λάβωσέ τη, σε κλαιν' τα μάτια μου.
Και μάσε Δήμο μ' και το αίμα της σ' ένα χρυσό μαντίλι
γεια σ' αγάπη μου.

Σ' ένα χρυσό μαντίλι, σε κλαιν' τα μάτια μου.

Η όμορφη

Βουλευτήκα να κατεβώ κάτω στην κρύα βρύση
για να βρω την αγάπη μου να πάω να μου μιλήσει.
Τη βρήκα και τη μίλησα νισάφι δεν της κάνω.
-Εγώ βρήκα αρραβώνιασα και 'σύ κόρη μου παντρέψου,
κι αν θέλεις και καταδεχτείς τα στέφανα ν' αλλάξεις.
-Έχω μανίτσα καλογριά θα πάω να τη ρωτήσω.
Ακούς μανίτσα καλογριά τι παραγγέλει ο φίλος;
Κι αν θέλω και καταδεχτώ τα στέφανα ν' αλλάξω.
-Βάλε το ρούχο απ' τ' αργαλειό που ο ράφτης το 'χει ράψει.
Βάλε και τον τουπέ ψηλά, ο κόσμος ν' ανατρομάξει.
Σαν πήρε και να στολιστεί απ' το πρωί ως το γιόμα,
την είδε ο κόσμος κι έφριξε, η γης ανατρομάξει.
Την είδε και ο κυρ' γαμπρός και βαριαναστενάξει.
Αλλιώς παπά μ' τα γράμματα, αλλιώς και τα στεφάνια,
να γίνει η νύφη μας νουνά κι η κυρ' νουνά μας νύφη.

Ο Γενίτσαρος

Στη πόρτα του Σαλονικιού
κάθεται ένας γενίτσαρος κι ένας πρωτοπαλίκaros,
κρατούσε και στα χέρια του μαλαματένιο ταμπουρά.
Λάλα καημένε ταμπουρά, λάλα καημένο αηδόνη.

Μηλίτσα

*Μηλίτσα μ' που 'σαι στο γκρεμό με μήλα φορτωμένη,
τα μήλα σου λιμπίστηκα και το γκρεμό φοβάμαι.
Αν τον φοβάσαι τον γκρεμό έλα απ' το μονοπάτι.
Το μονοπάτι μ' έβγαλε σ' ένα 'ρημοκκλησάκι.
Εκεί ήταν χίλια μνήματα αδέρφια και ξαδέρφια,
δεν το είδα και τα πάτησα.
Άκου το νιο για να βογκά,
αν είναι νιος να με πατά γέρος να μην περάσει.*

Το παλιό σχολείο (κονάκι). Απόκριες

4.2.2. ΚΑΘΑΡΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

Αρχίζει η νηστεία της Σαρακοστής. Οι γυναίκες το πρωί καθαρίζαν το σπίτι και έπλεναν όλα τα σκεύη της κουζίνας. Οι κοπέλες έπαιρναν τη καλάθα και πήγαιναν κάποιες για χόρτα σε παρέες και κάποιες στον λόγγο για ξύλα. Κατά τη διάρκεια της διαδρομής άρχιζαν να τραγουδούν και να χορεύουν πασχαλινά τραγούδια.

Στην παλιουρά για λάχανα στο βάτο για τσουκνίδια,

*Κουνάει ο πράσος την ουρά κι ο κρέμμυδας τα γένια
κι η γρούβα η παλιόγρουβα στέκει μαραμένη.
Μπάτε κορίτσια στο χορό, σήμερα Καθαρή Δευτέρα
όλες να χορέψουμε μαζί, να περάσουμε καλή Σαρακοστή.*

4.3.1. ΑΝΟΙΞΗ

4.3.2. 1^η Μαρτίου

Μάρτης. Ο πρώτος μήνας της Άνοιξης, πρωτομαρτιά. Τα παιδιά φοράν στο χέρι τους τον “μάρτη”. Φτιάχνεται από μια κλωστή κόκκινη και μια άσπρη που τις στρίβουν μεταξύ τους. Έτσι περιμένουν να καλωσορίσουν τα χελιδόνια και όταν έρθουν προσφέρουν σε αυτά τον μάρτη, βάζοντάς το στις φωλιές τους.

Παλιότερα τα παιδιά καλωσόριζαν τον Μάρτη με τραγούδια και μια ξύλινη χελιδόνα στο χέρι. Το έθιμο συνεχίστηκε ως το 1940 περίπου. Ξεκινούσαν χαράματα πολλά παιδιά μαζί, γυρνώντας από σπίτι σε σπίτι και τραγουδούσαν:

*Μάρτης ήρθε
καλώς μας ήρθε
χελιδόνα έρχεται
θάλασσα επέρασε
έκατσε και λάλησε
και γλυκά κελάηδησε*

*Μάρτη Μάρτη μου καλέ
και Φλεβάρη χιοναρέ
κι ο Απρίλης ο γλυκός
έφτασε δεν είναι αργά
τα πουλάκια κελαηδούν
κελαηδούν και αυγά κλωσούν
κι ανεβαίνουν στα κλαριά
και φωνάζουν με χαρά,*

Μάρτης ήρθε!

Αφού τελείωναν τα τραγούδια έλεγαν:

Μέσα Μάρτ'ς όξου τα ψύλλια.

Μέσα Μάρτ'ς όξου τα ποντίκια.

Οι μεγαλύτεροι καλωσόριζαν και αυτοί τον ερχομό της χελιδόνας με δικό τους τραγούδι, λόγια που μπαίνουν στο στόμα της χελιδόνας θέλοντας να τονίσουν τις αλλαγές στη φύση, κατά το διάστημα της αποδημησης της χελιδόνας, έως την επιστροφή της.

*Αφ' σα σύκα και σταφύλια
και σταυρό στη θεμωνίτσα,
γύρσα πίσω δεν τα βρήκα,
βρήκα στάρια φυτρωμένα
και αμπέλια κλαδεμένα.*

4.3.3. 9 Μαρτίου, Αγίων Μαρτύρων

«Σαράντα φάε, σαράντα πιες, σαράντα κάτσε και τραγούδα...»

Αυτή τη μέρα τη γιόρταζαν κάποτε, ήταν η γιορτή των γερόντων. Η τάβλα ήταν στρωμένη όλη μέρα, μαζεύονταν οι γέροι άντρες γύρω από αυτή, έπιναν, έτρωγαν, τραγουδούσαν. Έβαζαν στο τραπέζι ένα πιάτο με σταφύλι που είχαν μέσα σε πετιμέζι και ζωμό που αποτελούνταν από σιτάρι, καλαμπόκι, ρεβίθια, φασόλια όλα μαζι βρασμένα χωρίς λάδι, γιατί τη μέρα αυτή τιμούσαν τους Αγίους. Κάποιες παρέες καλούσαν τον παπά να δώσει μια ευχή για τα σπαρτά και τα δέντρα που άρχιζαν να δένουν τους καρπούς. Επί Χ. Ζωγράφου τη μέρα αυτή γινόταν γιορτή και αγιασμός στο περιβόλι.

4.3.4. 25 Μαρτίου

Την ημέρα αυτή μετά τον εκκλησιασμό κατευθύνονται όλοι προς τη πλατεία, με τους μαθητές να

Παρέλαση του Δημ. Σχολείου την 25η Μαρτίου

παρελαύνουν. Παλιότερα διάφορα σωματεία, όπως το σωματείο των καραγωγέων, των αχθοφόρων, ο σύλλογος παντοπωλείων, ο σύλλογος προσκόπων, η ποδοσφαιρική ομάδα ο “Καραϊσκάκης” και η σημαία της κοινότητας, επίσης παρέλαυναν. Μπροστά από το σχολείο τα παιδιά απάγγελλαν τα ποιήματά τους και παρουσίαζαν τα μικρά θεατρικά κομμάτια τους.

Τα τελευταία 5 περίπου χρόνια ο Εκπολιτιστικός Σύλλογος Μαυροματίου, διοργανώνει μικρές χορευτικές εκδηλώσεις, με τη παρουσίαση κάποιων χορευτικών τμημάτων παρουσιάζοντας ρεπερτόριο από όλη την Ελλάδα. Η ίδια διαδικασία ακολουθείται και την 28^η Οκτωβρίου.

4.3.5. 1 Μαΐου, Τα Κλύδωνα

Τη Πρωτομαγιά κοπέλες στις γειτονιές, έβαζαν τα κλύδωνα (λίγα λουλούδια μαζεμένα) και το δαχτυλίδι τους μέσα στη τσουκάλα. Περίμεναν τη δεύτερη μέρα του Μαγιού, να τη ξεσκεπάσουν και να πάρει η κάθε μία τη χεριά για να δει την τύχη της. Όποιου κοριτσιού ήταν δροσερή θα καλοπαντρευόταν, αντίθετα όποιου ήταν μαραμένη η τύχη του ήταν λιγότερο ευνοϊκή.

Επίσης την πρωτομαγιά έβγαιναν όλοι να κόψουν τα πρώτα στάχυα για να φτιάξουν σταυρό, κρεμώντας τον έξω από την πόρτα μαζί με κλωνάρια αγράμπελης, ή άλλα αγριολούλουδα.

4.4. ΤΟ ΠΑΣΧΑ

4.4.1 Παρασκευή

του Λαζάρου. Το Πάσχα άρχιζε από τη μέρα αυτή, που τα κορίτσια πήγαιναν να τραγουδήσουν τον Λάζαρο. Τη Πέμπτη το απόγευμα μάζευαν λουλούδια για να

στολίσουν το καλάθι τους. Το κρεμούσαν έξω από το σπίτι, αφού πρώτα έβαζαν μέσα ένα αυγό για “φόλι” για να μαζέψουν πολλά αυγά.

Παλιότερα τα κορίτσια σηκώνονταν χαράματα για να πάνε να τραγουδήσουν, τελειώνοντας νωρίς το πρωί, γύρω στις οχτώ. Αντίθετα σήμερα ξεκινούν περίπου στις εννέα το πρωί .

Περίπου μέχρι τη δεκαετία του '50 τα κορίτσια έλεγαν τα παρακάτω τραγούδια:

*Ήρθε ο Λάζαρος ήρθαν τα Βάγια
ήρθε κι ο άγρυπνος της κορασίνας.*

Κορασίνα μου τροϊρου – ίρου.

*Παλικάρια μου σταυροσταθείτε
για ν' ακούσετε Λαζάρου πάτια.*

*Καλημέρα σας, καλή χρονιά σας,
σήμερα ήρθαμε στ' αρχοντικό σας.*

Που 'σαν Λάζαρε, που 'σαν αδερφέ μου,

που 'σαν τρίκλωνε βασιλικέ μου;

Μέρες τέσσερις ήμουν στον Άδη,

Στο πικρό φαρμακερό σκοτάδι.

Πες μας Λάζαρε τι είδες στον Άδη.

Είδα φόβο, είδα πόνο, είδα βάσανα και τρόμο.

Σήκω Λάζαρε και μην κοιμάσαι

ήρθε η μάνα σου από την πόλη

σου 'φερε χαρτί και κομπολόι.
Το ζωνάρι σου μαργαριτάρι, το μαντήλι σου γυαλοκοπάει.

Του Λαζάρου, του Λαζάρου
τ' αυγό μες στην καλάθα.
Η καλαθούλα μ' θέλει αυγό κι η τσέπη μου κουκόσια
και το δεξί το χέρι μου θέλει πέντε έξι παράδες.
Οι κοτούλες σας αυγά γεννάνε
οι φωλίτσες σας δε τα χωράνε.
Δώς μου λεμονιά ένα λεμόνι
να το φύτενα στο περιβόλι.
"Καλή χρονιά"

Σήμερα τα κορίτσια λένε διαφορετικό τραγούδι:

Εις τη πόλη Βηθανία Μάρθα κλαίει και Μαρία.
Έχασαν τον αδερφό τους Λάζαρο τον καρδιακό τους.
Τρεις ημέρες τον θρηνούσαν και τον ημερολογούσαν.
Την ημέρα την Τετάρτη κίνησε ο Χριστός για να 'ρθει.
Η Μαρία βγήκε έξω και 'πεσε στα γόνατά του,
αν εδώ ήσουν Χριστέ μας δεν θα πέθαινε ο αδερφός μας,
ούτε ο φίλος ο δικός σου, Λάζαρος ο καρδιακός μας.
Πες μας Λάζαρε τι είδες εις τον Άδη που επήγες,
είδα φόβους, είδα τρόμους, είδα βάσανα και πόνους.
Δώστε μου λίγο νεράκι, να ξεπλύνω το φαρμάκι,
η καρδούλα μου το λέει, το μοιρολογάκι εκλαίει.

Σήκω Λάζαρε και μη κοιμάσαι
ήρθε η μάνα σου από τη πόλη,
σου 'φερε χαρτί και κομπολόι.
Οι κοτούλες σας αυγά γεννούνε,
Δώστε μας και μας να τα χαρούμε.

Η νοικοκυρά έβγαινε και πρόσφερε διάφορα μέσα στα καλάθια των κοριτσιών. Αυγά, χαρούπια (ξύλοκέρατα), λουκούμια, καραμέλες, καρύδια, σταφίδες, σύκα και χρήματα. Έτσι γίνεται ακόμη, διατηρώντας σε μεγαλύτερο βαθμό τη προσφορά αυγών κυρίως, χρημάτων, και διάφορων γλυκισμάτων.

Παρασκευή του Λαζάρου, κορίτσια με τα καλάθια τους

4.4.2. ΚΥΡΙΑΚΗ ΤΩΝ ΒΑΪΩΝ

Πηγαίνοντας στη εκκλησία έπαιρναν από το χέρι του παπά ένα κλωνάρι βάγια το οποίο έβαζαν και βάζουν στο εικόνισμα. Τα βάγια ήταν δωρεά στην εκκλησία από τους νιόπαντρους.

4.4.3. ΜΕΓΑΛΗ ΕΒΔΟΜΑΔΑ

Όλη την εβδομάδα πηγαίνουν στις αγρυπνίες. Παλιότερα τη Μεγάλη Εβδομάδα, μαζεύονταν παρέες πηγαίνοντας σε διάφορες τοποθεσίες στις πλαγιές του βουνού, ψέλνοντας τα εγκώμια της Μεγάλης Παρασκευής. Τα αγόρια τη Μεγάλη Παρασκευή τραγουδούσαν:

Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα.

Σήμερα έβαλαν βουλή οι άνομοι Εβραίοι,

οι άνομοι και τα σκυλιά και τρεις καταραμένοι,
για να σταυρώσουν το Χριστό τον πάντα Βασιλέα
και ο Κύριος εθέλησε να μπει σε περιβόλι,
να λάβει δείπνο μυστικό να τον συλλάβουν όλοι.
Τον έπιασαν τον σύλλαβαν και στο χαλκιά τον πάνε
και στον Πιλάτου του τις αυλές, εκεί τον τυραγνάνε,
χαλκιά χαλκιά φτιάξε καρφιά, φτιάξε τρία πιρόνια
κι αυτός ο σκύλος Φαραώ βαρά και φτιάχνει πέντε,
βρε Φαραέ που τα 'φτιαζες πρέπει να μας διατάξεις,
τα δυο βάλτε στα χέρια του, τα άλλα τα δυο στα πόδια,
το πέμπτο το φαρμακερό βάλτε το στη καρδιά του,
να τρέξει αίμα και νερό να λιγωθεί η καρδιά του.
Η Μάρθα η Μαγδαληνή και του Λαζάρου η μάνα,
ακούει φωνή εξ ουρανού κι απ' Αρχαγγέλου στόμα:
-Φτάνει κυρά μου προσκύνημα, φτάνει και η μετάνοια
και τον υιό σου επιάσανε και στον χαλκιά τον πάνε
και στον Πιλάτου τις αυλές εκεί τον τυραγνάνε.
Η Παναγιά σαν τ' άκουσε λιγοθυμιά την πήρε.
Σταμνί νερό την ρίζανε τρία κανάτια μόσχο
και τρία σταμνολίβανα για να την έρθει ο νους της.
Και σαν την ήρθε ο λογισμός και σαν την ήρθε ο νους της,,
με τι μαχαίρι να σφαγώ, σε τι φωτιά να πέσω,
σε τι γκρεμό να γκρεμιστώ για τον μονογενή μου.
Η Μάρθα, η Μαγδαληνή και του Λαζάρου η μάνα
και του Ιακώβου η αδερφή και οι τέσσερις αντάμα,
πήραν ένα στρατί, στρατί και μονοπάτι
και το στρατί τους έβγαλε εις των ληστών τη πόρτα.
Άνοιξε πόρτα του ληστού και πόρτα του Πιλάτου,
κι η πόρτα από το φόβο της ανοίγει μοναχή της.
Κοιτά δεξιά, κοιτά ζερβά κανέναν δεν βλέπουν,
κοιτάν και δεξιότερα βλέπουν τον Αϊ-Γιάννη.
Αϊ-Γιάννη, Αϊ-Γιάννη Πρόδρομε και βαπτιστή του γιου μου,
μην είδες το παιδάκι μου κι εσύ το δάσκαλό σου.
Δεν έχω στόμα να σου πω, καρδιά να σου μιλήσω,

*δεν έχω χειροπάλαμα να σου του αντικρύσω.
Έχεις και στόμα να μου πεις, καρδιά να μου μιλήσεις,
έχεις και χειροπάλαμα να μου τον αντικρύσει.
Τον βλέπεις εκείνον τον γυμνό τον παραπονεμένο,
όπου φορεί πουκάμισο στο αίμα βουτηγμένο,
όπου φορεί στην κεφαλή αγκάθινο στεφάνι.
Η Παναγιά πλησίασε γλυκά του ομιλούσε.
-Δε μου μιλάς παιδάκι μου, δε μου μιλάς παιδί μου.
-Τι να σου πω μανούλα μου που διάφορο δεν έχεις,
σύρε μάνα μ' στο σπίτι σου, σύρε στην ερημιά σου
και 'μένα να με καρτερείς το Σάββατο το βράδυ,
που θα λαλήσει ο πετεινός σημαίνουν οι καμπάνες,
σημαίνει ο Θεός, σημαίνει η γης, σημαίνουν τα ουράνια,
τότε κι εσύ μανούλα μου θα 'χεις χαρές μεγάλες.*

Το Μεγάλο Σάββατο ετοιμάζαν τα αρνιά για τη ημέρα του Πάσχα. Αυτή τη μέρα, αλλά και τη Μεγάλη Πέμπτη, πήγαιναν στα βαφτιστήρια οι νονοί τη λαμπάδα, αυγά κόκκινα και μια κουλούρα στολισμένη με κόκκινο αυγό. Στη κουμπάρα που δεν είχε χρονίσει πήγαιναν λαμπάδα και παντόφλες. Όσοι έπρεπε να “φωτίσουν” κουμπαρούδια, τη Μεγάλη Πέμπτη πήγαιναν τα “Φωτίκια”, που αποτελούνταν από φόρεμα, κορδέλα κόκκινη ή άσπρη για το κορίτσι, κοστούμι για το αγόρι, εσώρουχα, παπούτσια, κάλτσες και λαμπάδα. Η κουμπάρα έστελνε στο νουνό, πουκάμισο, κάλτσες, μαντίλι, αυγά κόκκινα και κουλούρα.

4.4.4. Την Κυριακή του Πάσχα μετά το μεσημεριανό φαγητό, οι κάτοικοι έβγαιναν στη πλατεία για χορό έως το απόγευμα, όπου χτυπούσε η καμπάνα για την εκκλησία. Μετά το τέλος της λειτουργίας συνέχιζαν το χορό και διαρκούσε τρεις μέρες. Την Τρίτη πήγαιναν στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου εκ Βουνένης λειτουργώντας εκεί, όπως γίνεται και τώρα. Μετά το τέλος της εκκλησίας ξεκινούσε ο χορός στο προαύλιο και το απόγευμα πήγαιναν πάλι στην πλατεία.

Τα τραγούδια που έλεγαν ήταν:

Ο δουλευτής

*Τώρα είναι Μάης κι Άνοιξη μωρ' τ' αηδονάκι μου
τώρα ν' το καλοκαίρι καλοκαιρινέ Μάη.*

Τώρα ν' κι ο ξένος δουλευτής, στον τόπο του για να πάει.
Νύχτα σελώνει τ' άλογο, νύχτα το καλιγώνει,
βάζει τα πέταλα χρυσά και τα καρφιά ασημένια
και τα καλιγοσφύρια του όλο μαργαριτάρι.
Κι η κόρη που τον αγαπά κι ο κόρη που τον θέλει,
πάει κοντά του και τον ρωτά κοντά και του μιλάει.
-Η αυτού που πας λεβέντη μου θα 'ρθω και 'γω μαζί σου.
-Η εκεί που πάω κόρη μου κοράσι δεν πατάει.
Εκεί 'ναι Τούρκοι ανύπαντροι και Φράγγοι παντρεμένοι.
Σα βλέπουν κόρη όμορφη οι Τούρκοι την εκλέβουν,
σα βλέπουν γυναίκα όμορφη οι Φράγγοι την Φραγγεύουν.

Κώστας ξενιτεμένος

Το Μάη Κώστας γεννήθηκε, το Μάη παίρνει γυναίκα,
Κώστα ξενιτεμένε.
Το Μάη τον ήρθε μήνυμα να πάει για σιουφέρι
Κώστα ξενιτεμένε.
Και κάλεσε και σύναξε τη γης τη ζακουσμένη
Κώστα ξενιτεμένε.
Το Γιάννο δεν εκάλεσε γιατί ήταν πεισματάρης,
Κώστα ξενιτεμένε.
Και πάει και τους καρτέρησε σε τρίχινο γεφύρι,
Κώστα ξενιτεμένε.
Κι ο Γιάννος λύτρα γύρευε κι ο Γιάννος γρόσια θέλει,
Κώστα ξενιτεμένε.
Εννιά χιλιάδες το γαμπρό και τέσσερες τη νύφη,
Κώστα ξενιτεμένε,
κι άλλα τόσα το συμπεθεριό πέρα για να περάσεις,
Κώστα ξενιτεμένε.
Εγώ Γιάννη μ' την κόρη αγάπησα γρόσια, λύτρα δεν πήρα
Κώστα ξενιτεμένε.

Ο Κωσταντής

Σήμερα Δήμο μ' Πασχαλιά κι όλη την εβδομάδα,

σήμερα ζεύει ο Κωνσταντής με νιούτσικο ζευγάρι.
Φτιάχνει τ' αλέτρι από μηλιά και το ζυγό από πεύκο,
φτιάχνει και την αζίνα του κορμί από κυπαρίσσι.
Πουλάκι πήγε κι έκατσε στην άκρη το χωράφι,
μηδέ λαλούσε σαν πουλί μηδέ σαν χελιδόνη,
παρά λαλούσε κι έλεγε ανθρώπινη κουβέντα.
-η Κώστα μ' το στάρι που έσπειρες εσύ δεν θα θερίσεις.
-η που ξέρεις 'σύ πουλάκι μου πως 'γω δεν θα θερίσω.
-η εψές ήμουν στον ουρανό και στον επάνω κόσμο
κι άκουσα πως βάλανε και σένανε με τους αποθαμένους.

Η κόρη

Μάνα μ' την κόρη που είδα 'γώ σήμερα τη Δευτέρα
απ' το φλουρί δεν φαίνεται κι απ' το μαργαριτάρι
κι απ' τον καθάριο αυγερινό δεν σιέται, δεν λυγίζεται.

Η Ευδοκιά

Μάνα με τους εννιά τους γιους και με τη μια σου κόρη.
Την είχε δώδεκα χρονών και ο ήλιος δεν την είδε.
Προξενητάδες ήρθανε από τη Βαβυλώνα με μούλες φορτωμένες.
Οκτώ αδερφοί δεν θέλουνε κι ο Κωνσταντίνος θέλει.
-Μάνα μ' να τη δώσουμε την Ευδοκιά στα ξένα,
για να την έχω γύρισμα όταν έρχομαι απ' τα ξένα.
Την Ευδοκιά παντρεύουνε τη δίνουνε στα ξένα
Και σώθηκε όλο το βιο κι όλο το πανωπρόικι
και 'γινε άντρας δουλευτής και κείνη έγινε δούλα.
Ηρθε χρόνος δίσεκτος και εννιά αδερφοί πεθαίνουν.
Και μάνα τ' αναστέναζε και βαριοκαταριένταν.
-Ανάθεμά σε Κωνσταντή και μύρια ανάθεμά σε
γιατί μου την εξόρισες την Ευδοκιά στα ξένα.
Και απ' το πολύ τ' ανάθεμα και τη βαριά κατάρια
η γης αναταράχτηκε κι ο Κωνσταντίνος βγαίνει.
Βιτσιά δίνει το γρίβο του στην πόλη πάει και 'στάθει.

Βρήκε την Ευδοκιά χτενίζονταν στο φεγγαράκι.
-Άντε αδερφούλα μ' άντε μας' κι ας είσαι όπως είσαι,
ανέβα πίσω στ' άλογο και πάμε για το σπίτι.
Στο δρόμο που πηγαίνανε στο δρόμο που πηγαίνουν
ακούν πουλάκια να λαλούν ανθρώπινη κουβέντα.
-Ακούτε τέτοια θαύματα παράξενο μεγάλο,
να περπατούν οι ζωντανοί με τους αποθαμένους.
-Ακούς Κωνσταντίνε μου τι λένε τα πουλάκια;
-Πουλάκια είναι και λαλούν κι ας λένε ότι θέλουν.
Στη μάνα του την πάει,
βρίσκει την πόρτα να είναι κλειστή βαριά μανταλωμένη.
-Άνοιξε μάνα μ' άνοιξε.
-Ποιος είναι αυτός που με φωνάζει μάνα;
Εννιά μου γιοι πέθαναν
και η Ευδοκιά μ' είναι μακριά στα ζένα.
Άνοιξε κι αγκαλιάστηκαν και πέθαναν κι οι δυο τους.

Η Οβριά

Απ' την Οβριά θε να διαβώ, χάνομαι αγάπη μ' χάνομαι.
Κι από τη Ρωμιοπούλα Κατερινάκι μου,
κι από τη Ρωμιοπούλα δε βγαίνεις να σε δω.
Βρίσκω Οβριά που λούζεται Κατερινάκι μου,
που βάζει τι φιασίδι Κατερινάκι μου
που βάζει το φιασίδι Κατερινάκι μου.
Στέκομαι ο μαύρος και ρωτώ,
στέκομαι και την ζητάζω
στέκομαι και την ζητάζω.
-Οβριά μ' πια μάνα σ' έκανε,
πια μάνα σ' έχει κάνει.
-Η μάνα μ' ήταν πέρδικα πατέρας μου σαϊνης.
Οβριά μ' μικρή Βουργαρίσσα
μικρή Βουργαροπούλα
μικρή Βουργαροπούλα.
-Οβριά μ' για δε βαφτιζεσαι να γίνεις Ρωμιοπούλα.

*-Αν θέλετε να βαφτιστώ να γίνω Ρωμιοπούλα,
να φέρτε αμάζια το κερί φορτώματα θυμιάμα.
Τότες και 'γω θα βαφτιστώ, θα γίνω Ρωμιοπούλα.*

Οι λυγερές

*Συνάζονται οι λυγερές
να κτίσουν μοναστήρι.
Το κτίσαν κι αποκτίσανε
και στο χορό πιαστήκανε.*

Το γεφύρι της Άρτας

*Σαρανταπέντε μάστοροι και εξήντα μαθητάδες,
ολημερούλα χτίζανε το βράδυ γκρμιζόταν.
Πουλάκι πήγε κι έκατσε δεξιά από την καμάρα.
Δεν κελαηδούσε σαν πουλί, μηδέ σαν χελιδόνι,
παρά λαλούσε κι έλεγε ανθρώπινη κουβάντα.
-Μάστοροι μη δουλεύετε μάστοροι μη αγωνιέστε,
αν δεν στεριώστε άνθρωπο γεφύρι δεν στεριώνει.
Μηδέ στεριώστε ορφανό, μη ξένο μη διαβάτη,
παρά του πρωτομάστορα του Κώστα τη γυναίκα.
Σαν τ' άκουσε ο πρωτομάστορας του θανάτου πέφτει.
-Σύρτε μαστόρια φέρτε την.
-Άντε μας κυρά – Κώσταινα σε θέλει ο πρωτομάστορας.
-η αν θα με θέλει για καλό ν' αλλάξω και να έρθω
κι αν θα με θέλει για κακό να έρθω όπως είμαι.
-Να στολιστείς και να 'ρθεις.
Σαν πήρε και στολίστηκε απ' το πρωί ως το βράδυ,
την είδε ο πρωτομάστορας και του θανάτου πέφτει.
-Τι έχει ο πρωτομάστορας και είναι βαριογκωμένος;
-Το δαχτυλίδι του 'πεσε στη πρώτη του καμάρα.
Και ποιος θα μπει και ποιος θα βγει το δαχτυλίδι να βρει;
-Εγώ θα μπω, εγώ θα βγω το δαχτυλίδι να βρω.
Όλον τον κόσμο γύρισα και τίποτα δεν βρήκα.*

*Παίρνει ο πρωτομάστορας και ρίχνει μέγα λίθους.
Πως τρέμουν τα δεντρόφυλλα να τρέμει το γεφύρι,
πως πέφτουν τα καρυόφυλλα να πέφτουν οι διαβάτες.
-Κόρη μου λόγο άλλαξε κι άλλη κατάρα δώσε.
Κι η κόρη λόγο άλλαξε κι άλλη κατάρα δίνει.
-Πως τρέμουν τ' άγρια βουνά να τρέμει το γεφύρι,
πως πέφτουν τ' άγρια πουλιά να πέφτουν οι διαβάτες.
Τρεις αδερφούλες ήμασταν κι οι τρεις κακογραμμένες,
η μια κτίστηκε στο Δούναβη κι άλλη στο Ευφράτη
και 'γω η πιο μικρότερη στης Άρτας το γεφύρι.*

4.5. 9 Μαΐου, Το Μαρούλη (πανηγύρι)

Δημιουργία Πανηγυριού

Το πανηγύρι γιορτάζεται από τη εποχή της Τουρκοκρατίας, προς τιμή του Αγίου Νικολάου του νέου, προστάτη του Θεσσαλικού κάμπου. Το όνομά του οφείλεται σε κάποιον Μαρούλη, καταγόμενος από την Άρτα. Ήταν τεχνίτης, γνωστός στη περιοχή, και κατασκεύαζε ξύλινες κοπάνες για ζώα από κορμούς δέντρων. Αυτός βοήθησε τους Μαυροματιανούς να ενισχύσουν τη δέση⁹ του νερού, που κατέστρεφαν συνεχώς οι Τούρκοι. Η ημέρα που τελειοποιήθηκε το έργο και ανακοινώθηκε στους χωριανούς από τον ίδιο, ήταν αμέσως μετά τον εκκλησιασμό στον Άγιο Νικόλαο. Ο τότε ιερέας ικανοποιήθηκε τόσο από την πράξη αυτή, που αποφάσισε να γιορτάζεται αυτή η μέρα προς τιμή του Αγίου με το όνομα του Μαρούλη.

⁹ Ποσότητα ύδατος την ροή της οποίας ελέγχει υδροφράκτης ή υδατοφράκτης. ΧΡΥΣΗ ΕΚΔΟΣΗ
Αγγλικό-Ελληνικό-Αγγλικό λεξικό, Μαντζέντα – Εξερευνητής λέξεων

Τελετουργικό

Στη γιορτή του Αγίου, αφού τελείωνε η λειτουργία θα σήκωναν το ύψωμα, όχι στο ναό, αλλά ως εκεί που έφτανε η περιφέρεια της εκκλησίας. Η πομπή ξεκινούσε από το ναό, με έναν νεαρό έφιππο. Ο ιερέας του έδινε την εικόνα του Αγίου κρατώντας τη στα χέρια του. Πίσω του ακολουθούσαν οι κοπέλες με το ύψωμα και κατόπιν όλοι οι παρευρισκόμενοι. Έφταναν έως τα αλώνια και εκεί σταματούσαν για να διαβάσει ο ιερέας ευχές για τις σοδειές και να ‘σηκώσουν’ το ύψωμα.

Αφού τέλειωναν με το ύψωμα ξεκινούσαν οι προσφορές για την επόμενη χρονιά, σχετικά με το ποιος θα το ‘σηκώσει’. Αν είχε γιο εκείνος θα ήταν ο αναβάτης. Οι προσφορές ήταν λάδι, σιτάρι, φασόλια, ζώα.

Όταν τέλειωναν τα τάματα προς τον Άγιο, άρχιζε η επιστροφή της εικόνας στην εκκλησία. Ο νέος έριχνε τρεις τουφεκιές και ο πατέρας του τον κατέβαζε από το άλογο, συνοδεύοντάς τον έως το μέρος που θα γινόταν ο χορός. Αυτή τη μέρα ήταν τιμημένος, για αυτό έσερνε πρώτος το χορό, ήταν ο ‘άξιος της χρονιάς’. Τα τραγούδια που χόρευαν ήταν τα Πασχαλιάτικα.

στο πανηγύρι, στο Μαρούλι

4.6. ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

4.6.1. Ονομαστική εορτή

Μέχρι προσφάτως γιόρταζαν μόνο οι άντρες. Τα τελευταία χρόνια γιορτάζουν και γυναίκες, αλλά είναι πιο σπάνιο.

Οι διαδικασίες για τη γιορτή αρχίζουν από τη προπαραμονή. Η νοικοκυρά έφτιαχνε τα πρόσφορα για το ύψωμα, σήμερα αγοράζονται έτοιμα και σπάνια φτιάχνονται στο σπίτι. Την παραμονή βράζει το σιτάρι, τη 'πανχίδα'. Ετοιμάζεται ένα πιάτο για το εσπερινό το οποίο διαβάζει ο παπάς στην εκκλησία. Την ημέρα της γιορτής ετοιμάζεται άλλο πιάτο για το ύψωμα. Ένα πρόσφορο δίνεται στον ιερέα για αντίδωρο και από ένα άλλο βγαίνει η μερίδα για να σηκώσει το ύψωμα.

Την παραμονή της εορτής γίνονται οι προετοιμασίες για τους επισκέπτες. Ετοιμάζονται τα φαγητά, τα γλυκά και τα ποτά. Ο εορταζόμενος πηγαίνει στην εκκλησία την ημέρα της γιορτής του. Ο επίτροπος του προσφέρει ένα λουλούδι, δώρο της εκκλησίας. Το σιτάρι θα μοιραστεί σε αυτούς που βρίσκονταν στην εκκλησία για να ευχηθούν στον εορταζόμενο, αφού “σηκώσει” ο ιερέας το ύψωμα μετά το τέλος της λειτουργίας. Παλιότερα μέχρι τη δεκαετία του ‘50 περίπου, πρώτοι ο ιερέας και οι επίτροποι επισκέπτονταν αυτόν που γιόρταζε. Η τάβλα ήταν στρωμένη όλη μέρα για όλους, ενώ στους άντρες προσφερόταν κρασί και τσίπουρο και στις γυναίκες λικέρ και μέντα. Στις μέρες μας τα πράγματα είναι πιο ελεύθερα και δεν διαχωρίζονται οι προτιμήσεις των αντρών από αυτές των γυναικών.

Οι ονομαστικές εορτές, αποτελούσαν άλλη μία αφορμή για διασκέδαση και χορό. Το γλέντι ξεκινούσε με τραγούδια της τάβλας και ακολουθούσαν χορευτικά κομμάτια.

4.6.2. Βερβερίτσα

Σε περιόδους ανομβρίας τα παιδιά συγκεντρωμένα σε παρέες, εφάρμοζαν ένα είδος λιτανείας προς τον ουρανό για να τους προσφέρει βροχή. Ένα παιδί ήταν η ‘Βερβερίτσα’ με περιβολή φτιαγμένη από πράσινα φυτά. Στο κεφάλι του είχε ένα αντικείμενο πεπλατυσμένο, συνήθως ένα κομμάτι τσίγκο, (σύμφωνα με τους κατοίκους ‘μπάφο’) πάνω στο οποίο τα υπόλοιπα παιδιά έριχναν νερό. Τα παιδιά τριγυρνούσαν από σπίτι σε σπίτι τραγουδώντας:

*Βερβερίτσα περπατεί το Θεό παρακαλεί,
για να βρέξει μια βροχή, μια βροχή καλά-καλή.
Για τα στάρια για τα κθάρια, του Θεού τα παρασπόρια.
Κι ο γεωργός με το τσαπί φτιάν’ αυλάκια να διαβεί.*

4.6.3. Διοργανώσεις του Εκπολιτιστικού Συλλόγου Μαυρομματίου “Ο Καραϊσκάκης”

Τα τελευταία 6 χρόνια ο Σύλλογος οργανώνει γλέντι στη πλατεία του χωριού με ζωντανή μουσική. Καλούνται μουσικοί από τη γύρω περιοχή αλλά και ντόπιοι, για τις ανάγκες του γλεντιού. Το ρεπερτόριο κάποιες φορές ξεφεύγει από τα όρια του τοπικού και μπορεί κάποιος να διακρίνει σκοπούς ‘ξένους’ ως προς την ταυτότητα της κοινότητας.

Επίσης εκτός της τυπικής ζυγιάς (κλαρίνο, κιθάρα-λαούτο, βιολί), ενσωματώνονται και πιο σύγχρονα μουσικά όργανα, όπως ντραμς και συνθεσάιζερ.

Κατά τη διάρκεια του γλεντιού ένα μέρος καταλαμβάνουν και νεότερα λαϊκά τραγούδια. Η εκτέλεσή τους πραγματοποιείται με μπουζούκι, κιθάρα (κάποιες φορές ηλεκτρική), ντραμς και συνθεσάιζερ.

Σε κάποιες γωνιές της πλατείας βρίσκονται τοποθετημένοι πάγκοι από διάφορους εμπόρους πουλώντας μικροαντικείμενα (παιχνίδια, μπαλόνια κ.α.), καθώς και πάγκοι με χαλβά και ποπ-κορν. Υπάρχουν αρκετά τραπέζια και καρέκλες τοποθετημένα στο χώρο που γίνεται το γλέντι. Υπάρχει φαγητό το οποίο δε σερβίρεται σε πιάτα, αλλά σε λαδόκολλα.

5.1 ΠΑΖΑΡΙ

Το παζάρι υπήρχε στο χωριό επί Τουρκοκρατίας. Ακριβείς αναφορές για την ημέρα που γίνονταν δεν υπάρχει, κάποιοι ισχυρίζονται πως ήταν η Δευτέρα και άλλοι η Τετάρτη.

Ο χώρος στον οποίο γινόταν ήταν το Μεσοχώρι, στη τότε μικρή πλατεία του χωριού.

Έρχονταν από τα γύρω χωριά φέρνοντας τιςπραμάτειες τους για να πουλήσουν και να αγοράσουν. Από τα Τρίκαλα έφερναν οι έμποροι υφάσματα, από το Φανάρι έρχονταν οι τσουκαλάδες με τα τσουκάλια τους, πιθάρια, λίμπες για το λίπος, στάμνες και λαήνια για νερό, τσουκάλες για το γάλα, σκτέλες, κατσαρόλες. Όλα αυτά θεωρούνταν πρώτο είδος στο παζάρι.

Τα προϊόντα του χωριού ήταν κουκούλι (μεταξοσκώληκες), σουσάμι (σάμι), σαμόλαδο, φασόλια, τυριά, κρασιά, μαλλί πρόβειο και τραγόμαλλο, δέρμα για επεξεργασία. Οι γυναίκες πουλούσαν διάφορα σκουτιά που τα ύφαιναν στον αργαλειό. Υπήρχε και μια οικογενειακή επιχείρηση, της οποίας η φήμη έφτανε ως τη Μακεδονία, το Πήλιο και όλη τη Θεσσαλία. Το εμπόριό της ήταν τα υφαντά που τα ύφαιναν κοπέλες του χωριού δουλεύοντας εκεί. Τις βαφές για τα υφαντά τις έφτιαχναν οι ίδιοι οι ιδιοκτήτες. Τα σκουτιά, τα έφτιαχναν άντρες, φλουκάτα και αργότερα παντελόνια και σακάκια και για τις ηλικιωμένες χοντρό μάλλινο μαύρο σκουτί, για τις φούστες. Όλα αυτά έβγαιναν στο παζάρι σε μια μεγάλη παράγκα.

Υπάρχουν μαρτυρίες για την ύπαρξη ζωοπάζαρου την ίδια εποχή, χωρίς να ξέρουν αν γινόταν την ίδια ημέρα με το άλλο.

5.2. Οικογενειακές – Φιλικές συγκεντρώσεις

5.2.1 - Φιλικές βραδιές

Οι φιλικές βραδιές άρχιζαν με τη σπορά, αφού τελείωναν όλες οι εργασίες στα τέλη Νοεμβρίου, οργανώνοντας όμορφες βραδιές με φίλους και συγγενείς.

Έπιναν, τραγουδούσαν, έλεγαν ιστορίες, παραμύθια και συζητούσαν για τις δουλειές τους και τις σοδειές τους. Τα παιδιά μάθαιναν χορό από τους μεγαλύτερους ενώ αυτοί τραγουδούσαν.

5.2.2. - Νυχτέρια

Τα βράδια του χειμώνα μαζεύονταν 2-3 οικογένειες και γνέθανε, ξαίνανε μαλλιά, καθάριζαν το βαμβάκι από τους σπόρους, οι μικρότερες σε ηλικία κεντούσαν. Συζητούσαν, τραγουδούσαν και τα παιδιά μάθαιναν χορό.

5.2.3. - Ξεφλούδισμα καλαμποκιού

Ξεφλούδιζαν το καλαμπόκι και έβγαζαν τους σπόρους του, χρησιμοποιώντας τους για τροφή στα ζώα.

5.3. Πολιτιστικές εκδηλώσεις

Κάθε χρόνο ανήμερα του Αγίου Γεωργίου, εορτάζονται στο Μαυρομματί, γενέτειρα του Γεωργίου Καραϊσκάκη, τα “Καραϊσκάκεια”. Η εκδήλωση αυτή

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ
ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΙΟΥ
(ΓΕΝΕΤΗΡΑ Γ. ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ)

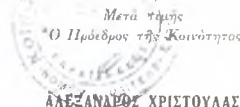
Εν Μαυρομματί τη 14 Ἀπριλίου 1967

ΠΡΟΣΚΛΗΣΙΣ

Ἡ Κοινότης Μαυρομματίου γενέτειρα τοῦ ἥρωος τῆς ἐπανάστασης στρατάρχου τῆς Ρουμέλης Γεωργίου Καραϊσκάκη, ἀφιερώνει ἔθνος διὰ πρώτην φοράν, κατόπιν τοῦ ἐκδοθέντος ἀπὸ 16-8-1966 Β. Δ.τος, τὴν ἡμέραν τῆς 23 Ἀπριλίου ἐπέτειον τοῦ θανάτου αὐτοῦ εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν Ἱερήνην, καὶ καλεῖ ἕκαστον ἕως τιμῆ-ως διὰ τῆς παρευρίσεώς σας τὰς ἑορταστικὰς ἐκδηλώσεις.

Μετὰ τιμῆς

Ὁ Πρόεδρος τῆς Κοινότητος

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥΛΑΣ

πραγματοποιεῖται ἀπὸ το 1966, με κινήτοποιήσεις τοῦ τότε προέδρου τῆς κοινότητος τοῦ Μαυρομματίου.

Τὴ μέρα αὐτὴ γίνεται ἐκκλησιασμός στη κεντρικὴ ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ καὶ μετὰ το τέλος αὐτῆς, ἐπιμνημόσυνη δέηση στη πλατεία, μπροστὰ ἀπὸ τον

ανδριάντα τοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη. Ακολουθεῖ κατάθεση στεφάνων καὶ ἡ ἐκφώνηση τοῦ πανηγυρικοῦ. Τὴν ἡμέρα αὐτὴ ὑπάρχει τιμητικὸ ἀγῆμα καὶ Φιλαρμονικὴ ἀπὸ τὴν ὁποία ἀκούγεται ὁ Ἐθνικὸς Ὑμνος. Κατόπιν γίνεται μιὰ σύντομη παρουσίαση παραδοσιακῶν χορῶν ἀπὸ το χορευτικὸ τοῦ Ἐκπολιτιστικοῦ Συλλόγου Μαυρομματίου «Ο ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ» καὶ ἀφοῦ τελειώσουν δεξιώνονται τοὺς ἐπισήμους που παρευρίσκονται, καθὼς καὶ τοὺς υπολοίπους που ἔλαβαν μέρος γιὰ τὴ διεξαγωγή αὐτῆς τῆς ἐκδήλωσης.

Τὸ ἀπόγευμα οἱ ἐκδηλώσεις συνεχίζονται, με τὴν παρουσίαση παραδοσιακῶν χορευτικῶν τμημάτων τοῦ χωριοῦ καὶ ἄλλων περιοχῶν.

Με την ίδια επωνυμία, «Καραϊσκάκεια», πραγματοποιούνται πολιτιστικές εκδηλώσεις σε νομαρχιακό επίπεδο, διοργανωμένα από την Ένωση Πολιτιστικών Συλλόγων Ν.Καρδίτσας, σε συνεργασία με τον Εκπολιτιστικό Σύλλογο Μαυρομματίου, το τελευταίο δεκαήμερο του Ιουνίου. Στα πλαίσια των εκδηλώσεων πραγματοποιείται και ο «Καραϊσκάκειος Δρόμος», στον οποίο αθλητές διανύουν την απόσταση Καρδίτσα-Μαυρομάτι. Οι εκδηλώσεις μπορεί να διαρκούν μία ή και δύο ημέρες στη πλατεία του χωριού με χορευτικά συγκροτήματα από την Ελλάδα και το εξωτερικό.

5.4. Θεατρικές παραστάσεις

Θεατρική παράσταση “Ο Καραϊσκάκης”, 1927

Επί Τουρκοκρατίας ανεβάστηκαν θεατρικά έργα του Αριστοφάνη από τον θεατρικό όμιλο.

- 1911. «Η Μπουμπουλίνα»
- 23-5-1927. «Ο χορός του Ζαλόγγου» (πρβ. Θάρρος 24-5-1927)
- 17-6-1931. Κωμωδίες στο Δημοτικό (Δ/ντής Δ. Παπουτσή)
- Τέλος Ιουνίου 1932. Δυο μονόπρακτα δραματάκια στο δημοτικό σχολείο.

Δ/ντής Παπουτσή, (πρβ. Θάρρος 1 – 7 – 1923)

- 16-4-1939. «Η Επανάσταση του 1821» από την τότε οργάνωση της νεολαίας Διδ. Παπουτσή, (πρβ. Αναγέννησις 20-4-1939)

Ανεβάστηκαν πολλά θεατρικά έργα τα έσοδα των οποίων προσφέρονταν για κοινοτικούς, εκκλησιαστικούς και φιλανθρωπικούς σκοπούς.

- Η “Γκόλφω”, υπό την αιγίδα της κοινότητας.
- Ο “Ματρόζος”, υπό την αιγίδα του εκκλησιαστικού συμβουλίου.
- “Μαντώ Μαυρογένους”, υπό την αιγίδα του δασκάλου Τσιανάκα.
- “Αθανάσιος Διάκος”, υπό την αιγίδα της κοινότητας.
- “Αθανάσιος Διάκος”, υπό την αιγίδα του δασκάλου Δημ. Παπουτσή.
- “Ιφιγένεια εν Αυλίδι”, διδ. Γρηγόρη Μάλλιο.
- “Ο χορός του Ζαλόγγου”, >> >>
- “Το Ζαγοριανό Παραμύθι”, διδ. Γρηγορίου Β. Μάλλιο.

- “Ο Παπαφλέσσας”, >> >>
- “Λάμπρος Τζαβέλας”, >> >>
- “Στην άκρη του δρόμου”, διδ. Κων. Π. Τσίντζου.
- “Δον Καμήλο”, διδ. Κώστα Γρηγορίου.
- “Ξύπνα Βασίλη”, >> >>
- “Ας παίξουμε τους μεγάλους”, διδ. Γεωργίου Αντρέα Σάλτα.
- “Ο θάνατος του Καραϊσκάκη” διδ. Βησσαρίωνος Δημ. Βλάχου.
- “Το τίμημα της Λευτεριάς”, >> >>
- “Πήλιος Γούσης”

Παρακολούθηση θεατρικής παράστασης

5.5. Παιχνίδια

1) Τα σκλαβάκια

Χωρίζονταν σε δύο ομάδες, οι οποίες στέκονταν αντίπαλες σε απόσταση. Έβγαινε ένας από τη μια ομάδα και προκαλούσε τους άλλους. Αν έβγαινε άλλος από τη αντίπαλη ομάδα και τον έφτανε, τότε ο πρώτος γινόταν σκλάβος της άλλης ομάδας. Όποιας ομάδας πιάνονταν οι λιγότεροι σκλάβοι νικούσε

2) Πινακωτή - Πινακωτή

Τα παιδιά παρατάσσονταν σε μια σειρά το ένα πίσω από το άλλο. Απέναντι στεκόταν ένα άλλο κι έλεγε: “Πινακωτή – Πινακωτή.” Ο αρχηγός των παιδιών απαντούσε: “Από το άλλο μου τ’ αντί”

“Πινακωτή-Πινακωτή μ’ έστειλε ο βασιλιάς να πάρω ένα αρνί.”

“Και πιο θέλεις;”

“Θέλω το τάδε”

“Έλα να το πάρεις αν μπορείς.”

Ο αρχηγός με τα παιδιά προσπαθούσαν με ελιγμούς να φυλάξουν το ονομασμένο παιδί. Ο απεσταλμένος με κόλπα, προσπαθούσε με τη σειρά του να πάρει το παιδί. Αν έπαιρνε πολλά τότε ήταν νικητής.

3) Δεν περνάς κυρά Μαρία

Ήταν και είναι παιχνίδι για κορίτσια. Έφτιαχναν ένα κύκλο και ένα κορίτσι, η Μαρία, γύριζε έξω από τον κύκλο. Τα υπόλοιπα τραγουδούσαν:

- Δεν περνάς κυρά Μαρία, δεν περνάς δεν περνάς,
>> >> >> , περνάς.
Που θα πας κυρά Μαρία, δεν περνάς δεν περνάς,
>> >> >> , περνάς.
-Εις τους κήπους θα υπάγω δεν περνώ δεν περνώ,
>> >> >> , περνώ.
-Τι να κάνεις εις τους κήπους, δεν περνάς δεν περνάς,
>> >> >> , περνάς.
-Για να κόψω δυο βιολέτες, δεν περνώ δεν περνώ,
>> >> >> , περνώ.
-Τι τις θέλεις τις βιολέτες, δεν περνάς δεν περνάς
>> >> >> , περνάς.
-Να τις δώσω στη καλή μου, δεν περνώ δεν περνώ,
>> >> >> , περνώ.
-Και ποια είναι η καλή σου δεν περνάς δεν περνάς,
>> >> >> , περνάς.
-Η καλή μου είναι η τάδε δεν περνώ δεν περνώ,
>> >> >> , περνώ.

Το κορίτσι που άκουγε το όνομά του, ακολουθούσε τη Μαρία δίνοντας τα χέρια τους σε σταυρωτή λαβή και δημιουργώντας ζευγάρι. Το ίδιο έκαναν και τα υπόλοιπα κορίτσια που άκουγαν το όνομά τους.

4) Οι πιθαμίτσες

Δύο παιδιά κάθονταν το ένα απέναντι στο άλλο. Τοποθετούσαν διαδοχικά το ένα πόδι πάνω στο άλλο, ακουμπώντας το πέλαμα του ενός ποδιού στα δάχτυλα του άλλου και ύστερα τις παλάμες τους, αρχικά το ένα χέρι κατόπιν το άλλο. Τα υπόλοιπα παιδιά περνούσαν από πάνω. Όποιο ακουμπούσε αυτούς που βρίσκονταν κάτω καίγονταν και έπαιρνε τη θέση του.

5) Το απλό

Κρατούσαν ένα τόπι στα χέρια τους και ενώ το πετούσαν αέρα και έκαναν διάφορες φιγούρες, ανάλογα με τα εξής λόγια:

“ Απλό, ακίνητο, αμίλητο,
μ’ ένα πόδι, μ’ ένα χέρι, και με τ’ άλλο,
μέση καλάθι, καλαθάτο γυρισμός.”

Όποιο παιδί έχανε τη φιγούρα έδινε το τόπι στον επόμενο.

6) Τσιλίκα – Τσιλικάρι

Μια ομάδα παιδιών έφτιαχναν ένα μεγάλο αλώνι και το καθένα είχε μία τσιλίκα (=ξύλο λεπτό 1m περίπου) και ένα τσιλικάρι (=μικρότερο ξύλο) στα χέρια τους. Ριχνόταν κλήρος για το ποιος θα έπαιζε πρώτος. Χτυπούσε το παιδί το τσιλικάρι με την τσιλίκα, μέσα από το αλώνι, ενώ τα υπόλοιπα παιδιά προσπαθούσαν και αυτά να χτυπήσουν το τσιλικάρι. Όποιο παιδί το κατάφερνε πήγαινε στο αλώνι να ρίξει και ο προηγούμενος ‘καιγόταν’. Αν πάλι κανένα δεν το χτυπούσε, έβγαινε το παιδί από το αλώνι τρέχοντας και το χτυπούσε να πάει παρακάτω. Δεν έπρεπε να προλάβει να το πάρει άλλος, γιατί το έριχνε μέσα στο αλώνι για να ‘κάψει’ αυτόν που έριξε.

7) Τα καβαλαράκια

Όσα παιδιά μαζεύονταν έμπαιναν στη σειρά σκύβοντας μπροστά’ κάποια άλλα πηδούσαν από πάνω τους με τη σειρά. Όποιο περνούσε από πάνω έσκυβε ώσπου να ‘ρθει η σειρά του.

8) Τα καρτσάκια

Κατασκεύαζαν καρτσάκια, με δυο ρόδες μπροστά και δυο πίσω, και για τιμόνι τοποθετούσαν δύο σύρματα που κρατούσαν στα χέρια τους. Με αυτά συναγωνίζονταν ποιος θα είναι πιο γρήγορος στη κατάβαση από ένα λόφο.

9) Τα ξυλοπόδαρα

Με χοντρά και ψηλά ξύλα έφτιαχναν ξυλοπόδαρα και γυρνούσαν στις αυλές και στους δρόμους, περπατώντας πάνω σε αυτά.

10) Η μικρή Ελένη

Μια μικρή ομάδα κοριτσιών έκαναν κύκλο πιασμένα με τα χέρια. Στο κέντρο του κύκλου καθόταν ένα κορίτσι τρίβοντας τα μάτια του, προσποιούμενο πως κλαίει. Τα υπόλοιπα κορίτσια του κύκλου τραγουδούσαν:

Η μικρή Ελένη κάθεται και κλαίει,
λέει πως δεν την θέλουνε οι φιλενάδες της.
Σήκω επάνω, μην τρίβεις τα μάτια σου και κλαις.
Έβγα στον ήλιο και χαιρέτησε.

Τότε η κοπέλα έπιανε μια, με κλειστά μάτια, από αυτές που ήταν στον κύκλο και προσπαθούσε να μαντέψει ποια έπιασε. Αν το έβρισκε οι ρόλοι άλλαζαν.

11) Οι γουρνούλες

Μια ομάδα παιδιών είχε ένα μπαλάκι και έφτιαχνε τη 'γουρνούλα' του (τρύπα μικρή στο έδαφος). Ο πρώτος έριχνε τη μπαλίτσα σε μια γούρνα κι ο καθένας φύλαγε τη δική του γούρνα. Σε όποιον πήγαινε η μπάλα έπρεπε να τη πάρει γρήγορα και να χτυπήσει αυτόν που την έριξε πριν φτάσει στη γραμμή από την οποία έριξε. Αν τον χτυπούσε 'καιγόταν' και τα 'φύλαγε' εκείνος στη συνέχεια. Μέσα στη γούρνα αυτού που καιγόταν, τοποθετούσαν ένα χαλικάκι. Όποιος είχε τα περισσότερα χαλικάκια ήταν ο χαμένος και όσα χαλικάκια συγκέντρωνε, τόσες μπαλιές έπρεπε να φάει στη πλάτη του.

12) Τα Πεντόβολα

Τα κορίτσια έβαζαν πέντε στρογγυλά πετραδάκια στην παλάμη, τα πετούσαν ψηλά και τα έπιαναν στη συνέχεια στη παλάμη τους. Όποια δεν τα έπιανε τα έδινε στην άλλη.

5.6. Επιτραπέζια καθιστικά τραγούδια

Μετά από επίσημα γεύματα, ονομαστικές εορτές, αρραβωνιάσματα, βαφτίσια, άρχιζαν τη διασκέδαση με τραγούδια του τραπεζιού, ‘καθιστικά’, της ‘τάβλας’ . Ξεκινούσαν πρώτα οι άντρες και επαναλάμβαναν οι γυναίκες, που κάθονταν απέναντι.

Η συντροφιά

*Χαριτωμένη συντροφιά μου λέει να τραγουδήσω.
Εγώ τους λέω δεν μπορώ κι αυτοί μου λεν τραγούδια.
Σηκώστε με να σηκωθώ και βάλτε με να κάτσω,
και φέрте μου γλυκό κρασί να δεις πως τραγουδάω.
Να πω τραγούδια κλέφτικα και παραπονεμένα,
να κάνω τα βουνά να κλαιν τους κάμπους να ραϊζουν.
Θα κάνω την αγάπη μου να βγει στο παραθύρι να μου μιλήσει βρε παιδιά.*

Λελούδω

*Πήραν τα απόσκια, πήρανε Λελούδω μ' στην αυλή σου.
Και 'σύ Λελούδω μ' άργησες στο μύλο να πας.
Δε σου 'πα εγώ Λελούδω μου στον μύλο να μην πάγεις;
Γιατί είναι Τούρκος μυλωνάς κι αράπης πασπαλιάρης.
Παίρνει για ξάι φίλημα, φιλεί τα μαύρα μάτια.
Αυτή δεν αφουγκράστηκε της μάνας της τα λόγια.*

Οι άρχοντες

*Χίλιοι τρακόσοι άρχοντες αντάμα τρων και πίνουν.
Έχουν τραπέζι αργυρό, σοφρά μαλαματένιο.
Έχουν κι ένα μοσχόλαφο, στην τάβλα λιανισμένο,
Έχουν κι ένα κλεφτόπουλο που τους κερνάει και πίνουν.
Σε τούτο σπίτι που 'ρθαμε πέτρα να μην ραγίσει
κι ο νοικοκύρης του σπιτιού χρόνια πολλά να ζήσει.*

Η διαμαντούλα

Κάτω στα δασιά πλατάνια, στην κρυόβρυση,

κάθονταν δυο παλικάρια και μια λυγερή.
Κάθονταν και τρων και πίνουν και την 'ζέταζαν.
-Διαμαντούλα μ' τι είσαι τέτοια κίτρινη;
Μην ο ίσκιος σε πειράζει μην αφάντασμα;
-Μην ο ίσκιος με πειράζει μην αφάντασμα.
Με πατάει το παλικάρι τα μεσάνυχτα.

Οι στράτες του Μοριά

Κλείσαν' οι στράτες του Μοριά, κλείσαν' τα Δερβένια,
κλείσαν' τα χάνια γι' άλογα και τα τζαμιά για αγάδες.
Κλαίει και μια χανούμισσα, κλαίει για το γιο της,
που 'ταν στους κάμπους φλάμπουρο, στους κάμπους καβαλάρης.

Η βλάχα

Θέλουν ν' ανθίσουν τα κλαριά κι ο πάγος δεν τ' αφήνει.
Θέλω και 'γω βλάχα μ' να σ' αρνηθώ κι ο πόνος δεν μ' αφήνει.
Το χέρι σου το παχουλό το κοντιλογραμμένο,
να το 'βαζα προσκέφαλο τρεις μέρες και τρεις νύχτες.
Οι μέρες να 'ναι του Μαγιού κι οι νύχτες του Γενάρη,
να σε χορτάσω φίλημα στα μάτια και στα φρύδια.

Η Χάιδω

Τ' ακούτε οι ανύπαντρες και οι αρραβωνιασμένες,
φλουριά να μην ζηλέψετε και βιος μη λυπηθείτε.
Έτσι τα ζήλεψα και 'γω και πήρα γέρο άντρα.
Του στρώνω πέντε στρώματα και έξι μαξιλάρια.
Σήκω μαράζι μ' πλάγιασε, σήκω και μην κοιμάσαι.
Εγώ σου λέω Χάιδω μ' δεν μπορώ και 'συ θέλεις παιχνίδια.
Θέλεις στη κούνια βάλε με, θέλεις στη σαρμανίτσα
και με το πόδι σ' κούνα με και με το χέρι σ' γνέσε
και με τ' αχείλι το γλυκό σκύψε και φίλησέ με,
και με το στόμα σ' το χρυσό πες με γλυκά τραγούδια.

Μάνα και κόρη

Αχ! Μάνα μ' καρδούλα μου ορέ καρδούλα μου πονεί.

Καρδιά με σφάζει, μάνα μ' το κεφαλάκι μου.

Αχ! Μαρία μήπως κρύωσες, μην είσαι κρυωμένη;

Μάνα μ' δεν είναι κρύωμα δεν είμαι κρυωμένη,

να πας να φέρεις το γιατρό για να με 'γιάνει.

Παρ' είναι ο πόνος του παιδιού ήρθε καιρός να γένει.

Αχ! Τι λες αυτού Μαρία μου, τι λες ξεπατωμένη;

Οι συμπεθέροι Μάρου μ' έρχονται Μάρου μ' για να σε πάρουν.

Δώσ' τους να φάνε και να πιουν, ώσπου να ξεγενενήσω.

Ελένη

Τα μάθατε τι έγινε τούτη την εβδομάδα;

Κοιμάται Ελένη μοναχή πάνω σε κρεβατάκι,

και το πρωί σηκώνεται από το κρεβατάκι.

Βρίσκει τα στήθια τς ανοιχτά και τσαλαπατημένα

Κι ευθύς ντελάλη έβαλε σ' όλους τους μαχαλάδες.

Τ' ακούτε 'σεις οι εύμορφες εσείς οι μαυρομάτες,

το Μάη κρασί μην πίνετε κι έξω μην κοιμηθείτε,

τρία παιδιά παλάβωσαν και περπατούν στους δρόμους,

έχουν ψωμί για τα σκυλιά κρέας για τα λιοντάρια,

έχουν και υπνοβότανο για τα 'μορφα κορίτσια.

Η εργατιά

(το τραγουδούσαν στο θέρο)

Ήλιε μ' γιατί μας άργησες να βγεις κι αργείς να βασιλέψεις;

Σε καθαριέται η αγροτιά κι οι ξενοδουλεντάδες,

σε καθαριέται και μια νια, μια νεοπαντρεμένη,

πο' χει τον άντρα άρρωστο τώρα δώδεκα χρόνους.

Γυρεύει από λαγού τυρί κι από άγριο γίδι γάλα,

όσο ν' ανέβει στο βουνό ψηλά στα κορφοβούνια,

να φτιάξει στρούγκα του λαγού, ν' αρμέξει τ' άγριο γίδι.

Ωσπου να πάει κι ώσπου να 'ρθει τον βρίσκει πεθαμένο.

Καρνάβας

η, Καρνάβα μ' συλλογίζομαι κι όλο για σένα λέγω,
σ' απού θα κάνεις τη Λαμπρή, σ' απού χριστός Ανέστη.
η, στη Λάρισα στη φυλακή μες στα βαθιά μπουντρούμια,
εκεί θα κάνω τη Λαμπρή, εκεί Χριστός Ανέστη,
εκεί θα κάνω τη Λαμπρή, εκεί Χριστός Ανέστη,
εκεί θα 'ρθεί, μάνα μου, εκεί η αδερφή μου.

Κλέφτικα τραγούδια

Οι κλέφτες από τ' Άγραφα

Οι κλέφτες από τ' Άγραφα Αντώνη Κατσαντώνη
κι αρματολοί απ' το Βάλτο, Τσόγκα και Λεπενιώτη,
πατήσανε τη Λεπενού, την έκαναν βεργάτι.
Πήραν άσπρα, πήραν φλουριά, πήραν μαργαριτάρια,
πήραν τη Νικολάκαινα, τη πρώην Κοτσμπασίνα.
Την βάζουνε μπροστά δεν περπατεί και πίσω δεν πηγαίνει.
Περπάτα Νικολάκαινα, περπάτα Κοτσμπασίνα.
Εγώ δεν περπατώ, εγώ σκλάβα δεν πάω.
Μη σε βαραίνουν τ' άρματα και τα βαριά τσαπράζια;
Δε με βαραίνουν τ' άρματα και τα βαριά τσαπράζια,
μα με βαραίνει το παιδί που 'ρθε καιρός να γένει.

Η κλεφτουριά

Σαν πας πουλί μου στο Μοριά, σαν πας στην Αγία Λαύρα,
Χαιρέτα μας την κλεφτουριά κι αυτόν τον Κατσαντώνη.
Πες του να κάτσει φρόνιμα πολύ ταπεινωμένα,
Δεν είναι ο περσινός καιρός και ο φετινός χειμώνας.
Φέτος θα γένει πόλεμος, θα γένει ανταρσία,
Θα κλάψουν μάνες για παιδιά και τα παιδιά για μάνες.
Κλαίει και μια χανούμισσα, κλαίει για τον γιο της.

Ο Γιαννούλας

*Γράφ' ο Γιαννούλας μια γραφή κι ένα κομμάτι γράμμα.
Σε σας γερόντοι απ' τα Άγραφα σε σας Κουτσαμπασίδες,
σε σένα κυρ-Γιαννάκη,
γρήγορα το μουρσαλέτ' γιατί σας καίμε τα χωριά
απ' την οζιά και κάτω.
Στασ' Γιαννούλα μ' κι έρχομαι.*

Κλέφτικο

*Σαν πας πουλί μου στα Άγραφα ψηλά στο Καρπενήσι,
χαιρέτα μου την κλεφτουριά κι αυτόν τον Κατσαντώνη.
Πες του να κάτσει φρόνιμα, να κάτσει ταπεινωμένα,
δεν είναι ο περσινός καιρός κι ο φετινός χειμώνας.
Τι τα Δερβενάκια τούρκεψαν, τα πήραν Αρβανίτες.*

Η σύλληψη του Κατσαντώνη

*Βαστάτε Τούρκοι τ' άλογα, λίγο να ζαποστάσω,
να χαιρετίσω τα βουνά και τις ψηλές ραχούλες,
για να σφυρίζω κλέφτικα ν' ακούσουν τα λημέρια.
Εψές είδα στον ύπνο μου, είδα και στο όνειρό μου,
θολό ποτάμι διάβαινα, θολό κατεβασμένο,
μου 'πεσε το φεσάκι μου κι η φούντα του σπαθιού μου.*

Αυγερινός

*Βγήκε ο ήλιος κόκκινος και το φεγγάρι μαύρο,
κι ο λαμπερός Αυγερινός πάει να βασιλέψει.
Πες μας καημένε Αυγερινέ κάνα καλό χαμπέρι.
Τι να σας πω μωρέ παιδιά, τι να σας μολογήσω;
Το Λεπενιώτη πιάσανε της κλεφτουριάς καμάρι.*

Κορίτσια από τα Γιάννενα

Κορίτσια από τα Γιάννενα, νυφάδες απ' το Σούλι,
το Σούλι θα χαρατσωθεί, χαράτσι θα πληρώσει.
Τζαβέλαινα σαν τ' άκουσε πολύ της κακοφάνει,
πιάνει και ζώνει τα άρματα, νυφάδες κι αγγόνια κράζει.

Ο θάνατος του Μπότσαρη

Θρήνος μεγάλος γίνεται μέσα στο Μεσολόγγι,
το Μάρκο παν στην εκκλησιά, το Μάρκο παν στο μνήμα.
Έήντα παπάδες παν μπροστά και δέκα δεσποτάδες,
κι από κοντά Σουλιώτισσες κλαίνε, μοιρολογάνε.

Αντάμωμα

Καλώς ανταμωθήκαμε εμείς οι ντερτιλήδες,
Να κλάψουμε τα ντέρτια μας και τα παράπονά μας.
Πάλε καλές αντάμωσες πάλε ν' ανταμωθούμε,
στον Αϊ-Λιά τον πλάτανο ψηλά στο κρουνέρι,
που 'χουν οι κλέφτες σύναξη και οι καπεταναίοι,
που 'χουν αρνιά και ψήνονται κριάρια σουβλωμένα,
που 'χουν και το κλεφτόπουλο που τους κερνάει και πίνουν.
Για φάτε ρε παιδιά, χαρείτε να χαρούμε,
τούτο το χρόνο το καλό, τον άλλο ποιος το ξέρει;
Για ζούμε για πεθαίνουμε για σ' άλλο κόσμο πάμε.

Ο Γιάννος

Σήκω σ' απάνου Γιάννου μου και μη βαριά κοιμάσαι.
Βρέχει ο ουρανός και βρέχεσαι, χιονίζει θα κρυνώσεις,
Θα σου βραχούνε τα σπαθιά και τα χρυσά τσαπράζια.

Ο ληστής

*Έβγα μανούλα μ' να με δεις και να με καμαρώσεις,
το πώς με πάει η αρβανιτιά της Αίγινας τα πεύκα,
πάνε να με κρεμάσουνε.*

*Έβγα μανούλα μ' να τους πεις, να τους παρακαλέσεις
να μη με πάνε από χωριό, ούτε από πολιτεία.
Έχω εχθρούς που χαίρονται, φίλους που με λυπούνται.
Έβγα μανούλα μ' να τους πεις, να τους παρακαλέσεις.*

* * *

*Εγώ στον ήλιο ορκίστηκα ποτέ μην τραγουδήσω
Κι απόψε με τους φίλους μου τον όρκο θα πατήσω.
Θα πω τραγούδι ευχάριστο, να τους ευχαριστήσω.
Ποιος είδε ψάρι στο βουνό και πέστροφα στον κάμπο,
Ποιος είδε μια γλυκομηλιά στον άμμο φυτρωμένη.*

* * *

*Τρέμουν τα κάστρα τρέμουνε, Καραϊσκάκη μ' αρχηγέ,
τρέμουν τα βιλαέτια,
τρέμει κι η δόλια η Ρούμελη απ' τον Καραϊσκάκη.
Την εκστρατεία Γιώργο μ' που 'κανες
και μπήκες στην Αθήνα, Καραϊσκάκη μ' αρχηγέ,
εφτά πασάδες Γιώργο μ' έσφαζες και εφτά μπουλοπασάδες,
Καραϊσκάκη μ' αρχηγέ,
Καραϊσκάκη μ' αρχηγέ στρατάρχη της Ελλάδος,
Γιώργο μ' σε τρέμει όλη η Τουρκιά.*

* * *

*Που 'σουν μπιρμπιλομάτα μου τόσο καιρό χαμένη;
Πήγα να μάσω κάστανα, με τ' άλλα τα κορίτσια
και κλέφτες μας αγνάντεψαν από ψηλή ραχούλα
και μας σφυρίζουν κλέφτικα, κλέφτικα μας φωνάζουν.
-Κορίτσια καστανιώτικα και κασταννιωτοπούλες,
μην ήρθαν Τούρκοι στο χωριό, μην ήρθαν κι Αρβανίτες;*

-Εμείς μπάρμπα μ' δεν είδαμε Τούρκοι κι Αρεβανίτες.

* * *

*Δεν είχες πρόβατα Νάσιο μ' δεν είχες γίδια,
Νάσιο μ' δεν είχες κι άλογο καβάλα να γυρίσεις.
Τι γυρεύεις Νάσιο μ' στη κλεφτουριά άρματα για να πάρεις;
-Εγώ ραγιάς παιδιά μ' δεν γίνομαι, Τούρκους να προσκυνήσω,
να προσκυνήσω παιδιά μου το τζαμί.*

Παύλος Μελάς

*Κάτω στη Σαρακίνα, κάτω στη Καστοριά,
Βαρέσαν τον Παυλάκο τον Παύλο τον Μελά τον αξιωματικό.
Βουλγάροι τον σκοτώσανε, Τούρκοι τον εθάψαν
και δυο Χριστιανοπούλες αυτές τον έκλαιγαν
και τον μοιρολογούσαν.
Σήκωσε πάνω Παύλο μου τους Τούρκους να σκοτώσεις,
εμείς Τουρκιά δεν θέλουμε, Τουρκιά δεν προσκυνάμε.*

Διάφορα

Βλαχοπούλα

*Βλαχούλα ν' εροβόλαγε από ψηλή ραχούλα
με τη ροκούλα γνέθοντας τ' αδράχτι της γεμάτο.
Κι ο βλάχος την καρτέραγε σ' ένα στενό καρτέρι.
-Βλαχούλα μ' πόθεν έρχεσαι, Βλαχούλα που πηγαίνεις;
-Από το σπίτι μ' έρχομαι στα πρόβατα πηγαίνω.
Φέρνω ψωμί για τα σκυλιά, φαγί για τον τσοπάνο.
-Βλαχούλα μ' δώσ' μου φίλημα, φιλί και μαύρα μάτια.
-Πώς να σου δώσω φίλημα, φιλί και μαύρα μάτια;
Εγώ έχω αδέρφια αρματολούς, πατέρα καπετάνιο,
Παίρνουν στα δόντια το σπαθί, στα χέρια το τουφέκι.*

Άνοιξη

*Πότε θα 'ρθεί η άνοιξη, ν' ανθίσουν τα λουλούδια,
να βγουν οι Βλάχοι στα βουνά, να βγουν και οι Βλαχοπούλες,
να βγουν τα λάια πρόβατα με τα τρανά κουδούνια.*

Βλαχοπούλα

*Πάνω σε ψηλή ραχούλα κάθονταν μια Βλαχοπούλα.
Τσοπανόπουλο από πέρα τραγουδά με τη φλογέρα.
-Βλάχα μ' γιατί είσαι σκανιασμένη και βαριά βαλαντωμένη;
Έχασα τα πρόβατα μ', την αγάπη μ' τη γλυκιά.*

Η Βασίλω

*Δεν είναι κρίμα κι άδικο, παράξενο μεγάλο,
να 'ναι Βασίλω σ' ερημιές, σε κλέφτικα λημέρια,
να στρώνει μπάτσες στρώματα, οξιές για μαξιλάρια.
Κι ο Θύμιο Γάκης στο πλευρό κρυφά την κουβεντιάζει.
-Ξύπνα Βασίλω κι έφεξε, ζύπνα και ήρθε γιόμα.
Ξύπνα να πάρεις τα κλειδιά ζύπνα να πάρ'ς τα γρόσια,
εξαγορές μας έρχονται, τρεις μούλες φορτωμένες.*

Η τσελιγκοπούλα

*Μια μικρή Βάσω Βασίλω, μια μικρή τελιγκοπούλα,
όμορφη κι αρχοντοπούλα,
με τη μάνα της μαλώνει και βαριά τη βαλαντώνει.
-Δώσ' μου μάνα τα προικιά μου κι όλο τα διαμαντικά μου
να τα βάλω να χορέψω, δυο ματάκια να πλανέψω.*

Η Βλάχα στη βρύση

*Στη βρύση στη κρυόβρυση που είναι το κρουονέρι
μια βλαχοπούλα πήγαινε με το ασκί στο χέρι.
Τη βλάχα την αντάμωσε ένα παλικαράκι
και το όνομά της ρώτηξε, της πιάνει το χεράκι.
Κι αυτή ξεροκοκκόνησε και το κεφάλι σκύβει,*

βάζει το μαντιλάκι της, το πρόσωπό της κρύβει.

*-Βγάλε καλέ βλαχούλα μ' το άσπρο μαντίλι
για να σου δώσω ένα φιλί στα κόκκινά σου χείλη.*

*-Πάνε λεβέντη μ' στο καλό, άσε με να γεμίσω,
την Κυριακή παντρεύομαι τον άντρα μ' θα φιλήσω.*

Η Βλάχα στα Γιάννενα

*Αφήνω γεια τις όμορφες κι αυτές τις μαυρομάτες,
εγώ θα πάω στα Γιάννενα του Μπέη του σαράκια.*

Βρίσκω το Μπέη πλένονταν μ' ένα χρυσό λιέρι.

-Καλημέρα σου μπέη μου

*-Καλώς τη βλάχα που 'ρθε. Βλάχα μ' τι είναι το 'ρώτημα σ'
τι είναι το μίλημά σου;*

*-Εγώ είμαι η βλάχα η όμορφη, η βλάχα η παινεμένη,
πο 'χω τα χίλια πρόβατα, τα πεντακόσια γίδια.*

*-Λύκος να φάει τα πρόβατα και τσάκαλος τα γίδια
και τον τσοπάνο αρρώστια βαριά για να πεθάνει.*

Τραγούδια Ξενιτιάς (Ξενιτκά)

Η Ξενιτιά

*Μη με στέλνεις μάνα στην Αμερική,
εγώ θα μαραζώσω και θα πεθάνω εκεί.
Δολάρια δεν θέλω πώς να σου το πω,
Αγαπώ μανούλα μ' κάποιον στο χωριό,
όμορφο λεβέντη και μοναχογιό.
Ελιά, ψωμί κρεμμύδι κι αυτόνε που αγαπώ.*

Ο Ξενιτεμένος γιος

*Ξενιτεμένο μου πουλί και παραπονεμένο,
Η ξενιτιά σε χαίρεται κι εγώ έχω τον καημό σου.
Τι να σε στείλω γιόκα μου αυτού στα ζένα που 'σαι;
Να στείλω μήλο σέπεται, κυδώνι μαραγκιάζει,
Να στείλω τα δακράκια μου σ' ένα ψηλό μαντίλι.*

Τα δάκρυα είναι καυτά και καίνε το μαντίλι.

Τα ξένα θέλουν φρόνιμα

*Νύχτωσε και βράδιασε, παν' τα πουλάκια στις φωλιές
και τα παιδιά στις μάνες.*

*Πάω και 'γω σ' ένα χωριό και μέσα δε με βάζουν,
έξω βροχή και βρέχομαι χιονίζει και κρυώνω.
Ρίχνουνε με λαβώνουνε στο χέρι και στο πόδι,
τα ξένα γιόκα μ' θέλουν φρόνημα, θέλουν ταπεινωμένα.*

Ο ξένος

*Ξένος εδώ, ξένος εκεί, όπου κι αν πάω ξένος.
Πήγα και 'γω σ' ένα χωριό και μέσα δε με βάζουν.
Στην άκρη βγήκα κι έκατσα και πήρα ένα τραγούδι.
Βασιλοπούλα τ' άκουσε από γυαλένιο πύργο.
-Ποιος είναι αυτός που τραγουδάει της ξενιτιάς τραγούδι;*

Ο ξενιτεμένος

*Εσείς πουλιά του κάμπου και της Ρούμελης δόλια μου μάνα.
Αυτού ψηλά που πάτε για χαμηλώσετε
για να σας δώσω γράμμα, γράμμα και γραφή.
Να το πάτε της καλής μου και τη μάνα μου
να της πείτε πως παντρεύτηκα εδώ στην ξενιτιά.
Πήρα γυναίκα Φράγκισσα, μάγισσα πεθερά,
μαγεύει τα καράβια και δε γυρίζουν πια.
Όταν κινάω να 'ρθω χιόνια και βροχές
κι όταν γυρίζω πίσω, ήλιος ζαστεριά.
Πάλι συννέφιασε ο ουρανός, πάλι να βρέξει θέλει.
Εσύ ταίρι μου καλά θα πας εμένα απομ' αφήνεις;
Εγώ θα πάω στην ξενιτιά πολύ μακριά στα ξένα,
θα κάνεις χρόνους να με δεις, καιρούς να μ' ανταμώσεις.*

*Παρακαλώ τη Παναγιά και της φιλώ το χέρι
να μη με δώσει στην αρρώστια, να μη με δώσει ασθένεια.*

*Η αρρώστια θέλει στρώματα θέλει μαξιλάρια,
θέλει μανούλα στο πλευρό, πατέρα στο κεφάλι,
πάρε ξένη μ' τα ρούχα σου και φέρ' τα να στα πλύνω
βάζω το δάκρυ για νερό το σάλιο για σαπούνι.*

Ο πόνος της ξενιτιάς

*Θέλω να πάω στη ξενιτιά να κάτσω τριάντα μέρες.
Η ξενιτιά με πλάνεψε κι έκατσα τριάντα χρόνια
κι έπιασα ξένες αδερφές και ξένες παραμάνες.
Ξένοι μου πλένουν τα ρούχα μου, ξένου και τα σκουτιά μου,
τα πλένουν μια, τα πλένουν δυο, τα πλένουν τρεις και πέντε.
Κι από τις πέντε και ύστερα τα ρίχνουν στο σοκάκι.
-Πάρε ξένη μ' τα ρούχα σου και πάρε τα σκουτιά σου,
πάρ' τα σύρ' τα στη μάνα σου, σύρ' τα στην αδερφή σου.
-Αν είχα μάνα κι αδερφή δεν τα 'φερνα σε σένα.*

Τσάμικα

Αϊτός

*Ένας αϊτός καθότανε στον ήλιο και liaζότανε
κι έζυνε τα νυχάκια του, τα νυχοποδαράκια του.
Νύχια μου και νυχάκια μου και νυχοποδοράκια μου,
την πέρδικα που πιάσατε να μην την εχαλάσετε,
για να τη βάλω στο κλουβί να κελαηδεί κάθε πρωί.*

Πενταγιώτισσα

*Στα Σάλωνα σφάζουν αρνιά και στον Προυσό κριάρια
και στις Μαρίας την ποδιά σφάζονται παλικάρια.
Μαρία δε παντρεύεσαι μικρή δασκαλοπούλα;*

Ιτιά

Ιτιά, ιτιά λουλουδιασμένη, σ' όλο τον κόσμο ξακουσμένη.

Ιτιά, ιτιά, μοσχοϊτιά, μαράζι έχω στη καρδιά.

Ιτιά, ιτιά μέσα στο ρέμα, σ' αγαπώ δεν είναι ψέμα.

Ιτιά, ιτιά μέσα στο κάμπο σ' αγαπώ μα τι να κάνω.

Ιτιά μου σε παρακαλώ λίγο να κόψω τον ανθό.

Αγγέλω

Αγγέλω μ' κρένει η μάνα σου, δεν ξέρω τι σε θέλει.

Να πας Αγγέλω μ' για νερό διψούν τα παλικάρια.

Τα παλικάρια κι αν διψούν, νερό να παν να πάρουν.

Εγώ έχω ρόκα και αργαλειό και ράβω τα προικιά μου,

φτιάχνω τις κάλτσες του γαμπρού, της πεθεράς φουστάνι.

Ο Παρνασσός

Συννέφιασε ο Παρνασσός, βρέχει στα καμποχώρια

και 'σου Διαμάντω μ' νύχτωσε, που πας αυτή την ώρα;

Πάω γι' αθάνατο νερό, γι' αθάνατο βοτάνι,

Να δώσω την αγάπη μου, ποτέ να μην πεθάνει.

Η Στρουμπούλω

Στρουμπούλω μου στ' αλώνια σου και έξω στα περιβόλια σου,

κάθεται νιος ανύπαντρος, ένας πρωτοπαλίκaros.

Και τη Στρουμπούλω ζέταζε, χίλια φλουριά την έταζε.

Στρουμπούλω μ' που είναι η μάνα σου, που είναι ο πατέρας σου;

Η μάνα μ' πάει στην εκκλησιά, πατέρας μου στα μαγαζιά.

Στου παπά- Λάμπρου την αυλή

Στου παπα - Λάμπρου την αυλή

σου παπα - Λάμπρου την αυλή Κόσμος είναι μαζωμένος,
παπα - Λάμπραινα καημένη.
- Μην ο παπάς είν' άρρωστος; Μην παπαδιά πεθαίνει;
- Ουδέ παπάς είν' άρρωστος, ούτε παπαδιά πεθαίνει.
Μια λυγερή παντρεύουνε,
παντρεύουν την αγάπη μου, μ' αφήνει και άλλον παίρνει.

Ο λαβωμένος

Πάνω στο τρίκορφο βουνό μάνα και θυγατέρα δυο,
μαζεύουν τον αμάραντο και το μελισσοχόρταρο
Κι εκεί που τον μαζεύουνε βρίσκουν έναν λαβωμένον.
-Μάνα μ' να τον επάρουμε στο σπίτι να τον βάλουμε,
-Εμείς ψωμί δεν έχουμε, τον ξένο τι τον θέλουμε;
- Μάνα μ' το μεραδάκι μου το δίνω το ξενάκι μου.

Η προξενιά

Προξενιά ήρθε απ' τα ξένα και γυρεύουνε εμένα.
Στα ξένα μάνα μ' αν με δώσεις πάλι θα μετανιώσεις.
Εγώ στα ξένα θ' αρρωστήσω, ποια μανούλα θα ζητήσω;
Να ζητήσω την κουνιάδα και την πρώτη μου συννυφάδα.
Η κουνιάδα δεν αδειάζει τη συννυφάδα δεν τη νοιάζει.
Εγώ θα κάτσω στο χωριό κι ας τρώω ψωμί ξερό,
για να 'χω εσένα μάνα μ' στο πλευρό.

Ο Γέρος

Μη με κοιτάς που γέρασα κι ασπρίσαν τα μαλλιά μου,
με γέρασαν τα βάσανα της φυλακής οι πόνοι,
έχω πολλά παράπονα και θα τα φάει το χόμα.

Η μαντζουράνα

Στης μαντζουράνας τον ανθό έγεια ν' αποκοιμηθώ,

λίγο ύπνο για να πάρω στην αγάπη μου να πάω.
Κι αν δε σ' αρέσει ο ύπνος μου κόψε μου το κεφάλι
και ρίχ' το μεσ' στη θάλασσα να το βρούνε τα κόματα,
της αγάπης τα φιλήματα.

Η Διαμάντου

- Σήκω Διαμάντου μ' να πας για ζύλα
- Δεν μπορώ μάνα μ' δεν μπορώ, σύρε να φέρεις το γιατρό
- Σήκω Διαμάντου μ' να πας στο μύλο.
- Δεν μπορώ μάνα μ' δεν μπορώ, τρέξε να φέρεις το γιατρό
- Σήκω Διαμάντου μ' να σε παντρέψω
- Όπατα μάνα μ' όπατα, όσα και αν έχεις δώσε τα.

Η νεραντζούλα

- Νεραντζούλα φουντωμένη και κλωναρωτή
- Που 'ναι τα άνθη που 'χες πρώτα τα λουλούδια σου
 - Φύσηξε βοριάς αέρας και τα τίναξε.
- Σε παρακαλώ βοριά μου τράβα σιγανά,
ν' αρμενίσουν τα καράβια τα ζαγοριανά
που 'χουν κοριτσάκια κι όμορφα παιδιά.

Η μαυριδερούλα

- Τα ακούς μαυριδερούλα μου τι λένε για τα σένα.
- Λένε με σκοτώσανε γιατί αγαπώ εσένα.
- Εγώ για σένα το 'βαλα το στήθος μου σημάδι
και το κορμί μου στα σπαθιά, άλλος να μη με πάρει.
- Μη σκιάζεσαι λεβέντη μου, στο νου 'συ μην το βάζεις.
- Έχω αδέρφια αρματωλούς, πρώτα ξαδέρφια κλέφτες.

Γειτονοπούλα

Απόψε δεν κοιμήθηκα και σήμερα νυστάζω
γιατί κουβέντιασα πολύ με μια γειτονοπούλα,
που 'χει το μάτι σαν ελιά το φρύδι σαν γαϊτάνι,
όντα διαβώ την πόρτα της τη βρίσκω κλειδωμένη,
σκύβω φιλώ την κλειδαριά και τη γεμίζω δάκρυα.
- Δεν το 'ξερα λεβέντη μου που αγαπάς εμένα,
να γίνω γης να με πατάς, γεφύρι να πατήσεις.

Αγκινάρα

- Αγκινάρα με τα αγκάθια και με τα λουλούδια τα άσπρα,
μην παραμερίζεις τόσο και με κανείς και νυχτώσω.
- Κι αν νυχτώσεις παλικάρι, κάτσε να 'βγει το φεγγάρι.

ο Θύμιος

Ποιος έλατος μόρε Θύμιω μου, ποιος έλατος κρατεί δροσιά,
και ποια κορφή το χιόνι, δεν λαλείς πουλί μ' κι αηδόνι
ποια πεθερά κάνει γαμπρό και δεν τον καμαρώνει;

Τα νιάτα

Να 'ταν τα νιάτα δυο φορές, τα γερατειά καμιά.
Να βάλω το φεσάκι μου να πάω στο παζάρι
για να πουλήσω γερατειά και ν' αγοράσω νιάτα.

Ο πλάτανος

Ορέ να 'χει καεί ο πλάτανος, να του 'πεφταν τα φύλλα,
κλάψε με μάνα μ' κλάψε με και πεθαμένο γράψε με,
που κρέμασαν το μπόι σου το μαργαριταρένιο.
Βρε το μπόι στον δικό σου τον καημό.

Πουλάκι ξένο

Πουλάκι ξένο ξενιτεμένο, πουλί χαμένο που να σταθώ;
Που ν' ακουμπήσω, να ξενυχτήσω να μη χαθώ;
Βραδιάζει η μέρα, το ταίρι φεύγει, δίχως ταίρι που να σταθώ,
που να φωλιάσω σε ξένο δάσος να μη χαθώ;
Γυρίζω να βρω που να καθίσω να ξενυχτήσω το μοναχό;
Κάθε κλαράκι βαστάει πουλάκι ζευγαρωτό.

Ο Γρίβας

- Γρίβα μ' σε θελ' ο βασιλιάς, όλος ο κόσμος κι ο ντουνιάς.
Κι αν θα με θέλει για καλό ν' αλλάξω και να στολιστώ.

Η Αράχωβα

Να ήμουν στην Αράχωβα, να δω το πανηγύρι
πως παν οι τσούπρες στο χορό πως παν τα παλικάρια.
Και μια κοπέλα λυγερή κλαίει κι αναστενάζει.

Τρικαλινή μου πέρδικα και Λαρσινή τρυγόνα

Τρικαλινή μου πέρδικα και Λαρσινή τρυγόνα
σ' όλον τον κόσμο ήμερη, σε μένα στέκεις άγρια.
-Για έλα περδικούλα μου στο γόνατο να κάτσεις.
- Δεν έρχομαι λεβέντη μου στο γόνατό σου να κάτσω,
γιατί αύριο θα παινευτείς σ' όλα τα παλικάρια
πως έπιασες μια πέρδικα μια Λαρσινή τρυγόνα.

Η κοκκινοφορεμένη

Μια κοκκινοφορεμένη μ' έχει την καρδιά καμένη.
Πως να κάνω να τη γελάσω, το χεράκι της να πιάσω.
- Στο χορό καλέ γιόκα μου, στο χορόν όπου χορεύει

σύρε πιάσ' την απ' το χέρι.

*Αν ιδείς και πάρει ζύλο, φέρει το χορό τριγύρω,
αν ιδείς και πάρει πέτρα τα παπούτσια σου και φεύγα,
αν ιδείς και κοκκινίσει τότε εσένα έχει αγαπήσει.*

Οι αγαπητικές

*Ποιος έχει δυο αγαπητικές, θέλει σαράντα μαχαιριές,
ποιος έχει τρεις και τέσσερις, θέλει σαράντα τέσσερις,
ποιος έχει μια και μοναχή, να ζήσει και να τη χαρεί.*

*Βουνά μ' να μη χιονίσετε κάμποι μην παχνιαστείτε
και σεις κρυοβρουσούλες μου να μην κρουσταλιαστείτε.
Ώσπου να πάω και να 'ρθω, να 'ρθω ν' αρραβωνιάσω.*

*Τίποτα δεν εζήλεψα μες στον απάνω κόσμο,
σαν τ' άλογο τ' αγλήγορο σαν το γοργό ζευγάρι,
σαν τη γυναίκα τη καλή που ατιμάει τον άντρα.
Όταν τον βλέπει απ' ούρχεται τον λέει το καλωσόρισε
κι όταν τον βάνει να φάει ψωμί, στέκει τον καμαρώνει.*

Καλαματιανά - Συρτά

Η βρύση

*Βρύση μου μαλαματένια πως βαστά κρύο νερό.
Πως βαστώ και 'γω καημένος της αγάπης τον καημό.
Να 'μουν βρύση να 'μουν στέρνα να 'μουν γάργαρο νερό
να σου πλένω τα χεράκια και τον άσπρο σου λαιμό.*

Το λεμονάκι

Λεμονάκι μυρωδάτο κι από το περιβόλι αφράτο,
μην παραμυρίζεις τόσο και με κάνεις και νυχτώσω.
Σαν νυχτώσεις παλικάρι κάτσε να βγει το φεγγάρι
να σε δω να σε γνωρίσω για την αγάπη μου να σου μιλήσω.

Στον Άδη

Ένα Σάββατο βράδυ, μια Κυριακή πρωί
στον Άδη θα κατέβω και στον παράδεισο,
τον χάρο ν' ανταμώσω δυο λόγια να του πω.
Χάρε μου χάρισέ μου σαΐτες κοφτερές
να πάω να σαϊτέψω δυο - τρεις μελαχρινές
που 'χουν τα χείλη βάμμα, στο μάγουλο ελιές
κι ανάμεσα στα στήθια χρυσές πορτοκαλιές
που κάνουν πορτοκάλια το χρόνο δυο φορές.

Η Βαγγελιώ

Ένα νερό κυρά Βαγγελιώ, ένα νερό κρύο νερό.
Κι από πούθε κατεβαίνει Βαγγελιώ μου παινεμένη;
Ποτίζει δέντρα και κλαριά γιε μ' ποτίζει λεμονίτσες
γεια χαρά σας κοπελίτσες
ποτίζει και κυρά - Βαγγελιώ κι ένα αγιόκλημα
γιε μ' που κάνει τα σταφύλια σαν της Βαγγελιώς τα χείλια.

Η Αναστασούλα

Σε βουνό ανέβαινα μωρ' Αναστασούλα μου
να φτιάξω κήπο, κήπο και αμπέλι,
να 'ρχονται οι όμορφες μωρ' Αναστασούλα μου,
να τρων σταφύλια να τις φιλώ στα χείλια.
Νάτες νάτες που 'ρχονται μωρ' Αναστασούλα μου
κοντούλες και γεμάτες ζανθές και μαυρομάτες.

*Το δραγάτη φώναζαν μωρ' Αναστασούλα μου.
-Δραγάτη, δραγάτη δώσε μας σταφύλια και φίλα μας τα χείλια.*

Μανουσάκια

*Εμένα η μάνα μ' έστειλε να μάσω μανουσάκια
μανουσάκια, μανουσάκια μούσχο και γαρυφαλάκια.*

*Τα μάζεψα και τα 'κανα πολλά ματσάκια
μανουσάκια μανουσάκια, όμορφά μου κοριτσάκια.*

*Στην αγορά τα πούλησα και πήρα δυο τσαπράκια
μανουσάκια, μανουσάκια, μούσχο και γαριφαλάκια.*

*Το τι τον έχεις τον παπά και κάθεσαι κοντά του;
μανουσάκια, μανουσάκια, όμορφά μου κοριτσάκια
Τον έχει μάνα μ' αδερφό και 'γω τον έχω μπάρμπα
μανουσάκια, μανουσάκια μούσχο και γαριφαλάκια.*

Διαμάντι δαχτυλίδι

*Διαμάντι δαχτυλίδι φοράς στο χέρι σου, μελαχρινούλα μου
κι απάνω γράφει πέτρα, γράφει η πέτρα να γίνεις ταίρι μου μελαχρινούλα μου.*

*Ψηλό μου κυπαρίσσι λυγάει κορφάδα σου
και ποιος θα σου φιλήσει την ομορφάδα σου.*

Κοντούλα Λεμονιά

*Εμείς ταχιά θα φύγουμε σ' άλλον τόπο πάμε
καημένη Αναστασιά.*

Σε άλλον τόπο πάμε κοντή μου Λεμονιά.

*Ανάμεσα σε δυο βουνά ήταν μια κρύα βρύση
καημένη Αναστασιά κοντή μου Λεμονιά.*

*Εκεί που έσκυψα να πιω, να πιω και να γεμίσω
καημένη Αναστασιά, κοντή μου λεμονιά,*

*μου 'πεσε το μαντίλι μου το χρυσοκεντημένο
καημένη Αναστασιά κοντούλα Λεμονιά.*

Είχα κεντήσει τον αϊτό, αϊτό με δυο κεφάλια

καημένη Αναστασιά κοντούλα Λεμονιά.

Τρία παιδιά Βολιώτικα

Τρία παιδιά Βολιώτικα μας 'κλεψαν την Αννούλα
Αννούλα μας γλυκιά,
την πήραν και την πήγανε στα κλέφτικα λημέρια
Αννούλα μας γλυκιά.
Εγώ τον Γιώργο αγαπώ, αυτόν θα πάγω άντρα
παιδιά κλεφτόπουλα.

Η προσφυγοπούλα

Αρχοντογιός παντρεύεται και παίρνει προσφυγούλα ,
προσφυγούλα σε κλαιν τα μάτια μου.
Κι η πεθερά σαν τ' άκουσε πολύ της κακοφάνει,
σε περιβόλι έχει μπει σε περιβολάκι μπαίνει.
Πιάνει τα φίδια ζωντανά τα κόβ' τα τηγανίζει.
-Κάτσε νύφη μ' να φας, να πεις, κάτσε να τραγουδήσεις.
Τη πρώτη πιρουνιά παίρνει, τη δεύτερη φαρμακώνει.

Το κάστρο της Λαμίας

Φουστάνι, χρυσοφούστανο και χρυσοκεντημένο,
'ζήντα ραφτάδες το 'ραβαν και 'ζήντα μαθητούδια,
κι ένα μικρό ραφτόπουλο έραβε και τραγουάει.
-Λελούδι της Μονεμβασιάς και κάστρο της Λαμίας
και Παλαμήδι τ' Αναπλιού ν' ανοίξεις να μπω μέσα,
να δω τις Αναπλιώτισσες, τις Αναπλιωτοπούλες,
πανάθεμά τες ούλες.
Πως πλένουν, πως λευκαίνουνε, πως μοσχοσαπουνιόνται,
με το 'να χέρι πλένουνε, με τ' άλλο σαπουνίζουν.
Βάζουν το δάκρυ για νερό, το σάλιο για σαπούνι
και με το μοσχοσάπουνο λούζουνε τα μαλλιά τους.

Ο στρατιώτης

Δώδεκα χρόνια στο στρατό στη Λάρ'σα, στον Πυργετό,
Κανείς δεν ήρθε να με δει, ούτε αδερφός, ούτε αδερφή,
κανείς απ' τους δικούς μου συγγενείς και φίλους.
Μόνο μια νέα π' αγαπώ αυτή γράμμα μου στέλνει
και κρυφά μου παραγγέλνει.
-Ξένε στα ζένα πως περνάς; Ποιος μαγειρεύει και δειπνάς;
Ποιος στρώνει και κοιμάσαι κι έμένα δε θυμάσαι;
Παίρνω τη κουβερτούλα μου, καημό που 'χει η καρδούλα μου
και πέφτω και κοιμάμαι και κανέναν δε φοβάμαι.

Το αηδόني

Μου παρήγγειλε τ' αηδόني με το πετροχελιδόνη,
να του πλε- το χαιδεμένο μου,
να του πλέξω τη φωλιά του με τα χρυσοπούπουλά του.
Για να τα βάλω με τα αηδόνη να λαλεί να το μερώνει.
Του παρήγγειλα και 'γω έχω χρόνια να το δω.

Το παπάκι

Παπάκι, πάει καλέ παττί, πάει στην ποταμιά
πάει για να 'βρει συντροφιά.
Χρυσός αϊτός καλέ παπί επέρασε και δεν μας καλημέρισε
- Που πας παπί καλέ παπί και δεν το λες,
παρά κάθεσαι και κλαις.
- Θα πάω για την ποταμιά να φέρω κι άλλη συντροφιά.

Η Αναστασιά

Πέρα σε κείνο το βουνό, πέρα σε κείν' τη ράχη,
εκεί είναι ο πύργος γυάλινος με κρυσταλλένια τζάμια.
εκεί κοιμάται μια ζανθιά, ζανθιά και μαυρομάτα.
Το πως να την ξυπνήσουμε, πως να της το πούμε.

- Ξύπνα καημένη Αναστασιά, ξύπνα και μη κοιμάσαι
ξύπνα ν' ανάψεις τη φωτιά, να σβήσεις το λυχνάρι.
- Πώς να σηκωθώ λεβέντη μου από την αγκαλιά σου,
μπλεχτήκαν τα μαλλάκια μου μαζί με τα δικά σου.

Η Λενιώ

Μας πήρε το ποτάμι μας πήρ' ο ποταμός,
 Βγάλ' τα μαύρα βγάλ' τα Λενιώ μου και μ' έφαγε ο καημός.
 Στη σκάλα π' ανεβαίνεις, ν' ανέβαινα και 'γω,
 σε κάθε σκαλοπάτι να σε γλυκοφιλώ.
 Αυτή την κορδελίτσα που δένεις τα μαλλιά, να μη τη ξαναβάλεις μαραίνεις τα
 παιδιά.
 Αυτό το σταυρουδάκι που βάζεις στο λαιμό να μην το ξαναβάλεις μαραίνομαι
 και 'γω.
 Τα μαύρα δεν τα βγάζω γιατί με πρόποννε.

Κόρη στον ποταμό

Κόρη που πας στον ποταμό, τα ρούχα για να πλύνεις,
 πάρε και με τα ρούχα μου, Ελένη να τα πλύνεις.
 Να μην τα πλύνεις με νερό, μόν' με τα δάκρυσά σου,
 και με το μουσκοσάπουνο που λούζεις τα μαλλιά σου.
 Να μην τ' απλώσεις σε δεντρί, ούτε και σε κλωνάρι,
 παρά σε πικραμυγδαλιά π' ανθίζει το Γενάρη.
 Να πέφτουν τ' άνθια επάνω σου, τα φύλλα στην ποδιά σου,
 κι αυτά τα πικρομύγδαλα μέσα στην αγκαλιά σου.

Γιάνναινα

Γιάνναινα, Γιαννάκινα, Κοντουγιαννακάκινα
 να μην πας για λάχανα, θα μας φέρει βάσανα,
 να μην πας και για τσουκνίδια θα σε φαν' τα μαύρα φίδια,
 να μην πας και για πουρνάρια θα σε κόψουν τα ποδάρια.
 Εκείνη το παράκουσε, την καλάθα ν' άρπαξε,

τα 'μασε και τα 'τριψε και στον τέντζερ' τα 'βαλε.
Μια κλουτσιά τον τέντζερη ζεματίσκ' η πεθερά.

Η Γαλαξιδιώτισσα

Για μια Γαλά- κι αμάν αμάν,
για μια Γαλαξιδιώτισσα καημούς πολλούς απόκτησα.
Δέρνει τη θυγατέρα της, κρυφά από τον πατέρα της.
-Γιατί μου δέρνεις μάνα μου, κρυφά από τον πατέρα μου;
-Για πού 'ν τα δαχτυλίδια σου, μοιρολογούν τα φρύδια σου;
-Μάνα μου ο Γιώργης τα φορεί απ' την απάνω Κυριακή.

Στα τρία

Η καραγκούνα

Άντε καραγκούνα, γκούνα καραγκούνα
άιντε σένα πρόπον τα σεγκούνια.
Θα πουλήσω τη γουρούνα να σε πάρω μια γούνα
Θα πουλήσω και τα γίδια για να σε πάρω τα στολίδια.

Η Ρηνούλα

Κάτω στο ρέμα το βαθύ πλένει Ρηνούλα μοναχή,
δεξιά μεριά η πλύστρα της, κι αριστερά χωρίστρα της.
Στα κεντημένα γόνατα τσοπάνος με τα πρόβατα
τα σούραε τ' αμόλαε και στο μαντρί τα πάαινε.
Κι αυτά στον πρόγκου βάλανε και το μαντρί χαλάσανε.
Μπήκαν κλέφτες στο μαντρί κλέψανε το λάγιο αρνί,
που 'χει το χρυσό μαλλί το ασημένιο το κουδούνι.

Βασιλικός

Βασιλικός θα γίνω στο παραθύρι σου,
κι ανύπαντρος Θα μείνω για το χατίρι σου.
Το φεγγάρι κάνει βόλτα στις αγάπης μου την πόρτα,

το φεγγάρι κάνει κύκλο στης αγάπης μου τον κήπο.
Έβγα στο παραθύρι σου κρυφά απ' τη μάνα σου,
και κάνεις πως ποτίζεις τη μαντζουράνα σου.
Έβγα να σε δω να παρηγορηθώ.

Η μοδιστρούλα

Φοράς καινούργια φορεσιά σα βγαίνεις στο παζάρι
μωρ' Σταυρούλα μου μοδιστρούλα μου.
Σαν πάπια, χήνα περπατάς, σαν βγαίνεις στο παζάρι
μωρ' Σταυρούλα μου, μοδιστρούλα μου
Τα παλικάρια του χωριού εσύ Θα τα τρελάνεις
μωρ' Σταυρούλα μου, μοδιστρούλα μου.

Το μάνταλο

Του ποιος βροντάει του μάνταλου, του νάνι του νάνι
του νάνι φεύγα απόψε κι έλα ταχιά το βράδυ.
Απόψε ου άντρας μ' είναι δω κι έλα ταχιά το βράδυ
Θα να 'χουν πίτα και τυρί κι αυγά τηγανισμένα
Θα φιάξουν κι τουν κόκορα, έλα ταχιά το βράδυ.

Παπαδοπούλα

Το νερό στο ρέμα γάργαρο κυλάει,
λούζεται τα' αγέρι και δροσολογάει.
Κάτω στα πλατάνια μια παπαδοπούλα
βρίσκει ρόκα γνέθει τ' ανεμογυρίζει
κι στ' απόσκια ο ήλιος δεν γυρίζει
γλαρωμένα μάτια τριγυρίζει.

Περπατείς γεια σου πέρδικα,
περπατείς δασιά κι ανάρια, σαν τη πάπια στα λιβάδια.
Πέντε μήνες γεια σου πέρδικα, στο Μπιζάνι

*έπεσε το έρημο Μπιζάνι.
Πήραμε γεια σου πέρδικα,
πήραμε τον Αϊ Νικόλα με σαράντα πολυβόλα.
Πήραμε γεια σου πέρδικα,
Πήραμε τον Άγιο Γιάννη έπεσε το έρημο Μπιζάνι.*

Λιανοτράγουδα

Όταν τελείωναν κάποια τραγούδια του τραπεζιού, άλλαζαν το ρυθμό του καθιστικού τραγουδιού. Αρχίζουν τα λιανοτράγουδα σε γοργό ρυθμό. Μια παρέα ξεκινούσε από τη μια μεριά και οι υπόλοιποι από την άλλη. Γινόταν ένα είδος συναγωνισμού προσπαθώντας πάντα να απαντούν με κάποιο στιχάκι. Όποιος καθυστερούσε χωρίς να επιτύχει να θυμηθεί κάτι κερνούσε κρασί στη παρέα.

- Η ήρα μες στο στάρι και η πέτρα στη φακή
Κορίτσια φιλημένα δεν κάνουν προκοπή
- Αγέρας τα φυσάει τα πλατανόφυλλα
Θεός να τα φυλάει τα Ελληνόπουλα
- Μαρί που πας απάνου γνέθοντας
Περίμενε και μένα να Πάμε παίζοντας.
- Μαριγούλα κι Αλεξάνδρα
Πως κοιμάσαι χωρίς άνδρα.
- Αν είσαι κι αν δεν είσαι του δημάρχου αδερφή
Εγώ Θα σε φιλήσω κι ας πάω φυλακή
- Δεν ήμασταν παιδιά και 'μεις καμιά φορά
Τώρα γεράσαμε και όλα τα χάσαμε.
- Για σένα και για μένα γινήκαν οι καημοί
Τα βάσανα, οι πίκρες κι αναστεναγμοί.
- Βασιλικός Θα γίνω στο παραθύρι σου
κι ανύπαντρος Θα μείνω για το χατήρι σου.
- 'Έλα, έλα με τα μένα

να περνάς χαριτωμένο.

- Έλα, έλα να 'σαι, να 'σαι

να σε στρώνω να κοιμάσαι.

- Στα ψηλά τα παραθύρια

κάθονται δυο μαύρα φρύδια

- κι αγναντεύουν τα καράβια

που 'ρχονται τα παλικάρια.

- Σ' αυτό το σπίτι που 'ρθαμε πέτρα να μη ραίσει

και ο νοικοκύρης του σπιτιού χρόνια πολλά μα ζήσει.

5.7. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 1

Νομός Τρικκάλων.

α) Έπαρχία Τρικκάλων. Δήμοι: Τρικκάλων, Παραληθαίων, Φαρκαδόνος, Παλιών, Αιθίων, Κοθωνίων, Αθαμάνων.

β) Έπαρχία Καλαμπάκας. Δήμοι: Αίγιτιού, Χαλκίδος, παρ' Άσπροποτάμω, Λάκμωνος, Καστανέας, Μαλακασίου, Ώξυνείας, Τυμφαίων.

γ) Έπαρχία Καρδίτσης. Δήμοι: Καρδίτσης, Ίθώμης, Φύλλου, Σιλάνων, Κιερίου, Γόμφων, Καλλιφωνίου, Τιτανίου, Νεβροπόλεως, Ίτάμου, Αργιθέας, Μενελαΐδος, Ταμασίου.

[Έν όλω τω Νομώ, Δήμοι 27].

(Ιστορία της Τοπικής Αυτοδιοικήσεως, Χρήστου Π. Κλειδώση. Διευθυντού υπουργείου εσωτερικών)

Πίνακας 2

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΝΟΜΟΥΣ ΚΑΙ ΕΠΑΡΧΙΕΣ

α/α Νομοί	Επαρχίες	ΚΑΤΟΙΚΟΙ		
		Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
1 Τρικάλων	Καρδίτσας	30.261	29.049	59.310
	Τρικάλων	19.254	17.795	37.049
	Καλαμπάκας	11.121	9.629	20.750
	Σύνολο	60.636	54.473	117.10

2	Λάρισας	Βόλου	29.376	27.124	56.600
		Δομοκού και Φαρσάλων	9.586	8.133	17.719
		Τυρνάβου	7.700	6.844	14.544
		Αγυιάς	6.613	5.805	12.418
		Αλμυρού	5.389	4.864	10.253
		Σύνολο	77.083	68.623	145.706

Πίνακας 3

**ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΚΑΤΑ ΠΟΛΕΙΣ ΚΑΙ ΧΩΡΙΑ
ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ**

Α/Α	ΟΝΟΜΑ ΠΟΛΗΣ Ή ΧΩΡΙΟΥ	ΚΑΤΟΙΚΟΙ		
		Άρρενες	Θήλεις	Σύνολο
1. ΔΗΜΟΣ ΙΘΩΜΗΣ				
1	1 Φανάριον	715	989	1704
2	2 Λοξάδα	105	95	200
3	3 Φανάρι Μαγούλα (Μαγούλα)	242	185	427
4	4 Καπά	102	106	208
5	5 Χάρμαινα (Χάρμα)	78	79	157
6	6 Μαγουλίτσα	205	198	403
7	7 Πύργος (Πύργος Ιθώμης)	86	93	179
8	8 Μαυρομάτι	361	363	724
9	9 Γόλιτσα (Άγιος Ακάκιος)	123	105	228
10	10 Κανάλια	722	598	1.320
11	11 Γράλιστα (Ελληνόπυργος)	417	398	815
12	12 Λάσδα	24	28	52
13	13 Παλιούρι Γορίτσα (Άγιοι Ανάργυροι)	56	50	106
14	14 Κρασιά	150	147	297
15	15 Γελάνθη	96	110	206
	Σύνολο	3.482	3.544	7.026

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΤ' ΑΠΟΓΡΑΦΑΣ

Έτους 1920 Μαυρομμάτι	πληθ. 1199
» 1928 Μαυρομμάτι	» 1468
» 1940 Μαυρομμάτιον	» 1791
» 1951 Μαυρομμάτιον	» 1990
» 1961 Μαυρομμάτιον	» 2065
» » Μονή Αγίου Γεωργίου	» 5
» 1971 Μαυρομμάτιον	» 1689
» » Γεώργιος Καραϊσκάκης	» 100
» » Μονή Αγίου Γεωργίου	» 16
» 1981 Μαυρομμάτιον	» 1623
» » Γεώργιος Καραϊσκάκης	» 217
» » Μονή Αγίου Γεωργίου	» 8
» 1991 Μαυρομμάτιον	» 1426
» » Γεώργιος Καραϊσκάκης	» 251
» » Μονή Αγίου Γεωργίου	» 6
» 2001 Μαυρομμάτιον	» 1735
» » Γεώργιος Καραϊσκάκης	» 283
» » Μονή Αγίου Γεωργίου	» 2

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Δήμας, Η., (1999). Κοινωνικός μετασχηματισμός και ελληνικός παραδοσιακός χορός. *Η διαχρονική εξέλιξη του παραδοσιακού χορού στην Ελλάδα. Πρακτικά 1^{ου} Πανελληνίου συνέδριου Λαϊκού Πολιτισμού* (σελ.61-65). Σέρρες.

Ζωγράφου, Μ. (2003). *Ο χορός στην Ελληνική παράδοση*. Αθήνα: Art Work

Λουτζάκη, Ρ. & Άντζακα, Ε., (1999). *Ο χορός στην Ελλάδα*. Αθήνα

Λουτζάκη, Ρ. (1992). *Για μια ανθρωπολογία του χορού*, 8, 11-16

Μαγόπουλος, Β. (1986). Η επαρχία Καρδίτσας κατά την πρώτη απογραφή του 1881. *Γνώση και γνώμη, Ε'*, 135-141.

Μαυροβουνιώτης, Φ., Αργυριάδου, Ε., (1999). Οδηγίες για την καταγραφή του παραδοσιακού χορού. *Η διαχρονική εξέλιξη του παραδοσιακού χορού στην Ελλάδα. Πρακτικά 1^{ου} Πανελληνίου συνέδριου Λαϊκού Πολιτισμού* (σελ.39-47). Σέρρες.

Μηνίτσιου, Ρ. (2003). *Μαυρομάτι Καρδίτσας Ηθη, έθιμα και παραδόσεις του χωριού. Γεώργιος Καραϊσκάκης το παιδί του Μαυρομματίου. Καρδίτσα*.

Μουρατίδου, Κ., (1999). Ο χορός Τσακόνικος και οι θεραπευτικές του ικανότητες. *Η διαχρονική εξέλιξη του παραδοσιακού χορού στην Ελλάδα. Πρακτικά 1^{ου} Πανελληνίου συνέδριου Λαϊκού Πολιτισμού* (σελ.133-136). Σέρρες.

Προσθήκες – Διορθώσεις στις σχετικές εργασίες για το θέατρο της Δυτικής Θεσσαλίας. *Γνώση και γνώμη, Ε'*, 313.

Τζιουβάρα, Μ. (2000). *Μαυρομάτι οκτώ αιώνες ιστορία πολιτισμός λαογραφία. Μαυρομάτι*.

Τζιουβάρα, Μ. (2003). Η στήλη της γυναίκας. *Μαυρομματιανοί Αντίλαλοι*, αρ. φύλλον 2, 3.

Τζιουβάρα, Μ. (2003). Το παζάρι του χωριού μας. *Μαυρομματιανοί Αντίλαλοι*, αρ. φύλλον 2, 3.

Τζιουβάρα, Μ. (2005). Περιφέρεια Σταράλωνα. *Μαυρομματιανοί Αντίλαλοι*, αρ. φύλλον 1, 2.

Τζιουβάρα, Μ. (2006). Φιλικές χειμωνιάτικες βραδιές. *Μαυρομματιανοί Αντίλαλοι*, αρ. φύλλον 2, 5.

<http://www.plastiras-net.gr/nomos.asp> , (2004).

www.magenta.gr Χρυσή έκδοση Αγγλικο-Ελληνικο-Αγγλικό λεξικό Μαντζέντα – Εξερευνητής λέξεων